

วิวัฒนาการความเชื่อเรื่องมนุษย์กับธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
ในภาคตะวันออกเฉียงของไทย

โดย ผศ.ดร. พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์

สถาบันไทยศึกษา ฝ่ายวิชาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิวัฒนาการความเชื่อเรื่องมนุษย์กับธรรมชาติและ
ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในภาคตะวันออกเฉียงของไทย

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรหมเทกกี เจิมสวัสดิ์

สถาบันไทยศึกษา ฝ่ายวิชาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๓๐

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง "ความเชื่อเรื่องบุญกับธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในภาคตะวันออกเฉียงของไทย" นี้ เป็นงานศึกษาค้นคว้าในขอบเขตวิชาบุญ วิทยาวัฒนธรรมและโบราณคดีชีววิทยา รวมทั้งตีความในทางคติชนวิทยาอีกส่วนหนึ่งด้วย ชนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อที่มีอิทธิพลอยู่ในจิตใจและความรู้สึกนึกคิด การแสดงออกทางสังคมท้องถิ่นของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทยนั้นมีสาระเนื้อหาที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง และไม่ค่อยมีการสัมผัสสอบสวนหาหลักฐานกันมากนัก ในรูปของงานวิจัยทางวิชาการที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์มีน้ำหนักพอควรแก่การยอมรับเชื่อถือโดยทั่วไป

ดังนั้นงานวิจัยเรื่องนี้ซึ่งเน้นในเจตนารมณ์ของการเผยแพร่ชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม และคติความเชื่อรวมทั้งการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของบรรพชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ งานที่มีจุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้คงจะเป็นประโยชน์บ้างไม่มากนักสำหรับผู้ที่ไม่ได้ใจศึกษา โดยสาระเนื้อหาแล้วความเชื่อที่ทรงอิทธิพลสูงมากในจิตใจและวิถีชีวิตของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงของไทยคือความเชื่อเกี่ยวกับทะเลและภัยธรรมชาติในทะเล ทั้งนี้เพราะชีวิตประจำวันตลอดถึงอาชีพของชาวตะวันออกเฉียงเป็นชาวประมง หาสินในน้ำมาตลอดยุคสมัย แต่ความเชื่อโบราณเกี่ยวกับธรรมชาติประเภทนี้ ปัจจุบันคลายอิทธิพลความสำคัญลงไปมาก เนื่องจากโลกเข้าสู่ยุควัตถุนิยม เทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ ภัยธรรมชาตินานาประการจึงมีอากล่ำกรายเบียดเบียนเจ้าของอาชีพได้ เหมือนกับสมัยโบราณ

ความเชื่อเกี่ยวกับลม ฤดูกาล โลกและจักรวาล รวมทั้งเรื่องของฝน ท้องฟ้า ฟ้าแลบ และฟ้าผ่า ดูเหมือนว่าไม่มีอะไรพิเศษนัก เพราะชาวภาคตะวันออกเฉียงมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติดังกล่าวคืออยู่แล้ว เหมือนกับคนในภูมิภาคดินแดนส่วนอื่นของประเทศ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติเหล่านี้เกิดมาจากความเคยชิน จารีตธรรมเนียมที่ถูกถ่ายทอดมาหลายชั่วอายุคนจนเป็นความเข้าใจประมุขปึกคิธรรมคาในสามัญสำนึกในที่สุด

ความเชื่อเกี่ยวกับ**ดวงดาว**และการดาราศาสตร์ก็เช่นกัน ปกคิวิสัยความเคยชิน และความเข้าใจต่อแท่งทางภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์ ของชาวตะวันออกซึ่งมีวิถีชีวิต และอนาคตขึ้นอยู่กับความเป็นไปของธรรมชาติ ทำให้ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและ ค่ำรงตนอยู่ในสังคมท้องถิ่นได้อย่างสรวกสบาย

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับภูเขาละป่า รวมทั้งแม่น้ำแหล่งน้ำทั่วไปนั้นปีสาระ ที่น่าสนใจ เพราะชาวตะวันออกเลื่อมใสศรัทธาในลัทธิบูชาธรรมชาติหรือการนับถือ ผีสางเทวดาซึ่งเป็นศาสนาแรกของชุมชนในโลกอย่างแน่นแฟ้น ภูเขา หรือ ป่า ก็คือ จึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ควรแก่การสักการะบูชา ค่ำระ อย่งสนิทใจจนกลายเป็น ประเพณีส่วนหนึ่งของชีวิตความเป็นอยู่ไปในที่สุด

ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้และสัตว์เป็นหัวใจและสาระที่เด่นสำคัญยิ่งของงาน วิจัยนี้ เพราะสิ่งที่มีชีวิตทั้งสองชนิดนี้มีความหมายและอิทธิพลแทรกอยู่ในความนึกคิด การค่ำรงชีวิตของประชาชนอย่างแน่นแฟ้นความนึกคิดในเรื่องของโชคกลาง อับมงคล อากาเทเหตุร้ายค่ำงซึ่งไม่น่าจะรวมเป็นสาขาหนึ่งของไสยศาสตร์ ก็เกิดมาจากผล ของความรู้ความเข้าใจของมนุษย์ที่มีต่อสัตว์และพืชเป็นหลัก จึงจัดได้ว่าความเชื่อของ ประชาชนในภาคตะวันออกของไทยเกี่ยวกับ เรื่องของสิ่งที่มีชีวิต ซึ่งอยู่ใกล้ตัวมนุษย์ที่สุด เป็นสาระ เนื้อหาที่ดีที่สนับสนุน เรื่องโลกของคคิชนวิทยาให้มีความเป็นจริงและน่าหนักค่ำว ค่ำแก่การยอมรับนับถือได้อย่างถูกต้องแน่นอน

ความเชื่อ เรื่องการปลุกข้าวและเกษตรกรรมก็มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ เรื่อง ของการบูชาธรรมชาติหรือลัทธิ Animism ซึ่งธรรมชาติค้ำกล่าวว่ามีคุณประโยชน์ และมีบุญคุณต่อมนุษย์นานานปีการ ค่ำระแก่การแสดงกคเวที่ต่อผู้มีพระคุณให้ตรงกับค่ำว่า เป็นผู้ที่มีความเจริญงอกงามในจิตใจและการแสดงออกทางสังคม ส่วนในมทใหญ่คือ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เทพยดา ภูติผีปีศาจ การเลี้ยงผี การทรงเจ้า เข้าผี บทนี้ เป็นข้อมูลสดทันยุคทันสมัยซึ่งได้มาจากการอยู่ร่วมในเหตุการณ์ได้ประสบการณ ์จริงพร้อมพรั่ง แม้เรื่องของไสยศาสตร์จะอยู่ในฐานะไม่มั่นคงที่จะยอมรับได้อย่าง สมบูรณ์ แต่ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องไสยศาสตร์สิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติยังคงมีอยู่ แน่นอน ทรงอิทธิพลอำนาจสูงในวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนชาวตะวันออกมา ตลอดยุคสมัยค้ำแต่อดีตจนปัจจุบัน

ภาคผนวกเพิ่มเติม เป็นเรื่องของความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้ที่นาสนใจศึกษา
เป็นอย่างยิ่งและเพลงแห่นางแมวซึ่งดูเหมือนว่าจะมีภาคตะวันออกเฉียงที่ยังคงอนุรักษ์บำรุง
มรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าของปู่ย่าตายายไว้จนปัจจุบันนี้ ส่วนในบทสุดท้ายเป็นบทสรุป
การแสดงความคิดเห็นวิเคราะห์วิจารณ์ของผู้วิจัยเอง โดยนำประสบการณ์ความรู้ความ
เข้าใจของคนที่เป็นเฉพาะตัวมาเป็นตัวแปลเปรียบเทียบกับความเชื่อของไทย
ภาคตะวันออกเฉียงที่รับอิทธิพลอะไรมาบ้างจากคติความเชื่อของประชาชนในชาติเพื่อนบ้าน
ใกล้เคียง อาทิ พม่า กัมพูชา ชวา มอญ และที่สำคัญคืออินเดียน อินทวิปเจ้าของอารย
ธรรมโบราณของเอเชีย ที่ให้อิทธิพลทั้งทางตรงทางอ้อมแก่ชาติต่างๆในภูมิภาคเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนปัจจุบันนี้

สารบัญ

หน้า

คำนำ.....	
บทที่ ๑ ความเชื่อเกี่ยวกับทะเลและภัยธรรมชาติในทะเล.....	๑
บทที่ ๒ ความเชื่อเกี่ยวกับลมและฤดูกาล-โลกและจักรวาล.....	๑๐
บทที่ ๓ ความเชื่อเกี่ยวกับฝน ท้องฟ้า ฟ้าร้อง ฟ้าแลบ และฟ้าผ่า.....	๑๒
บทที่ ๔ ความเชื่อเกี่ยวกับดวงดาวและดาราศาสตร์.....	๑๖
บทที่ ๕ ความเชื่อเกี่ยวกับภูเขาลำน้ำและป่ารวมทั้งแม่น้ำแหล่งน้ำทั่วไป...	๑๘
บทที่ ๖ ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้และผลไม้ ดอกไม้ ฯลฯ.....	๒๓
บทที่ ๗ ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์.....	๓๔
บทที่ ๘ ความเชื่อเกี่ยวกับปลุกข้าวและเกษตรกรรม.....	๔๒
บทที่ ๙ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เทพยคา ภูติ ผี ปีศาจ-เลี้ยงผีและทรงเจ้าเข้าผี ฯลฯ.....	๔๖
บทที่ ๑๐ ภาคผนวกเพิ่มเติม.....	๖๖
... ความเชื่อเรื่องต้นไม้.....	๖๖
... เพลงแหนางแมว.....	๗๒
เชิงอรรด-อ้างอิง.....	๗๔
บทที่ ๑๑ การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ ทางธรรมชาติของไทยและประเทศใกล้เคียง.....	๘๖
เชิงอรรด-อ้างอิง.....	๑๐๖
บรรณานุกรม.....	๑๑๐

ำนำ

ภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทยตั้งอยู่ประมาณเส้นรุ้งขนานที่ $๑๑^{\circ} ๔๑' ๓๓''$ น-
 $๑๔^{\circ} ๒๔' ๐๐''$ น และเส้นแวงเมริเดียนที่ $๑๐๐^{\circ} ๔๖' ๒๒''$ อ- $๑๐๒^{\circ} ๔๕' ๓๓''$ อ
กล่าวคือเป็นภูมิภาคที่อยู่ในซีกโลกตะวันออกเฉียงทางค้ำเหนือของเส้นศูนย์สูตร ปลายเหนือ
สุดของภูมิภาคคือภูเขาอินทนนท์ซึ่งอยู่ในแนวเทือกเขาทางตอนเหนือของภูมิภาค ในเขต
อำเภอเมืองจังหวัดนครนายก ทางใต้สุดและตะวันออกเฉียงสุดคือบริเวณแหลมสารพัคพิษ
อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ส่วนทางตะวันตกสุดอยู่ที่ตำบลเปรง อำเภอเมือง
จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผลของที่ตั้งเฉพาะทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวทำให้ภูมิภาคนี้มีอุณหภูมิของอากาศ
สูงตลอดปี เนื่องจากอยู่ภายใต้อิทธิพลของเขตได้รับแสงตั้งฉากจากดวงอาทิตย์ คือที่
ตั้งภายในเขตรอบปี ประกอบกับการอยู่ในเขตอิทธิพลของทิศทางการพัดของลมมรสุม
ตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือร่วมกับอิทธิพลของลมประจำฝ่ายใต้
ทำให้มีความชื้นประจำปีสูง นอกจากนี้ภาคตะวันออกเฉียงยังมีลักษณะโดยเฉพาะของภูมิภาค
คือการมีพื้นที่ยื่นเป็นแนวแหลมขนาดใหญ่ลงไปในพื้นที่น้ำคืออ่าวไทย ทำให้มีพื้นที่ติดต่อกับ
ชายฝั่งทะเลเกือบเต็มทั้งสองค้ำ เป็นผลให้อิทธิพลของอากาศร้อนแผ่กระจายเป็น
บริเวณกว้างไม่มีปรากฏชัดเจนในภูมิภาคนี้ รวมทั้งการปรากฏของเขตอากาศแห้งแล้ง
ชัดเจนก็ไม่มีปรากฏด้วย สำหรับระดับความสูงของแนวเทือกเขาที่วางแนวในทิศทาง
ตะวันตก-ตะวันออกเฉียง ก็ไม่มีระดับสูงเกินไปจนเป็นแนวกำบังฝนโดยเด็ดขาด แต่กลับเป็น
แนวปะทะฝน ที่ทำให้ได้รับปริมาณน้ำฝนประจำปีสูงกว่าภูมิภาคอื่นจนเป็นเขตที่มีความชื้น
สูงมากเขตหนึ่งของประเทศไทย

ขนาดของภาคตะวันออกเฉียงมีเนื้อที่ $๓๖,๓๕๔$ ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ
 ๓.๑ เปอร์เซ็นต์ของเนื้อที่ทั้งหมดของประเทศไทย จำแนกเป็นเนื้อที่ของภาคตะวันออกเฉียง
ออกตอนบน $๑๕,๖๓๑$ ตารางกิโลเมตร และภาคตะวันออกเฉียงกลาง $๑๖,๗๒๓$
ตารางกิโลเมตร

ส่วนกว้างที่สุดของภูมิภาควัดจากแหลมอ้ายฉาว อำเภอสาคีป จังหวัดชลบุรี
ไปยังหลักเขตแดนที่ ๒๕ อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี มีระยะทางประมาณ

๒๔๔.๕ กิโลเมตร ส่วนยาวที่สุดวัดจากเขาฟ้าผ่าที่อยู่ระหว่างพรมแดนอำเภอเมือง
จังหวัดนครนายกกับอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ไปยังแหลมสารพัดพิษ
อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด มีระยะทางประมาณ ๓๑๕.๐ กิโลเมตร ทำให้มีลักษณะ
ของพื้นที่เกือบเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมูหรือรูปทรงแปดเหลี่ยมของภาคตะวันออกเฉียง
มีลักษณะคล้ายผืนลือหรือคอกไม้ โดยมีส่วนลำตัวหรือโคนคอกอยู่ที่บริเวณจังหวัดจันทบุรี
และจังหวัดตราด ส่วนบริเวณจังหวัดที่เหลือเป็นลำตัว ทอนบน หัวและปีก หรือกลีบคอก
บริเวณที่มีลักษณะเกือบเป็นกึ่งกลางของภูมิภาคคือพื้นที่เขตอำเภอสนามชัยเขตจังหวัด
ฉะเชิงเทรา ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับเขตกิ่งอำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี อำเภอ
ท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี และกิ่งอำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดปราจีนบุรี ตามลำดับ

พรมแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะเป็นพรมแดนผสม โดยแยกเป็นพรมแดนทางน้ำ
คือด้านติดต่อกับอ่าวไทย ๕๑๔.๖ กิโลเมตรและพรมแดนทางบก ในส่วนที่เป็นภูเขา
ที่ราบ และลำน้ำภายในอีกประมาณ ๖๖๒.๓ กิโลเมตร รวมเป็นความยาวพรมแดน
ทั้งสิ้น ๑,๑๗๖.๙ กิโลเมตร อาณาเขตของภูมิภาคทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดสระบุรี
นครราชสีมา และบุรีรัมย์ เป็นความยาวพรมแดนรวมกันทั้งสิ้น ๓๐๐.๘ กิโลเมตร
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีอาณาเขตและพรมแดนติดต่อกับประเทศกัมพูชาที่มีความยาวของพรมแดน
๓๑๗.๕ กิโลเมตร แยกเป็นพรมแดนที่เป็นเทือกเขา ๒๒๐ กิโลเมตร พรมแดนที่ราบ
๗๘.๖ กิโลเมตร และพรมแดนลำน้ำภายในขนาดเล็กอีกประมาณ ๗๒.๕ กิโลเมตร

ทิศใต้มีอาณาเขตติดต่อกับชายฝั่งทะเลของอ่าวไทยมีความยาวประมาณ
๒๗๗.๖ กิโลเมตร ทิศตะวันตกมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดปทุมธานี กรุงเทพมหานคร
สมุทรปราการ และฝั่งทะเลอ่าวไทย มีความยาวประมาณ ๒๗๗.๐ กิโลเมตร

ส่วนลักษณะภูมิอากาศโดยทั่วไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีข้อที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่อง
จากประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตโซนร้อน ถึงแม้ว่าจะมีระลอกอากาศเย็นจากประเทศจีน
แต่เข้ามาได้เป็นครั้งคราว ในระหว่างฤดูหนาว แต่อุณหภูมิก็ยังสูงกว่าจุดเยือกแข็ง
ยกเว้นตามยอดเขาสูงๆอาจเกิดเกล็ดน้ำแข็งได้แต่ไม่บ่อยนัก ปริมาณน้ำฝนที่ตกเปลี่ยนแปลง
ไปได้มากระหว่างพื้นที่ต่างบริเวณกันและต่างฤดู แต่ละภูมิภาคจะมีฤดูฝนและฤดู
แล้งที่แน่นอนเฉพาะตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระแสลมและทิศทางที่พัดเอาความชุ่มชื้นเข้าไป
ยังบริเวณนั้นๆ ฝนส่วนใหญ่จะเกิดในรูปของฝนชุกและฝนฟ้าคะนอง ปริมาณเมฆก็เปลี่ยนแปลง

แปลงมากจากฤดูหนึ่งไปยังอีกฤดูหนึ่ง ปริมาณเมฆจะมากที่สุดตั้งแต่เดือนมิถุนายนไปจนถึงเดือนกันยายน ส่วนมากจะเกิดตามบริเวณด้านหน้าของภูเขาซึ่งเป็นด้านรับลม ส่วนด้านหลังของภูเขาหรือด้านอับลมมักปราศจากเมฆ ทิศนวิสัยโดยทั่วไปดีแต่ทิศนวิสัยเลวอาจเกิดขึ้นได้บ้างในระยะสั้นๆ ส่วนใหญ่มักไม่เกิน ๒-๓ ชั่วโมง พายุโซนร้อนจะเคลื่อนที่มาจากทางตะวันออกเป็นบางครั้ง แต่ก่อนถึงประเทศไทยและบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะอ่อนตัวลงมาก เนื่องจากต้องพัดผ่านพื้นที่สูงของประเทศ เวียดนาม ลาว กัมพูชา ลดกำลังลงเป็นดีเปรสชันที่นำฝนส่วนหนึ่งมาให้ประเทศไทยรวมทั้งภาคตะวันออกเฉียง

จากการศึกษาเรื่องเขตย่อยรายภูมิภาค (Sub-regional approach) ภูมิภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทยประกอบด้วยพื้นที่จังหวัดต่างๆรวม ๘ จังหวัด ได้แก่ สิบพรปรการ ฉะเชิงเทรา นครนายก ปราจีนบุรี ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด จังหวัดที่มีเนื้อที่ใหญ่เป็นอันดับที่ ๑ คือจังหวัดปราจีนบุรี โดยมีเนื้อที่ใหญ่กว่าจังหวัดเป็นอันดับ ๒ คือจังหวัดจันทบุรี เกือบเท่าตัวและใหญ่กว่าจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดคือจังหวัดนครนายกเกือบ ๖ เท่าตัว สำหรับพื้นที่เฉลี่ยปานกลางจะเท่ากับ ๕,๑๕๕ ตารางกิโลเมตร ซึ่งเป็นขนาดใกล้เคียงกับเนื้อที่ของจังหวัดฉะเชิงเทรามากที่สุด จังหวัดที่มีขนาดใหญ่กว่าเนื้อที่เฉลี่ยปานกลางมี ๓ จังหวัดคือ ปราจีนบุรี จันทบุรี และฉะเชิงเทรา ส่วนจังหวัดที่มีขนาดเล็กกว่าเนื้อที่เฉลี่ยปานกลางเรียงตามลำดับนี้ ๔ จังหวัดได้แก่ ชลบุรี ระยอง ตราด และนครนายก

สำหรับขอบเขตของการศึกษาวิจัยเรื่องนี้จะเน้นเฉพาะวิวัฒนาการของความเชื่อในหมู่ประชากรของจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด และจังหวัดฉะเชิงเทรา หรือในชื่ออีกชื่อหนึ่งว่าแปดริ้ว เป็นหลักความรู้ทั่วไปของแต่ละจังหวัดนั้นจะขอเริ่มจากจังหวัดชลบุรีก่อน จังหวัดนี้คือเมืองสำคัญยิ่งของชายฝั่งทะเลตะวันออกของไทย และเป็นเมืองอุตสาหกรรมสำคัญของประเทศไทยอีกแห่งหนึ่ง เป็นคู่ช้าวอู่ข้าวของประเทศไทย มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวมากจนกล่าวได้ว่าเป็นเมืองท่องเที่ยวตากอากาศที่มีชื่อเสียงที่สุดของเมืองไทย

สภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดชลบุรีมีเนื้อที่ทั้งหมด ๔,๘๘๘.๕๘๖ ตารางกิโลเมตร อาณาเขตของจังหวัดทิศเหนือติดต่อกับอำเภอบางปะกงและอำเภอบ้านโพธิ์

จังหวัดฉะเชิงเทรา ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอเมืองระยอง อำเภอบ้านค่าย จังหวัด
ระยองและทะเลในอ่าวไทย ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอพนมสารคาม จังหวัด
ฉะเชิงเทรา อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง และอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี
ส่วนทิศตะวันตกติดต่อกับทะเลในอ่าวไทย ลักษณะภูมิประเทศของชลบุรีเป็นที่ราบริบ
ทะเลทางตอนเหนือเป็นที่ราบ เหนือแก่การทำนา ทำสวน ทำไร่ ทางด้านตะวันออก
และด้านใต้ ส่วนมากเป็นป่าและภูเขา ปัจจุบันราษฎรได้หักร้างทางพงทำไร่ทำสวน
กันเป็นจำนวนมาก แต่ยังมีสภาพที่เป็นป่าเหลืออยู่บ้าง พื้นที่ลุ่มๆดอนๆเป็นเนินสลับกับ
ที่ราบโดยทั่วไป ด้านชายทะเลอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำที่เป็นอาหาร เนื่องจากที่ตั้ง
ของจังหวัดอยู่ติดชายทะเล ดังนั้นทางด้านทิศตะวันตกจึงเป็นเกาะต่างๆรวม ๘ เกาะ
เกาะที่สำคัญคือเกาะสีชัง เกาะล้าน เกาะคราม และเกาะพระ เป็นต้น

การแบ่งเขตการปกครองมี ๗ อำเภอกับ ๓ กิ่งอำเภอคือ อำเภอเมือง
ชลบุรี แบ่งออกเป็น ๑๘ ตำบล ๑๒๑ หมู่บ้าน ๑ เทศบาล ๓ สุขาภิบาล อำเภอพนัส
นิคมแบ่งออกเป็น ๒๒ ตำบล ๑๗๔ หมู่บ้าน ๑ เทศบาลเมือง ๑ สุขาภิบาล อำเภอ
พานทองแบ่งออกเป็น ๑๑ ตำบล ๗๒ หมู่บ้าน ๑ สุขาภิบาล อำเภอบ้านฉะแบ่งออก
เป็น ๘ ตำบล ๔๕ หมู่บ้าน ๒ สุขาภิบาล อำเภอศรีราชาแบ่งออกเป็น ๖ ตำบล
๓๖ หมู่บ้าน ๑ เทศบาลตำบล ๒ สุขาภิบาล อำเภอบางละมุงแบ่งออกเป็น ๘ ตำบล
๖๖ หมู่บ้าน ๓ สุขาภิบาล และอำเภอสัตหีบแบ่งออกเป็น ๒ ตำบล ๑๗ หมู่บ้าน
๑ สุขาภิบาล ส่วนกิ่งอำเภอทั้ง ๓ คือกิ่งอำเภอเกาะสีชัง กิ่งอำเภอหนองใหญ่
และกิ่งอำเภอบ่อทอง ตามลำดับ และยังมีเขตการปกครองพิเศษที่มีชื่อเสียงโด่งดัง
ไปทั่วโลกอีกด้วยคือเมืองพัทยา นั่นเอง

ทางประวัติศาสตร์นั้นเดิมทีเดียวกับที่ตั้งเมืองชลบุรี เดิมนั้นชื่อเรียกว่า
บางปลาสร้อย พื้นที่ของเมืองนี้เคยมีเมืองโบราณสมัยทวารวดีจากหลักฐานที่ขุดพบ
ปรากฏอยู่คือเมืองพระรถ ที่อำเภอพนสนิคมและเมืองศรีพระโร ตำบลหนองไม้แดง
อำเภอเมือง ก่อนหน้านั้นแผ่นดินริมทะเลแห่งนี้เคยเป็นดินที่อยู่ของมนุษย์สมัยก่อน
ประวัติศาสตร์ซึ่งได้มีการขุดค้นเรื่องราวมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่โคกพนมดี
ตำบลท่าข้าม อำเภอพนสนิคมในปัจจุบัน

ในแผนที่ไทรภูมิโบราณสมัยอยุธยาที่มีชื่อเมืองต่างๆปรากฏอยู่ตามริมทะเล
ของเมืองชลบุรีทุกวันนี้คือ เมืองบางทราย บางปลาสร้อย บางพระ เรือ และบางละมุง
แต่ไม่มีชื่อเมืองชลบุรีปรากฏอยู่เลย แต่ในหนังสือทำเนียบศักราชหน้าหัวเมือง ซึ่งสมเด็จพระ
พระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) โปรดฯให้ตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๕ นั้น
ออกชื่อเมืองชลบุรี จัดไว้ในเมืองชั้นจัตวา จึงสันนิษฐานว่าเมืองชลบุรีนี้ได้เจริญรุ่ง
เรืองขึ้นที่บริเวณบางปลาสร้อยจนมีชื่อเรียกว่า เมืองชลบุรี สืบมาแต่สมัยต้นของกรุง
ศรีอยุธยาแล้ว แต่ชาวบ้านชาวเมืองทั่วไปยังนิยมเรียกชื่อบางปลาสร้อยอยู่ตามความ
เคยชินสืบมาจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ส่วนจังหวัดระยองนั้นก็เป็นเมืองชายทะเลตะวันออกที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่า
สนใจมากมายทั้งหาดทราย เกาะ และป่าเขา นอกจากนี้ยังเป็นถิ่นบิฑูภิของท่าน
สุนทรภู่ รัตนกวีเอกของโลก บิฑูสาวรีย์ของท่านประดิษฐานอยู่ที่เมืองแกลง ชื่อเสียง
ที่โด่งดังอีกอย่างของจังหวัดนี้คือ เกาะเสม็ด สถานที่ท่องเที่ยวที่มีหาดทรายขาวสะอาด
แห่งหนึ่งของประเทศไทย

สภาพภูมิศาสตร์นั้น ระยองมีเนื้อที่ทั้งหมด ๓,๓๐๗.๔๑๘ ตารางกิโลเมตร
ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนี้ถึงแม้จะเป็นเมืองชายฝั่งทะเลอ่าวไทย แต่ก็มี ความ
แตกต่างกันหลายลักษณะ มีที่ราบลุ่มน้ำ ที่ลอน ที่ราบลูกฟูก ประชากรมีอาชีพทำนา
ทำสวน ทำสวนยางพารา สวนทุเรียน เงาะ มะพร้าว ฝรั่ง ฯลฯ มีเนื้อที่เพื่อการ
เกษตรกรรมทั้งหมด ๑,๕๒๘.๒๓ ตารางกิโลเมตร อาณาเขตติดต่อกับทิศเหนือจรด
จังหวัดชลบุรี ทิศใต้จรดทะเลอ่าวไทย ทิศตะวันออกติดต่อกับจันทบุรี และทิศตะวัน
ตกติดกับจังหวัดชลบุรี

จังหวัดระยองแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๔ อำเภอ กับ ๒ กิ่งอำเภอ
คืออำเภอเมือง อำเภอแกลง อำเภอบ้านค่าย อำเภอปลวกแดง และกิ่งอำเภอบ้านฉาง
กับกิ่งอำเภอวังจันทร์ หลักฐานในประวัติศาสตร์นั้นกล่าวว่า ระยอง เป็นเมืองเก่า
มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยของสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ. ๒๑๑๒-
๒๑๓๓) มีความปรากฏในพงศาวดารว่า พระยาละแวกแห่งเขมรได้ยกพลมากวาด
ต้อนผู้คนถึงเมืองระยอง สถานที่ตั้งเมืองเก่าของระยองนั้นอยู่ที่ตำบลบ้านเก่า
(ตาขัน) อำเภอบ้านค่าย ส่วนที่ตั้งเมืองปัจจุบันอันมีนามว่า ตำบลท่าประดู่ นั้น

แต่เดิมเป็นถิ่นที่อยู่ของชนเผ่าหนึ่งที่ป็นนามว่า พวกซอง ซึ่งตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจาย
อยู่ตามชายฝั่งทะเลตะวันออกของ จันทบุรี ปัจจุบัน พวกซองนี้มีภาษาพูดของตนเองยัง
ปรากฏเป็นชื่อต่าง ๆ สืบมาจนถึงบัดนี้เช่นชื่อ เมือง ระยอง ก็มาจากคำว่า รวย่อง ซึ่ง
แปลว่าเขตแดน แล้วเพี้ยนมาเป็นชื่อระยอง ในบัดนี้

จังหวัดจันทบุรี ก็เป็นดินแดนที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่งในบริเวณภาคตะวันออก
ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย เป็นจังหวัดที่มีพิพัตศักรรมาชาติสวยงาม มีสวนเงาะและสวน
ทุเรียนขึ้นชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งอันมณีอันมีค่ายิ่งคือพลอยจากเขาพลอยแหวน
ซึ่งชาวเมืองซุกหากันนานนับชั่วอายุคนแล้ว นักท่องเที่ยวรู้จักจันทบุรีจากเสื้อจันทบูร
และน้ำตกพลิ้ว ฯลฯ

สภาพภูมิศาสตร์นั้น จันทบุรี มีเนื้อที่ทั้งหมด ๖,๐๕๒.๖๖๘ ตารางกิโลเมตร
พื้นที่ของจังหวัดเป็นป่า ชุนเขา และที่เนินสูง มีที่ราบตามริมฝั่งทะเล มีเนื้อที่เพื่อการ
เกษตร ๑,๓๘๓.๓๘ ตารางกิโลเมตรเท่านั้น อาชีพของราษฎรคือการทำสวนเงาะ
ทุเรียน ยางพารา รวมทั้งการปลูกพริกไทยและการประมง มีภูเขาสำคัญคือเขาสอยดาว
เขาสระบาป ลำน้ำสำคัญมีแม่น้ำจันทบุรี ลำน้ำวังโตนด ลำน้ำพังราด เป็นต้น
อาณาเขตของจังหวัดทิศเหนือจรดจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทราและปราจีนบุรี ทิศใต้
จรดชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดตราดและประเทศกัมพูชา
ประชาธิปไตย ทิศตะวันตกจรดจังหวัดระยอง จันทบุรีแบ่งเขตการปกครองออกเป็น
๖ อำเภอเมืองคือ อำเภอเมือง อำเภอท่าใหม่ อำเภอแหลมสิงห์ อำเภอมะขาม
อำเภอขลุง และอำเภอโป่งน้ำร้อน ตามลำดับ

ประวัติศาสตร์ของเมืองจันทบุรีในสมัยโบราณ เริ่มจากบริเวณเชิงเขา
สระบาป ตั้งเดิมทีเดิยมีเมืองเก่าถึงสมัยขอมอยู่เมืองหนึ่งมีชื่อว่าเมืองควนคราบุรี
ยังมีซากเมืองเก่าปรากฏอยู่ จึงเชื่อกันว่าดินแดนชายทะเลแห่งนี้เคยตกอยู่ในอำนาจขอม
เมื่อประมาณพันปีก่อน ถิ่นนี้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของชนชาว ของ ซึ่งนักมนุษยวิทยาจัดอยู่
ในตระกูลมอญ-เขมร เชื้อสายชาวของนั้นยังป็นอยู่ในเขตอำเภอโป่งน้ำร้อน และอำเภอ
มะขามในทุกวันนี้

เมืองจันทบุรี มีชื่อปรากฏอยู่ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่แรกสร้าง
เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๘๓ ว่าเป็นเมืองหนึ่งในจำนวน ๑๖ หัวเมืองที่เป็นเมืองประเทศราช
ของกรุงศรีอยุธยา เรื่องราวของจันทบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยามีไม่มากนัก แต่มาปรากฏ
ชื่อเสียงโด่งดังเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตกในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ สมัยพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าตากสินมหาราช ทรงกู้ชาติไทยนั่นเอง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือสมเด็จพระ
เจ้าตากสินมหาราช หลังจากที่พระองค์ได้เมืองระยองแล้วก็ยกพลต่อไปมายังเมือง
จันทบุรี หรือ จันทบุรี เพื่อรวบรวมกำลังทหารมากู้ชาติ ทรงยกกองทัพโจมตีเมือง
จันทบุรีตอนก่อนรุ่ง กะเข้าเมืองให้ไต่ในคอนรูงเข้า ทรงสั่งให้ทหารทุบหม้อข้าวหม้อ
แกงทิ้งให้หมด ตีเมืองจันทบุรีได้เมื่อไรค่อยเข้าไปกินข้าวในเมือง แล้วก็ปรากฏว่า
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงตีเมืองจันทบุรีได้ในคอนรูงเข้านั่นเอง หลังจากนั้น
พระองค์ได้ตั้งสละสมรพอยู่ที่เมืองจันทบุรีนานถึง ๖ เดือนจึงยกทัพมาสู่เอกราชของ
ชาติไทยในปลายปี พ.ศ. ๒๓๑๐ จนกระทั่งสามารถสถาปนากองธนบุรีขึ้นเป็นเมือง
หลวงแห่งใหม่ และเสด็จขึ้นเสวยราชย์เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ปีนั้นเอง บรรพบุรุษ
ของชาวเมืองจันทบุรีจึงมีส่วนในการทำสงครามกู้ชาติบ้านเมืองครั้งนี้ด้วย

ตราด ก็เป็นเมืองสำคัญอีกเมืองหนึ่งในภูมิภาคตะวันออกของประเทศไทย
เมืองนี้เป็นเมืองชายทะเลตะวันออกสุดของไทยซึ่งถ้าจะเรียกว่าเมืองขอบอ่าวไทย
ด้านตะวันออกก็คงไม่ผิด มีอาณาเขตทั้งชายทะเลและพื้นที่ติดต่อกับกัมพูชาประชาธิปไตย
สภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดนี้มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒,๘๑๘ ตารางกิโลเมตร ภูมิประเทศ
ทางด้านตอนเหนือเป็นที่สูงและป่าทึบ มีเนื้อที่ป่าไม้ประมาณ ๑,๑๕๒ ตารางกิโลเมตร
เนื้อที่เพื่อการเกษตร ๖๔๘.๕๖ ตารางกิโลเมตร ตอนกลางเป็นพื้นที่ราบ ตอนใต้
เป็นที่ราบชายทะเลเหมาะแก่การกสิกรรม มีเกาะใหญ่น้อยขึ้นอยู่กับการปกครองของตราด
อีก ๕๐ เกาะ เกาะใหญ่ที่สุดคือเกาะช้างซึ่งใหญ่เป็นที่สองของไทยรองลงมาจาก
เกาะภูเก็ต

อาณาเขตติดต่อ ทิศเหนือจรดจังหวัดจันทบุรีและประเทศสาธารณรัฐกัมพูชา
ประชาธิปไตย ทิศใต้จรดทะเลอ่าวไทยมีอาณาเขตนาน้ำติดต่อกับสาธารณรัฐ
กัมพูชาประชาธิปไตย และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ทิศตะวันออกติดต่อกับ
สาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย โดยมีเทือกเขาบรรทัดเป็นเส้นกั้นอาณาเขต

ทิศตะวันตกจดจังหวัดจันทบุรี

ตราด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๔ อำเภอ กับ ๑ กิ่งอำเภอคือ อำเภอเมือง อำเภอเขาสมิง อำเภอแหลมงอบ อำเภอคลองใหญ่ และกิ่งอำเภอ บ่อไร่ ส่วนประวัติความเป็นมาของเมืองตราดนั้น ตั้งเดิมที่เดียวเป็นชุมชนใหญ่เรียกว่า บางพระ เมืองนี้จะเกิดขึ้นสมัยโดยังไม่มีหลักฐานแน่ชัดเพียงแต่สันนิษฐานว่า ตั้งขึ้นเป็นเมืองในสมัยกรุงศรีอยุธยา หลังรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) ชื่อเมืองตราดมาปรากฏในพงศาวดารก็ตอนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมารวบรวมหัวเมืองชายทะเลตะวันออกเพื่อกู้ชาติ นั้นเมื่อทรงได้เมืองจันทบุรีแล้ว พระเจ้าตากสินมหาราชก็ยกทัพมาที่เมืองตราด เกิดรบพุ่งกันขึ้นพลฝ่ายเมืองตราดจึงประกอบไปด้วยเรือพ่อค้าสำเภายอมแพ้ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงรวบรวมกำลังรีพลจากเมืองตราดมาช่วยในสงครามกู้ชาติเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ด้วย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ไทยมีกรณีพิพาทกับฝรั่งเศส ในปี ร.ศ. ๑๑๒ ฝรั่งเศสมายึดเมืองจันทบุรีและตราดตามลำดับ เพื่อบังคับให้ไทยยกดินแดนเมือง พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ ให้คน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยินยอมยก ๓ เมืองคือพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ให้แก่ฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ เพื่อแลกเอาจังหวัดตราดคืนมา แต่ฝรั่งเศสก็ยังคง ยึดดินแดนเมืองตราดต่อมาจนถึงเมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ จึงยกทหารออกจากเมืองตราด หลังจากที่ยึดเมืองนี้นานาน ๒ ปี ๖ เดือน ๗ วัน

ชื่อเมืองตราดนี้ สันนิษฐานว่ามาจากชื่อ เมืองกราด ซึ่งคำว่า กราด นี้มีความหมายว่าไม้กวาดมีคามยาวหรือเครื่องมือจับสัตว์น้ำชนิดหนึ่ง ซึ่งคำนี้เองได้ เพี้ยนมาเป็น ตราด ในทุกวันนี้

ฉะเชิงเทรา หรือ เมืองแปดริ้ว ก็เป็นจังหวัดสำคัญอีกแห่งหนึ่งของภาคตะวันออกประเทศไทย เป็นเมืองริมฝั่งน้ำบางปะกงรู้จักกันดีในนาม แปดริ้ว ซึ่งเล่าขานกันมาเก่าแก่ว่า ปลาช่อนของเมืองนี้มีขนาดใหญ่กว่าปลาช่อนเมืองใดๆ เมื่อจับมาแล้วทำ ปลาช่อนตากแห้งนั้นสามารถแลเนื้อปลาแฉ่ออกได้ถึง ๘ ริ้ว จึงเรียกชื่อเมืองติดปากกัน มาว่า แปดริ้ว เมืองนี้คือเมืองแห่งความศกดิ์สิทธิ์ของ หลวงพ่อพระพุทโธโสธร ซึ่งเป็น

พระพุทธรูปองค์สำคัญที่สุดองค์หนึ่งของชาติไทย หนึ่งในเรื่องชื่อเมืองดังกล่าวนี้มีรายละเอียดที่น่าสนใจเกี่ยวกับคำว่า ฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นชื่อทางราชการของเมืองนามเมือง ฉะเชิงเทรา นั้นคนจีนออกเสียงเป็น "แป๊ะ (ร้อย) - รั้ว" หรือ ปักรั้ว คำนี้สันนิษฐานกันว่ามีมาจากชื่อภาษาเขมร ศาสตราจารย์ ฉำ ทองคำวรรณ ผู้เชี่ยวชาญการอ่านภาษาเขมรยืนยันว่าคำ ฉะเชิงเทรา มาจากภาษาเขมรว่า ฉตริงเทรา หรือ ฉตริง - เทรา ซึ่งมีความหมายว่า คลองลึก คงหมายถึงแม่น้ำบางปะกงที่ใหญ่ผ่านกลางเมืองนั่นเอง ชื่อ ฉตริง - เทรา ต่อมาเพี้ยนเป็น ฉะเชิงเทรา รากศัพท์ชื่อเดิมเป็นภาษาเขมร เพราะไทยเคยรบกับเขมรหลายครั้ง ครั้งหลังสุดตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ไทยได้กวาดต้อนครัวเขมรเข้ามา ถึงปัจจุบันก็ยังมีครอบครัวเชื้อสายเขมรอยู่ที่ตำบลหัวสำโรง อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา นี้ เช่นเดียวกับกลุ่มเชื้อสายลาวเวียง จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่าชาวเขมรเห็นแม่น้ำบางปะกงลึกจึงพูดเป็นภาษาเขมรว่า ฉตริง - เทรา ครั้นนานเข้าเลยเพี้ยนมาเป็น ฉะเชิงเทรา ก็เป็นไปได้

ทางสภาพภูมิศาสตร์นั้น ฉะเชิงเทรา หรือ แปดริ้ว ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร ประมาณเส้นรุ้งที่ ๑๓ องศา ๔๑ ลิปดา ๑๔ พิลิปดา และเส้นแวง ๑๐๑ องศา ๐๔ ลิปดา ๔๗ พิลิปดาตะวันออก มีเนื้อที่ทั้งหมด ๕,๔๒๑.๖๖๒ ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ ๓,๓๕๕.๐๐๐ ไร่ ภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดนี้แบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะคือที่ราบลุ่มริมฝั่งน้ำบางปะกง เช่น เขตท้องที่อำเภอเมือง อำเภอบางปะกง อำเภอบางคล้า อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบ้านโพธิ์ กับพื้นที่ตอนเป็นบางส่วน มีป่าเขาเล็กน้อยในเขตอำเภอสนามชัย เขตอำเภพนมสารคาม และกิ่งอำเภอบางคล้า เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดมีแม่น้ำลำคลองมากมาย ทำให้เหมาะแก่การเพาะปลูกจึงได้มีการทำนาและสวนเป็นพื้นโดยทั่วไป ชาวเมืองแปดริ้วมีอาชีพทำนาถึง ๕๑ เปอร์เซ็นต์ นับเป็นเมืองอยู่ชาวภู่น้ำอันสำคัญยิ่งของไทยแห่งหนึ่ง นอกจากการทำนาแล้วก็ยังมีการทำสวน เลี้ยงสัตว์

สภาพภูมิอากาศแบ่งออกเป็น ๓ ฤดูคือ ฤดูร้อนจะเริ่มในราวเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝนจะเริ่มในราวเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม และฤดูหนาวจะเริ่มในราวเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม ภูมิอากาศโดยทั่วไปไม่ร้อนจัดหรือ

หนาวจัก มีความแตกต่างระหว่างอุณหภูมิจาก ๒๒.๓ - ๓๕.๐ ปริมาณน้ำฝนตกเฉลี่ย
๑๓๐๐-๑๕๐๐ มิลลิเมตรต่อปี

อาณาเขตติดต่อของแปะกริ้ว ทางทิศเหนือจดจังหวัดนครนายกและปราจีนบุรี
ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดชลบุรีและจันทบุรี ทิศตะวันออกจดจังหวัดปราจีนบุรีและจันทบุรี
ส่วนทิศตะวันตกจดกรุงเทพมหานครและจังหวัดสมุทรปราการ สำหรับการแบ่งเขต
การปกครองนั้น ฉะเชิงเทราแบ่งเป็น ๙ อำเภอ กับ ๒ กิ่งอำเภอคือ อำเภอเมือง
อำเภอบางคล้า อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางปะกง อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอ
พนมสารคาม อำเภอสนามชัยเขต กิ่งอำเภอราชสาส์น และกิ่งอำเภอแปลงยาว
ตามลำดับ

ประวัติศาสตร์ของเมืองฉะเชิงเทรานั้น ปรากฏว่าเป็นเมืองเก่ามีมาแต่
สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ปรากฏชื่อในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกในสมัย
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๕๑-๑๙๐๓) ว่าเป็นเมืองชั้นจัตวาอยู่ในเขต
พระราชธานีคือหัวเมืองที่อยู่ใกล้กับเมืองหลวงนั่นเอง แต่ครั้งกระนั้นเมืองฉะเชิงเทรา
ยังมีได้สร้างกำแพงเมืองหรือป้อมค่ายแต่ประการใด

ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เมืองฉะเชิงเทรา แห่งนี้เป็นเมืองที่
ระค... ในยามศึกสงครามเหมือนกับเมืองใหม่ ๓ เมืองที่สร้างขึ้นในสมัยนั้นคือ
เมืองนนทบุรี นครชัยศรี และเมืองสาครบุรี (สมุทรสาคร) เมื่อเสียกรุงแก่พม่าครั้ง
แรกในปี พ.ศ. ๒๑๑๒ นั้น พระยาละแวกได้ยกกองทัพมาทั้งทางบกและทางเรือ
กวาดต้อนผู้คนชาวไทยในเขตเมืองจันทบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา นครนายก ปราจีนบุรี
เป็นการซ้ำเติมไทยซึ่งกำลังบอบช้ำ อันเป็นสาเหตุให้พระบาทสมเด็จพระนเรศวร
มหาราชทรงกรีธาทัพไปตีเมืองละแวก และจับนักพระสัญญา เจ้าเมืองละแวกทำพิธี
ปฐมกรรมโลหิตล้างพระบาท

เมื่อคราวสงครามครั้งสุดท้ายของกรุงศรีอยุธยา ขณะที่กรุงศรีอยุธยากำลัง
ตกอยู่ในวงล้อมของพม่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๐๘ นั้น กรมหมื่นเทพพิพิธ ได้รวบรวมกำลัง
ชาวเมืองจันทบุรี ระยอง ปราจีนบุรี เพื่อสู้พม่า ชาวเมืองฉะเชิงเทราได้เข้าร่วม

อยู่ด้วยเป็นอันมาก แต่น่าเสียดายที่กรมหมื่นเทพพิพิธไปรบแพ่พม่าที่ปากน้ำโยทะกา ที่
อยู่ในเขตอำเภอบ้านสร้าง ปราจีนบุรี จนกระทั่งต้องหนีไปอยู่เมืองนครราชสีมาหรือ
โคราชในเวลาต่อมา

ความสำคัญของเมือง แปรริ้ว นี้ เพิ่มมากขึ้นในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์
ในฐานะหัวเมืองด่านด้านตะวันออกที่จะต้องคอยระวังศึกญวน พระบาทสมเด็จพระนั่ง
เกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้กรมหลวงรักษารัตนเศรษฐี เป็นแม่กองไปสร้างป้อมปราการที่
เมืองฉะเชิงเทรา เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๗ ซึ่งป้อมเก่าของเมืองนี้ยังปรากฏอยู่จนถึง
ปัจจุบัน บริเวณเรือนจำฉะเชิงเทรานั้นเอง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมืองฉะเชิง
เทรารวมอยู่ในมณฑลปราจีนบุรี จนกระทั่งยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล
ฉะเชิงเทรา หรือ แปรริ้ว จึงเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคตะวันออกของประเทศไทย
เรื่อยมาจนทุกวันนี้.

ความเชื่อเกี่ยวกับทะเลและภัยธรรมชาติในทะเล

...ความเชื่อ คือการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือต่อสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติและในธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งนี้คือความเชื่อ^๑ ยิ่งขอบเขตสำคัญของความเชื่อรวมถึงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือเข้าไปด้วย ความเชื่อจึงจัดเป็นธรรมชาติที่เกิดกับมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม ซึ่งในสมัยโบราณความเชื่อมักเกิดขึ้นจากความคิดกันว่า สิ่งนั้นจะต้องให้ผลอย่างนี้ สมบัติธรรมชาติเช่น ฝนตก พายุร้อง เป็นเทพเจ้าบันดาล มาถึงสมัยปัจจุบันความเชื่อของคนรุ่นก่อนได้รับการศึกษาและเปรียบเทียบค่านิยมวิทยาศาสตร์หลายประการทำให้เห็นความจริงของธรรมชาติและคลายความศักดิ์สิทธิ์ลงไปมาก อนึ่งความเชื่อนี้จัดได้ว่าเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปนาม สิ่งใดที่ผู้คนได้พบได้สัมผัสในอายุนั้นทั้ง ๖ ผลกระทบที่เกิดขึ้นเช่น ตากระทบรูป จะมีความรู้สึกเกิดขึ้นว่ารูปที่พบเห็นนั้นเป็นอย่างไร เวลาใช้หูฟังเสียงจะเป็นเสียงที่เพราะหรือไม่ นี่คือการรู้สึกเกิดขึ้นทางหู สิ่งที่คุณได้พบเห็นสัมผัสทางใดทางหนึ่งนี้เองเป็นต้นเหตุของความเชื่อ ความเชื่อโดยสรุปแล้วมี ๒ ประการคือ ความเชื่อที่เป็นนามธรรมและความเชื่อที่เป็นรูปธรรม ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานกล่าวถึงความเชื่อไว้ว่าเป็นศรัทธา ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส^๒ และในเรื่องนี้ความเชื่อมาจากสาเหตุความกลัวและความไม่รู้ ความเชื่อนี้เป็นส่วนหนึ่งให้เกิดศาสนา ในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ^๓ ในทางพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกันได้พูดเกี่ยวกับความเชื่อว่าเป็นต้นเหตุแห่งความกลัว ผู้คนเป็นอันมากถูกภยันตรายคุกคาม จึงยึดเอาภูเขาลำเนาไม้วัดวาอาราม ต้นไม้ ป่าดงพงพี และเจดีย์สถานเป็นที่พึ่งพิง^๔ การสร้างความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความไม่รู้เป็นประการสำคัญ เช่น เมื่อได้พบเหตุการณ์ทางธรรมชาติ เช่น พายุคนตาย แผ่นดินถล่ม เป็นต้น ก็เกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เบื้องหลัง บังคับให้เป็นอย่างนี้จึงพากันสร้างผีวิญญาณ เทพารักษ์ขึ้นเป็นการสมมุติว่าเทพเจ้าหรือผีจะมีรูปร่างเป็นอย่างนั้นอย่างนั้นตามจินตนาการของตนและทำพิธีกรรมต่างๆ บูชาสักการะเช่นสรวงเพื่อให้อะไรที่ตนคิดว่าป้อนั้นผ่อนคลาย

ความรุนแรง และมีเบตคากรูณาไม่ทำร้ายและมั่นคงความสุขสบายให้ตนเอง โดยสรุป
แล้วมีข้อที่น่าสังเกตว่าความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆทั้งด้านดี ด้านร้าย
คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ภูทอกหลาย เช่นความเชื่อเรื่องภูทอกว่ามีอิทธิฤทธิ์ที่จะ
มั่นคงความสุขความสวัสดิมาให้ และหากทำให้ผีโกรธก็จะนำความทุกข์ยากลำบาก
มาให้ด้วย เมื่อมีการพูดและการทำการไหว้กราบเช่นสรวงสักการะบ่อยๆ เข้าก็ปลูก
ความเชื่อให้ลึกกลงไปในสำนึกของแต่ละคนจนไม่สามารถถอดถอนได้ในที่สุด

ความเชื่อและธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีส่วนหล่อหลอมจิตใจของประชาชน
มีอิทธิพลต่อประชาชน จะเห็นได้ง่ายๆก็คือในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อยู่กับทะเลเช่นประชาชน
ในจังหวัดต่างๆ เช่น ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ฉะเชิงเทรา ฯลฯ จะบ่งชี้
มีนิสัยกล้าผจญภัย จริงจังต่อชีวิตเพราะต้องผจญกับคลื่นลมยกันครายร้ายแปดในทะเล
ชีวิตจึงต้องเข้มแข็ง เช่นเดียวกันคนที่อยู่ทางเหนือแถบภูเขาจิตใจจะละมุนละไม
รักธรรมชาติ รักชาชนแบบรรมนิยมประเพณี ชาวฝั่งทะเลนั้นต้องต่อสู้ พุกจริงทำจริงและ
มีความเป็นคนจริงมากที่เคียวคนตั้งแค่มุพรปรากฏถึงตราดจะมีนิสัยต่อสู้ดิ้นรนกับคนทางภูเขา
ซึ่งละเอียดอ่อน ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติจึงมีส่วนในการหล่อหลอมจิตใจคนเป็นอย่างมาก
ความเชื่อโดยทั่วไปของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาจากสาระความ
เชื่อทางศาสนาเป็นสำคัญด้วย และยังเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอีกทาง
หนึ่ง ชาวตะวันออกเกิดมาในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอยู่แล้ว ทางด้านอารยธรรม
ก็จะมามีส่วนในการหล่อหลอมจิตใจ ชาวตะวันออกจะเอาธรรมชาติกับวัฒนธรรมและ
คติความเชื่อทางศาสนาเข้ามาหล่อหลอมชีวิตจิตใจรวมกัน ความเชื่อถือของชาวตะวันออก
นั้นเราต้องเข้าใจว่ามีการเชื่อสืบทอดต่อเนื่องกันมาตั้งแต่บรรพชนมาจนถึงคนรุ่น
ปัจจุบัน เมื่อพระบรมชนกประสพอะไรกับตัวเขาเองจากธรรมชาติก็จะสอนลูกหลานว่าเหตุ
การณ์นี้เป็นอย่างนี้ เหตุนั้นเป็นอย่างนั้น ลูกหลานก็จะเชื่อถือคือเชื่อตามสายเลือด
ประเพณีนิยมนั่นเอง

สำหรับความเชื่อเรื่องทะเลและภัยธรรมชาติในทะเลนั้นจัดได้ว่าเป็นเรื่อง
สำคัญหรือหัวใจของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และการดำเนินชีวิตของประชาชนในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือที่เคียว เพราะอาชีพหลักของชาวตะวันออกตั้งแต่สมัยโบราณมาจน
ทุกวันนี้คืออาชีพประมง หาสินในน้ำ ชาวตะวันออกส่วนใหญ่กว้างชีพเป็นชาวประมง

หากินกับทะเล พวกเขามีความเชื่อและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์เกี่ยวกับการบูชา
ธรรมชาติ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่น่าสยใจ ทะเลนั้นแต่โบราณมาเชื่อว่าอุดมสมบูรณ์
ด้วยปลา และเต็มไปด้วยสิ่งลึกลับต่างๆ พร้อบทพยัคกรอันมีค่าต่างๆชนิด นับถอยหลัง
ไปเมื่อประมาณ ๖๐ ปี (ปีนี้ พ.ศ. ๒๕๓๐) ประเทศไทยกำลังพัฒนาเทคโนโลยียังไม่
เจริญเท่าที่ควร ยังไม่มีเครื่องทุ่นแรงมาช่วยแบ่งภาระของคนให้ได้รับความสะดวกสบาย
ในการประกอบอาชีพเหมือนในสมัยนี้ที่วิทยาศาสตร์เจริญรุดหน้า การประมงซึ่งเป็นอาชีพ
หลักของชาวภาคตะวันออกเฉียงใต้ในสภาพแวดล้อมที่ไม่พัฒนา เห็นดเห็นน้อยมากในการประ
มงอาชีพ แต่สมัยนั้นปลามีทุกชนิด การหาปลาเป็นแบบใช้โป๊ะเป็นอุปกรณ์เครื่องมือหา
กินถึง ๔๐ เปอร์เซ็นต์ หาปลาแบบลากอวนและอุปกรณ์อื่นๆเพียง ๒๐ เปอร์เซ็นต์
แต่ปัจจุบันนี้โป๊ะก็จะหมดไปแล้วเพราะไม่ทันสมัยวิถีทางการพัฒนาอาชีพประมงก็เปลี่ยนไป
ตามกาลสมัย ซึ่งเป็นของวิวัฒนาการ ความเจริญทางวัตถุเกิดขึ้นที่โดยรอบกระทบกระ
เทือนสิ่งที่มีมาแต่เกิดทั้งทางให้ประโยชน์ หรือ ทางอื่นซึ่งเป็นเรื่องปกติสามัญของโลก
เรื่องของภัยธรรมชาติในทะเลซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวประมงกลัวกันมาตั้งแต่สมัยโบราณแม้จนทุก
วันนี้เพราะจะประสบภัยอันตรายแก่ตัวเองและคนร่วมทาง รวมทั้งสูญเสียทรัพย์สินกระทบ
กระเทือนอาชีพประจำวัน การทำมาหากินของคน ปัจจุบันนี้ภัยธรรมชาติอย่าง พายุ ฝน
ลม ก็จะมีน้อยลง คลายความรุนแรงหรืออันตรายลงไปมาก เพราะความเจริญของโลก
ทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีมากขึ้น เครื่องจักรกลเข้ามาช่วยอาชีพประมงของชาว
ตะวันออกเฉียงใต้ เรือจึงปลอดภัยขึ้นพายุได้ เบื่อก่อนนี้ใช้เรือใบจึงต้องระวังเรื่องพายุ
แต่เดี๋ยวนี้เรือใหญ่พร้อมอุปกรณ์ความสะดวกป้องกันอันตรายสามารถทำให้ปลอดภัยหลาย
อย่างหลายประการ จึงสามารถหลบหรือต้านทานพายุได้

วิธีสังเกตลมพายุที่จะเกิดในทะเลซึ่งจะเป็นบทันภัยทำอันตรายให้เรืออับปาง
และกระทบกระเทือนอาชีพของชาวประมงของภาคตะวันออกเฉียงใต้ในระยะ
เดือนเมษายนอากาศร้อนจัดเวลาปลมแรง ท้องฟ้าจะแดงเรือสำเภาอื่นๆที่จะบอกว่าจะ
เกิดพายุขึ้นในทะเล คือบางครั้งน้ำทะเลจะเค็ลลขึ้นมา พื้นผิวน้ำจะมีหิ่งห้อยบินส่องแสง
ระยิบระยับ น้ำไหลเชี่ยว ท้องฟ้าแดงมีเค้าคำทะเลเป็นของเมฆหมอกสูงใหญ่มากสุกหอมฟ้า
ให้เป็นที่ตั้งเกิด แสดงว่าลมจะมาจากทางทิศนั้น และจะมีสควับบางชนิดที่อยู่หน้ากินจะลอย
มาอยู่บนผิวน้ำเช่น ปู ปลาต่างๆ ลอยขึ้นมาจากใต้น้ำ นกนางนวลหรือนกอื่นจะบินเข้า
หาฝั่ง เป็นสัญญาณว่าจะเกิดพายุใหญ่แล้ว และดวงดาวนั้นสำคัญมากเพราะจะผิดปกติ

ขยิบมากส่องแสงระยิบระยับเต็มท้องฟ้า เคลื่อนที่เร็วกว่าปกติรอบทั้ง เมฆด้วย
 ในกรณีพายุเกิดกลางทะเลทันทีทันควัน แก้วไขอะไรไปได้ เรือหาที่หลบพายุไปได้เพราะ
 กระทั่งเห็น ชาวประมงเขาจะลอบเรือลงทั้งหมด ห้ามทอดสมอเพื่อผู้พายุเป็นอันขาด
 เพราะจะทำให้เรือล่ม เขาจะต้องบังคับเรือให้ลอยตามคลื่นตามลไปเเอาเรือ
 ขวางลม สิ่งที่สำคัญคือหางเสือสำหรับค้ำหรือวาคเรือต้องบังคับตามคลื่นลมไป ประคอง
 เรือให้อยู่ มีปัญหาทางไสยศาสตร์คือปีศาจชนิดหนึ่งเรียกว่า "ลมวงข้าง" หรือ ลมวง
 เกิดขึ้น ลมวงข้างนั้นมันจะหมุน มาเป็นก้อนหะมีนใหญ่มีสีแคงเรือๆ เคลื่อนตัวไปอย่างช้าๆ
 คนเข้าใจว่าลมวงข้างนี้เกิดจากอำนาจของผีพราย หรือ กูตพราย เกิดขึ้นในกรณี
 เมฆหมอกลงจึก เกิดขึ้นเป็นก้อนลอยมาเหนือน้ำ ชาวประมงต้องหาทางป้องกันลมวงข้าง
 วิธีป้องกันนี้ว่า เมื่อสมัยโบราณประมาณ ๕๐-๖๐ ปีที่ผ่านมาชาวบ้านทางภาคตะวันออก
 ทุ่มข้าวด้วยหม้อดิน หม้อดินนี้มี เสวียน ที่รองกันหม้อสำหรับยก ทำเป็นวงกลมรองกัน
 หม้อไม่ให้หม้อแตก เสวียนนี้ใหญ่หัว ๒ ข้าง ชาวเรือต้องถืออุปกรณ์เช่นว่านี้ทุกลำ
 เขาเอาเสวียนมาแกแเคล็ดโดยสมมุติว่าลมวงข้างมาทางทิศตะวันตก เขาก็จะเอา
 เสวียนมาส่องตรงไปหน้า ให้ดวงตามองลอดไปที่เสวียนนั้นแล้วมองไปที่ลมวงข้างนั้น
 ลมวงจะหายไปด้วยอิทธิฤทธิ์ทางไสยศาสตร์ พู่กันยาก็คือใช้ตาของผ่านกันเสวียน
 ที่เป็นวงกลบให้ตรงกับลมวงนั่นเอง เสวียนนี้เรียกว่า "แว่นตาพระอิศวร" มีอีกวิธีหนึ่ง
 เมื่อลมจึกมากชาวประมงเขาเป่าการแกแเคล็ดโดยให้เอามือคั้นหม้อลงไปเในร่องเในเรือ
 ให้สายลมผ่านมือไปลมจะหายไป หรือแกแเคล็ดโดยบางคนยิงปืนส่วนทางลมวงนั้น
 ลมจะหายไปได้"^{๑๐}

สมัยก่อนสิ่งลึกลับ ในทะเลยังคงมีอิทธิพลอยู่ในความเชื่อเรื่องของชาวประมง
 ในจังหวัดภาคตะวันออกของไทย แต่ปัจจุบันความเชื่อเรื่องนี้คลายความศักดิ์สิทธิ์ลงไปมาก
 สิ่งนั้นคือความเชื่อเรื่อง ผีพราย คนจนน้ำตายที่วิญญาณสิงสู่อยู่ในน้ำ เรื่องภูติผีทะเล
 อะไรเหล่านี้ เป็นต้น รวมทั้งเรื่อง เงือกน้ำ เงือกนั้นท่านสุนทรภู่ยังอ้างถึงในหนังสือ
 เรื่องพระอภัยมณี ในสมัยก่อนมีคนเล่าว่ามีผีพราย ซึ่งคำว่า "โคนพราย" หรือ "พราย"
 นี้เรียกคนตายในน้ำ ซึ่งศพจะลื่น หรือดำตัวผู้ตายจะลื่น หากพรายขึ้นบนเรือ มักจะเป็นชั้น
 เสากระโถงเรือ พรายนี้มีลักษณะเป็น ดวงไฟ ชาวประมงเขามีวิธีแก้ไชพรายนี้โดยใช้
 น้ำมันหมูทาที่เสากระโถงเรือไว้ พรายจะขึ้นไปไม่ได้ หากไม่แกแเคล็ดปล่อยให้ผีพราย
 ขึ้นเสากระโถงเรือได้ เรือจะระมหรืออับปางลงทันที^{๑๑} ความเชื่อเรื่องผีพรายนี้เป็นเชื่อถือ

อยู่มากในบางห้องที่ เขาว่ากันว่าคนบางคนว่ายน้ำไม่เป็นพอลงน้ำก็จมเลย ถือว่า
 มีพรายมาค้ำขาอะไรทำนองนี้ มีพรายนี้เขาว่าหน้าเหมือนคน ตัวเหมือนปลาเอาหัวมา
 สางผม เรียกว่าผีน้ำ พรายน้ำ หรือเงือก เวลาแควร้อนๆจะมานั่งสางหรือหัวผม
 เรื่องนี้เคยพบเห็นมา ผู้หลักผู้ใหญ่จึงพูดกันว่าเวลาลงอาบน้ำต้องระวังตัว ให้ว่า
 คือด่าป้องกันภูติพรายน้ำไม่ให้มากล้ากรายทำอันตรายได้ มีคาถาบทหนึ่ง เวลาพระอุปัชฌาย์
 บวชนาค ท่านจะเรียกนาคเข้าไปหาโดยพูดภาษามาคือว่า อากนายะ อากนาคี แล้วข้บนาค
 ให้ไปอยู่ข้างหน้าโบสถ์ ด้วยคาถาว่า คชะ อโบลี ภูปาเสหิ คาถาบทนี้เขาเอามาใช้
 ในเวลาลงน้ำลงคลองท้องท่องว่า คชะ อโบลี ภูปาเสหิ เป็นคาถาขับจระเข้ หรือ
 พรายน้ำ มีพรายจะไม่มากล้ากรายได้จักว่าเป็นคาถาศักดิ์สิทธิ์ ส่วนเรื่องนางเงือก
 ซึ่งคนมีความเชื่อว่าเป็นผู้หญิงไว้ผมยาวถือหัวสังฆะ ในภาคใต้ของไทยเช่นแถวบ้านคอน
 จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดอื่นๆ ก็ปรากฏเรื่องนางเงือกนี้เช่นกันดังนั้นก่อนลงอาบน้ำ
 ในแม่น้ำลาลองจึงท่องว่าคาถา คชะ อโบลี ภูปาเสหิ ซึ่งเป็นคาถาขับสิ่งที่เป็นอันตราย
 ในทะเล พรายน้ำ หรือผีทะเลนี้ ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของทางตะวันออกเขาว่า
 เป็นรูปของดวงไฟ เรื่องของภูติผีปีศาจในทะเลหรืออานาจลี้ลับไสยศาสตร์ต่างๆ
 จึงคงมีแน่ในสมัยก่อน คนจึงจำเป็นต้องมีคาถาบทหนึ่งไว้ปราบกำจัดภูติผีปีศาจ มีเรื่อง
 เล่ากันว่าในสมัยพุทธกาลประชาชนล้มตายมากมายนกกายกอง กษัตริย์ในเมืองนั้นกราบ
 บูดาพระพุทธรเจ้าให้ช่วยขจัดปัดเป่าภูติผีวิญญานเพราะคนตายมากมาย ศพนับนับไม่ถ้วน
 พระพุทธรเจ้าจึงทรงแสดงปาฏิหาริย์ให้ฝนตก ๗ วัน ๗ คืน จนน้ำท่วมซากศพทั้งหลาย
 ถูกน้ำฝนชะลงสู่แม่น้ำคงคาหมด ซากศพลงแม่น้ำไปแล้วแต่วิญญานผู้ตายยังคงอยู่ก็ออก
 อาละวาดหลอกหลอนรบกวนชาวบ้านชาวเมือง ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนก็พากัน
 มาเฝ้าพระพุทธรเจ้าอีก ให้ช่วยขจัดปัดเป่าปราบปรามวิญญานที่บาหลอกหลอนจนเจ็บไข้
 ได้ป่วยทรมานหากินตามปกติไม่ได้ พระพุทธรเจ้าจึงทรงตรัสคาถาปราบผี ประพรมน้ำพระ
 พุทธมนต์จนผีเจ็บปวดทนทุกข์ทรมานไม่ไหว ก็หลบหนีหายไปหมดสิ้น ประชาชนจึงอยู่เย็น
 เป็นสุขในที่สุด^๒

ความเชื่อเรื่องเทพยดาฟ้าดิน พระเป็นเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวตะวันออกยัง
 มีเกี่ยวกับพระสมุทหรือเทพเจ้าแห่งทะเล ซึ่งถือว่าทรงศักดิ์สิทธิ์มากจะประทานพรให้
 ผู้ที่นับถือเคารพบูชาไซก็ดี ปลอดภัยในการเดินทางทางทะเลประสบความสำเร็จในการ
 อาชีพทำมาหากิน ชาวบ้านมีการเซ่นสรวงบูชา กราบไหว้พระสมุทเป็นปกติ ไปลอบหลู

ดูหมิ่นล่วงเกินเทพเจ้าแห่งทะเล เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่นำความหายนะพินาศมาสู่ตนเอง คนอื่นที่ร่วมเดินทางและความพินาศบาสู่อำชีพการงานของตน นอกจากเชื่อ เคารพ บูชาในพระสมุทรแล้ว ชาวประมงในจังหวัดภาคตะวันออกของไทยยังมีศรัทธาความเชื่อ ในเรื่องเทพธิดาประจำเรือ หรือ "แม่ย่านาง" เชื่ออย่างแน่นแฟ้นอีกด้วยตั้งแต่โบราณกาลมาจนทุกวันนี้ยังปรากฏความเชื่อเรื่องแม่ย่านางเรืออยู่

ชาวประมงเชื่อว่าเรือนั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือ แม่ย่านางเรือ เป็นผู้รักษาคูบครอง ต้องมีการบวงสรวงบูชาเช่นไหว้แม่ย่านางเรือ ซึ่งสามารถบันดาลให้ผู้บวงสรวงสำเร็จ กิจที่ตนปรารถนาได้ จึงมีการกราบไหว้สักการะอยู่เสมอ ผู้ที่นับถือแม่ย่านางเรือย่อมไม่เอาเรือไปประกอบกรรมทุจริต เรือมีแม่ย่านาง รถเองก็มีแม่ย่านางเหมือนกัน บ้านเรือนมีผีเรือนคุ้มครองดังนั้นเรือ รถ ก็มีแม่ย่านางคุ้มครอง ในกรณีของรถ รถบางคันถ้าขึ้นแม่ย่านางไม่ดีก็ชนอยู่เรื่อย ไปชนรถคนอื่นเขาบ้างหรือถูกเขาชนบ้าง ถูกขอรถอื่นใส่คำดูหมิ่นมากต้องดูให้ตีมีตัวอย่าง เรื่อง เสธะรู้คนหนึ่งไปเชื่อถือ เรื่องถูกขอรถอื่น ออกรถปรากฏว่ารถเกิดอุบัติเหตุชนกับคันอื่นพังพินาศหมด ชนกันพังขนาดหัวรถผ่าออก เป็นสองซีกทีเดียว ต่อมาเจ้าของรถเชื่อในเรื่องถูกขอรถยามจึงไปหาหมอไสยศาสตร์ วางฤกษ์ออกรถ ดูเลข ดูฤกษ์ ผีหลวง ประจำทิศไหน ปรากฏว่าไปเป็นอะไรอยู่ ในสภาพปกติ กรณีของเรือเราถือแม่ย่านางศักดิ์สิทธิ์ เรื่องนี้ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษบรรพการ ใบบ่ที่มาหรือประวัติที่แน่นอนเท่าที่ทราบ ประวัติความเป็นมา ชื่อใด สมัยไหน ไม่มีที่บาแน่นอน แต่เราเป็นบุตรหลานนับถือบูชามาตลอดจนถึงปัจจุบันนี้ คำว่า แม่ย่านาง เชื่อกันว่าเป็นผู้หญิงหรือสตรีเพศ ingsที่ไปเคยปรากฏเป็นรูปประติมากรรมลอยตัวมาก่อนเลย เหตุที่เชื่อว่าแม่ย่านางเป็นผู้หญิงเพราะตามคำเรียก "แม่" ซึ่งนำหน้าอยู่จึงเป็นที่เข้าใจว่าเป็นผู้หญิง นี้อธิพธสามารถบันดาลให้คนที่กราบไหว้บูชาประสบความสำเร็จ สุขความเจริญหรือความทุกข์ยากได้ ชาวประมงก่อนออกทะเลทุกครั้งจะทำพิธีกราบไหว้บูชาแม่ย่านางเรือ ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หัวเรือหรือโชนเรือ แม่ย่านางนี้ไม่มีศาลที่สิ่งสถิตโดยเฉพาะ แต่เขาถือเอาว่าโชนเรือคือแม่ย่านางหรือหลักของแม่ย่านาง โชนเรือนี้เป็นกระดานที่สูงขึ้นมาเป็นแกนหรือเอ็นกลางของลำเรือ โชนเรือจึงเป็นที่สถิตของแม่ย่านางนี้ชาวประมงระมัดระวังมากห้ามเหยียบหรือข้ามเป็นอันขาด ซึ่งถ้าเหยียบหรือข้ามหัวเรือก็ถือว่าเหยียบหัวแม่ย่านางเรือ ก่อนที่จะออกเรือจะต้องมีการจุดธูปเทียนบอก เอน้ำพระพุทธรูปมาปะพรมทำให้เกิดความเป็นสิริมงคล

เครื่องบวงสรวงกราบไหว้บูชาแม่ย่านางเรือก็ปิดไม้ เบ็ด ไม้ กล้วย ๓ สีที่โขนเรือ บางแห่งก็มีการจุดประทัดไหว้แม่ย่านางเรือ การที่ต้องมีการกราบไหว้แม่ย่านางเรือ ก่อนออกเรือเพื่อความเป็นสิริมงคล สร้างขวัญและกำลังใจ ขอให้แม่ย่านางคุ้มครอง ให้ปลอดภัย นอกจากนี้ก็ขอผลประโยชน์คือขอให้โชคจับปลาได้มากๆ เป็นต้น

ข้อห้ามสำหรับเรื่องนี้นอกจากห้ามเหยียบหรือข้ามหัวเรือแล้ว บางแห่งยังห้ามเรื่องก่อน ลงเรือหรือก่อนไหว้บูชาแม่ย่านางต้องอดครองเท้าเพื่อแสดงความเคารพ^{๓๓} หรือห้ามนำผู้หญิงไปนอนในเรือ เป็นต้น เรื่องผู้หญิงนี้ออกจะแปลกอยู่ทางเคล็ดถือว่าผู้หญิง เป็นเพศที่ต้องถือตัวอะไรหลายอย่าง กรณีของเรือห้ามผู้หญิงเหยียบกันนี้ในบางท้องที่ของภาค ตะวันออก ในกรณีของเกวียน พาหนะในสมัยโบราณซึ่งก็มีการเคารพบูชาแม่ย่านางเกวียน เหมือนเรือและรถเช่นกัน ที่หัวตะเข้เกวียนหรือแอกเกวียนที่ข้ามหัวควายนั่นลองผู้หญิง ไปเดินข้ามหัวตะเข้เกวียน บ่าวควายจะแตกเอาเลยตีไม้ตีเกวียนจะคว่ำเอาง่ายๆ ตัวอย่าง เรื่องถือเกี่ยวกับผู้หญิงนี้มีอื่นๆอีก เช่น ผู้ชายไปงมของ เช่นกระป๋องในบ่อน้ำ ไม้เป็นไรไม่มีข้อห้าม หรือเคล็ดอะไรแต่ถ้าผู้หญิงไปงมหรือลงไปในน้ำ คนอื่นจะกินน้ำ ในบ่อนั้นไม่สนิทใจ ชักท่อหรือไม่ยอมกิน รังเกียจเสียแล้ว แสดงว่ายังถือเรื่องความ สกปรกและความเหลือบล้ำค่าสูงในทางเพศอยู่ ในสมัยปัจจุบันทางวิทยาศาสตร์ วิทยาการทางธรรมชาติหรือทางแพทย์เจริญเขาจึงไม่ถือกันแล้วในเรื่องความช่วย ความเสง ที่เกิดจากการกระทำของผู้หญิงเสียแล้ว เรื่องราวตากผ้าก็เหมือนกัน เขามีความเชื่อห้ามรดเพราะถือว่าน้ำนุ่งเป็นของต่ำ หัวเราเป็นของสูงเวลาเรา ไปรดจะถือว่าไม่เป็นมงคล ความเชื่ออะไรเหล่านี้ปัจจุบันไม่มีใครคิดหรือถือว่าศักดิ์สิทธิ์ กันเสียแล้ว เพราะการเปลี่ยนแปลงของโลกและสภาพสังคมในปัจจุบันนั่นเอง

ในความเชื่อโดยทั่วไปนั้น ชาวไทยเรากล้ากันมาแต่เดิมว่าก่อนจะสร้างเรือ ต้องมีโขนเรือซึ่งจะเป็นที่สิงสถิตของแม่ย่านางเรือ การยกโขนเรือขึ้นต้องมีพิธีไหว้ครู การยกโขนเรือคือการชุมนุมคน รวมคนหลายๆ ทำเรือใหญ่ๆต้องรวมคนหลายๆมาช่วยกัน เพื่อความสามัคคีพร้อมเพรียงยกโขนเรือแล้วต้องมีการทำพิธีไหว้ครู หัวหน้าช่างจะ ไหว้ครูเมื่อยกโขนเรือเสร็จแล้ว ก็มีพิธีทำขวัญแม่ย่านางเรือ พิธีนี้ทำเพื่อรำลึกถึงคุณ งามความดีของแม่ย่านางที่รักษาเรือให้ปลอดภัยปีหนึ่งๆ และมีการแผ่ถ้วยคัทรอบบาง อย่างอีกด้วย แต่เรื่องการทำขวัญแม่ย่านาง เรือนี้น้องที่ภาคตะวันออกบางแห่งไม่ได้ ทำงานปีหนึ่ง เพื่อเป็นการรำลึกถึงแม่ย่านางที่รักษาคุ้มครองเรือบ่าวด้วยดีในปีหนึ่งโดยตลอด

ในสมัยปัจจุบันทุกอย่างเปลี่ยนไปตามกาลสมัย เรือใบหมดไปการเดินทาง
ไปมารวดเร็ว ระยะทางซึ่งบางที่เดินทางไปเป็นเดือนก็เปลี่ยนไปเป็นเพียงชั่วโมงเดียว
เท่านั้น เครื่องมือจับปลาแบบโบราณจับได้เพียง ๓๐ เพอร์เซ็นต์ กลับเพิ่มเป็นจับปลา
ได้ ๑๐๐ เพอร์เซ็นต์ แต่ปลาในทะเลหายากลงไปทุกที แต่ความปลอดภัยในทะเลมีเพิ่ม
มากขึ้น ในขณะที่ไปจับปลา^๖ จะเลิกหมดแล้วเพราะเป็นเครื่องมือจับปลาที่ตั้งอยู่กับที่
ปลาวิ่งเข้ามาจึงจะได้อ ส่วนเครื่องมือที่ทันสมัยเช่นอวนลาก อวนลอย อวนตั้งเก เป็นต้น
เป็นเครื่องมือที่ไล่ตามจับปลา ปลาที่มีที่หนีก็ไปจับที่นั่นจึงคู่ได้ผลและทำให้อาชีพประมงมี
ความก้าวหน้าทันสมัยมากกว่าสมัยโบราณ และเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี
ปัจจุบันนี้ก็เจริญถึงที่สุด ชาวประมงและเรือประมงมีทั้งเรดาร์ เข็มทิศ วิทยุ สามารถ
ติดต่อให้เรือแต่ละภาคแต่ละท้องที่ ท้องน้ำไกลไกลกันอย่างไรพูดถึงกันได้โดยสะดวก
พูดได้ว่าที่นี้ปลามากให้รีบเดินทางมากู้อวนอะไรเหล่านี้ เป็นต้น ดังนั้นความเจริญทาง
วิทยาศาสตร์นี่เองที่ช่วยชาวประมงในโลกทุกวันนี้ได้มากที่สุดนั่นเอง

ความเชื่อเกี่ยวกับลมและฤดูกาล-โลกและจักรวาล

ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในรูปของลมฤดูกาลต่างๆมีส่วนชักนำหรือเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของชาวทะเลในภาคตะวันออกเฉียงใต้ต่างๆ เช่น ชลบุรี จันทบุรี ระยอง ตราด และฉะเชิงเทรา เป็นอย่างมา เวลาที่คลื่นลมหรือพายุสิ่งนี้จะมีส่วนชักนำชีวิตของชาวทะเลให้ต้องต่อสู้กับธรรมชาติดังกล่าว จนทำให้สามารถทราบได้ทีเดียวว่าลมนี้มา เหตุการณ์ใดจะเกิดขึ้นลมนี้มาแล้ว เหตุการณ์ใดจะเกิดขึ้น อากาศจะวิปริตเปลี่ยนแปลงอย่างไรชาวทะเลจะสามารถบอกได้^{๑๓} ลมและฤดูกาลที่เหมาะสมสำหรับการทำมาหากินของชาวทะเลภาคตะวันออกเฉียงใต้คือลมมรสุม ฤดูกาลหรือระยะเวลาที่เหมาะสมในอาชีพประมงที่นี้คือเริ่มตั้งแต่ระยะเดือนมิถุนายน ระยะนี้จะลงมือทำงานประมง ปักปัก ทำโป๊ะ พอระยะเดือนตุลาคม พฤศจิกายน ธันวาคมก็ได้ผลจับปลาได้และได้ผลประโยชน์อย่างมากที่สุดที่เดียว แต่อาชีพประมงบางอย่าง เช่น จับหอยตรงกันข้ามเพราะจับหอยได้ในช่วง เดือนมีนาคม เมษายน พฤษภาคม การจับปูก็เหมือนกันจับได้ในช่วง เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับฤดูกาลและลมซึ่งเป็นธรรมชาติทั่วไปโดยปกติของชาวบ้านในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงใต้ของไทยไม่ค่อยมีสาระข้อมูลรายละเอียดอะไรมากนัก มีแต่เพียงว่าความเชื่อในเรื่องมูซาจิน-น้ำ-ลม-ไฟ โดยมากเชื่อนั้นเป็นผู้ที่พระคุณอันสูง เพราะแบแต่ร่างกายของคนเราก็คือ ดิน-น้ำ-ลม-ไฟ นั้นเอง

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับกำเนิดของโลก กำเนิดของจักรวาล ของชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงใต้สมัยโบราณมาจนทุกวันนี้ยังมีความเชื่อปรากฏอยู่บ้าง เช่น เชื่อในเรื่องเกี่ยวกับการตาย การเกิดใหม่ ความเชื่อในโลกหน้า เป็นต้น ที่จังหวัดชลบุรีชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องโลก เรื่องการตายการเกิดใหม่อย่างฝังแน่น ทั้งนี้เพราะจะเห็นได้ว่าในงานศพเขาจะมีการบ่าเพ็ญกุศลไปให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ตายไปแล้วก็ยังมี การเซ่นไหว้ ทำบุญอุทิศให้ เพราะชาวบ้านที่มีความเชื่อว่าคุณตายไปแล้วจะกลับมาเกิด จึงทำพิธีกรรมอย่างนั้นไปเพื่อปรนนิบัติประโยชน์ของผู้ตายเป็นที่ตั้ง การทำศพที่วิวัฒนาการมากในปัจจุบัน เช่น การตราสังศพ ปัจจุบันไม่มีการทำกันแล้ว อย่างประเพณีเค็งเคิบของชาวชลบุรีคือประเพณีคนตายที่ข่อยหาบความขี้ของเกิดขึ้นที่ไหน ได้ยินเสียงขี้ที่ใดที่นั้นก็บิคนตายหรือบิงานศพเกิดขึ้น ขี้ของตายบ้านก็เป็นสัญญาณว่าบ้านนี้บิคนตาย คนที่ได้

ยินเสียงฆ้องรู้ว่ามีคนตายจะได้ไปช่วยงานศพ ช่วยตบแต่งศพ ช่วยทำอาหารเลี้ยงพระ
เดี๋ยวนี้ที่วัดนาคการไปใช้บัตรเชิญงานศพแทน ก็ไม่จำเป็นต้องอาศัยฆ้อง เอาฆ้องมาตี
เหมือนสมัยก่อนอีกต่อไป

ส่วนเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาลยังคงปรากฏอยู่ในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียง
ที่ชลบุรีชวามบ้านที่นี้ยังมีความเชื่อนั้นในเรื่องระบบสุริยะจักรวาล เรื่องดาวพระเคราะห์
อย่างง่าย ๆ ชาวทะเลจะคงมีความเชื่อนั้นเรื่องดาวพระเคราะห์ เขาถือว่าดวงจันทร์
หรือพระจันทร์เป็นดาวพระเคราะห์ดวงหนึ่ง น้ำขึ้นน้ำลงก็เป็นเรื่องของการกระทำ
ของดาวพระเคราะห์และอาศัยเรื่องนี้ พวกชาวทะเลเชื่อกันว่าดวงจันทร์สามารถทำ
ให้เกิดน้ำขึ้นน้ำลงได้ เขาจะรู้เลยว่าขึ้นแรมเท่าไรน้ำจะขึ้นหรือน้ำจะลง จึงถือว่า
ระบบจักรวาลมีอิทธิพลมากต่อชีวิตและการทำมาหากินของชาวทะเลในภาคตะวันออกเฉียง
แม้แต่ดวงอาทิตย์ก็มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียง
อนึ่งสำหรับความเชื่อเรื่องจักรวาล สุริยคราส ปรากฏจันทร์ จันทรุปราคา เป็นต้น
ความเชื่อของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงยังคงมีอยู่อย่างชัดเจน แม้ในปัจจุบันนี้ที่ท้องที่
อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ประชาชนที่นั่นยังมีความเชื่อเรื่องราหูอมจันทร์
สุริยคราส จันทรคราส อย่างแน่นแฟ้น เขาจะมีการยิงปืน ตีเกราะเคาะไม้ในระหว่าง
เกิดราหูอมจันทร์หรือสุริยคราส จันทรคราส เพื่อเป็นการอวยชัยให้พร เชื่อกันว่าพระ
ราหูมาพบพระจันทร์ การตีเกราะเคาะไม้ยิงปืนนี้หมายถึงการเอาเคล็ดการอวยชัยให้พร
ทำให้สิ่งร้ายกลายเป็นดี บางคนเอาธูปไปตำตามต้นไม้เพื่อความป็นสิริมงคล ลางที่
โรกภัยไข้เจ็บในครัวจะได้หาย ไม่ใช่ทำเพื่อให้ราหูตกใจจะได้ปล่อยหรือคายพระจันทร์
ออกมาเหมือนความเชื่อที่อื่นๆโดยทั่วไป

ความเชื่อเกี่ยวกับฝน ท้องฟ้า ฟ้าร้อง ฟ้าแลบและฟ้าผ่า

...ความเชื่อของชาวจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรื่องเกี่ยวกับท้องฟ้า ฝนตกนั้นมีมาตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งทุกวันนี้ ยกตัวอย่างความเชื่อเรื่องฝนไม่ตก เขาก็จะมีพิธีแห่หางแมวขอฝนเป็นคน ส่วนฟ้าแลบ ฟ้าร้อง นั้นเกิดขึ้นช่วงระยะนี้ฝนตก ซึ่งชาวประมงจะรู้ได้ทันทีว่าฝนลักษณะอย่างนั้นอย่างนี้จะไม่มีฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฝนลักษณะอย่างนี้จะตกนานหรือไม่นาน ฝนที่ตกตรงๆเป็นสายตรงลงมาหรือเป็นเส้นตรงลงมาแสดงว่าตกกลางไปปีพายุ แต่ถ้าเป็นฝนที่ตกเอนขวาหรือเอนซ้ายพัดไปทางซ้ายหรือขวา แสดงว่าจะมีพายุ และถ้ามีฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าแลบก่อนฝนตกแสดงว่าฝนจะตกไม่นานแต่จะเป็นพายุส่วนใหญ่

สำหรับฝนนี้มีเรื่องที่น่าสนใจมากคือถ้าเกิดฝนแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดความแห้งแล้งข้าวยากหมากแพง ประชาชนได้รับทุกข์เวทนาโดยทั่วไปชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีประเพณีแห่หางแมวหรือเอาบ้องไฟมาแห่ร้องขอฟ้าขอฝน ปีการทำบุญกลางบ้านกันเป็นการใหญ่ บ้องไฟที่เอามาแห่ร้องขอฝนเป็นบ้องไฟแบบอีสานทำเป็นประเพณี และทำเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขเป็นประจำทุกปีโดยเฉพาะท้องที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทราปีการแห่บ้องไฟขอฝนอยู่เสมอๆ ส่วนชาวบ้านในเขตตำบลจุกเขย อำเภอเบ็ญียง จังหวัดฉะเชิงเทรา มีความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขอฝน ถ้าปีใดฝนไม่ตกชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดมนต์กลางคอนหรือที่สูงน้ำท่วมไม่ถึง สวดเพื่อขอให้ฝนตก พระจะสวดมนต์ในที่ใดโดยชาวบ้านจะมารวมกลุ่มฟังพระสวดรวมทั้งทำบุญซึ่งพิธีกรรมนี้ได้ผลอย่างไม่น่าเป็นไปได้ บางทีทำพิธีไปวันนี้ทำคอนเข้าพอดคอนย้ายฝนก็ตกลงมา ปัจจุบันนี้พระสวดมนต์กลางคอนขอฝนนี้ยังมีการปฏิบัติอยู่ในคติความเชื่อของชาวน้ำ ซึ่งเป็นชุมชนที่สำคัญชุมชนหนึ่งในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดฉะเชิงเทรา ในเขตตำบลจุกเขย จังหวัดฉะเชิงเทรา กรรมวิธีการทำบุญคือนิมนต์พระไปสวด แล้วถวายอาหารหรือภัตตาหาร เข้าแก่พระสงฆ์หลังจากทำพิธีแล้วฝนมักจะตกเสมอซึ่งนับว่าแปลกอยู่ ส่วนประเพณีการแห่หางแมวเพื่อขอฝนนี้ชาวบ้านในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมีการอนุรักษ์รักษามรดกสำคัญทางวัฒนธรรมนี้ไว้บ้างในบางท้องที่ บางอำเภอ ไม่ค่อยพบเห็นโดยทั่วไปแล้ว การแห่หางแมวในเขตจังหวัดชลบุรียังคง

มืออยู่ข้าง แหกคอนฝนแล้งทำเพื่อเป็นการขอฝน ชาวบ้านเขาเอาแบริ้วมาแห่โดยมีเพลงร้องในระหว่างแห่แนว แนวที่เขาพิธีต้องเลือกเอาแนวที่ถูกลักษณะเป็นแนวไทย เอามาใส่เชิงใหญ่ๆ ใช้คนหามและหามแนวไปคนก็ร้องรำทำเพลงไป ชาวบ้านก็จะเอาน้ำมาสาดเปียกน้ำกันโชกทั้งคนทั้งแนวตลอดวัน บางแห่งสาคน้ำจนแนวตายก็มี เช่นที่ฝั่งน้ำแถวตำบลจุกเฉอ ฉะเชิงเทราเขาพิธีแห่แนวขอฝน เอาแบริ้วมาแห่รวมโบสถ์วัดจุกเฉอ เอาน้ำสาดแนวเสียชีวิต ที่น้ำสังเกตุก็คือว่าทำไปชาวบ้านจึงต้องเอาแบริ้วมาแห่ จะใช้สัตว์อื่นแห่เพื่อขอฝนไม่ไ้หรือ ข้อนี้อาจสันนิษฐานว่าเขาอาจจะคิดว่าแนวเป็นสัตว์ที่รักษาความสะอาด คือเวลาชนมันถูกน้ำมันเลียขนจนแห้งสะอาด กงจะถือเคล็ดเป็นสิริมงคล ในรูปของการแก้เคล็ดแนวเลียขนแห้งจนไม่เปียกจะเกาะติดหรือปรากฏอยู่ที่ร่างของแนว น้ำจะมาหรือฝนจะตกลงมาแทนที่สิ่งที่ขาดหายไปก็ได้ เพื่อเป็นการสมมุติพอดีกันของธรรมชาตินั่นเอง การแห่แนวนี้มักจะแห่กันในตอนบ่ายโดยผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้านบอกลูกบ้านว่าจะมีการแห่แนวกันในวันไหนๆ เป็นการขอฝนซึ่งไปตกต้องตามฤดูกาล แล้วให้ชาวบ้านแต่ละคนนำพวกของกลอง เหล่าสิ่งต่างๆ ที่ตนพอหาได้นำไปถวายไปรวมกันที่วัดหรือที่บ้านใครก็ได้ เช่นบ้านผู้ใหญ่บ้าน อุปกรณ์สำคัญสำหรับการแห่ซึ่งถูกนำมามีพร้อมแล้วคือ แบริ้วแก้วเม็ดแก้ว ตะกล่าหรือเชิงสำหรับใส่แนว ไม้สำหรับหามตะกร้า และเครื่องดนตรี ซึ่ง ณ. ที่นี่ แบริ้วจะถูกจับใส่ตะกร้าเรียบร้อยแล้ว เมื่อมีคนเป็นจำนวนมากเพียงพอแล้ว ก็เริ่มเดินเป็นขบวนได้ โดยผู้ที่ออกหน้าก็คือ ผู้ชายที่มีอายุ เป็นที่เคารพของคนในหมู่บ้าน เป็นคนอุ้มบาตรพระ พวกที่เดินตามมาก็คือพวกที่มีกลอง ช้อง ฉิ่ง และพวกผู้เข่าผู้แห่ที่ขอมบรวง ถัดมาก็คือเป็นผู้ที่หามนางแนว ถัดมาก็คือพวกที่ไปรวนขบวนแห่ด้วย พวกเหล่านี้จะแห่แนวกันไปเรื่อยๆ และร้องเพลงไปด้วยตลอดระยะทางที่เดินไป เมื่อไปถึงบ้านใคร พวกนี้ก็ไปร้องรำทำเพลงกันที่บ้านนั้น แล้วเจ้าของบ้านก็จะตักน้ำสาดแนวสาดคนรำ แล้วก็ให้เงิน หรือให้ข้าวสารแก่ผู้ถือบาตร (ของที่บ้านไหน โปงเสร์จพิธี ก็นำมาถวายวัด) เดินรำเดินร้องเช่นนี้ไปให้ทุกบ้าน เมื่อเย็นแล้วต่างก็แยกย้ายกันกลับไปบ้านของตน เพลงที่ใช้ประกอบการเล่นมีเนื้อร้องดังนี้คือ นางแนวเอ๋ย นางแนวมาใหม่ ใช้ไ้ไ้หลายอย่าง แบริ้วแก้วก็ปลาย่าง แบริ้วแก้วก็ปลาย่าง ปีนฝนแล้ง เขาใช้ขอไฟ ขอไม้ไ้ร้องให้ขอฝน เทวดาเบื้องบน ฝนท่านก็ไปตกเดือนห้าเดือนหก ฝนก็ตกทุกปี แค่นี้ปีไ้ไม่มีฝนเลย พอดาคูกเขยมือเกยหน้ามาก แม่นายลูกมาก เขาจะยากเพราะข้าวเดือนแปด เดือนเก้าไ้มีข้าวสักต้น

ผ่นหลงบา ผ่นหลงบา ผ่นหลงบา ผ่นหลงบา

ผ่นตกก็ละไวย ผ่นตกก็ละวา ทอม่ไรร่ทอมนว ลาลาปลาชอน ชี่เมษศาตร
เลนละครสาบวัน หัวล้านชนกัน ผ่นหลงบา ๆ ๆ ๆ

ถ้าไปให้เหล้า ขอให้ข้าวคายผอย ถ้าไปให้ลอย ขอให้ผอยคายหนึ่ง โกรซันผั่ง
ขอให้ผั่งคอยตา แม่บ้ายเอย ออย่าเพ็งชายดูก ข้าวยังถูก ลูกบั้งยังแพง แฉกคาแคง
ผ่นหลงบา ๆ ๆ ๆ

ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เรียกว่าฟ้าผ่าก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจในการศึกษา
เกี่ยวกับความเชื่อของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวบ้านในภาคนี้มีความเชื่อเกี่ยวกับฟ้าผ่า
ต่าง ๆ นานา โดยมากฟ้าจะผ่าคนไปสูงๆหรือที่คันท้องฟ้าผ่นนั้นเป็นแน่ จะเป็นแม่ประเภท
ไหนก็ไม่แน่ใจนัก มีเรื่องว่าครั้งหนึ่งมีเกาะไม้ มีเรือประมงแล่นไปที่แหลมแห่งหนึ่ง
ที่นั่นมีฟ้าผ่าบ่อยๆ บางทีถึงกับมีคนตายเพราะโดนฟ้าผ่า เขาว่ากันว่าที่แหลมนั้นมีแม่
ฟ้าจึงผ่าบ่อยๆ ทางวิทยาศาสตร์จะพูดว่าฟ้าผ่าเพราะเป็นเรื่องธรรมชาติ แม่เกิด
ปฏิกิริยานั้นเอง แต่ในความเชื่อของคนตั้งแต่โบราณมาจนปัจจุบันเชื่อกันว่าฟ้าผ่าไม่ใช่
เฉพาะแม่จะเป็นสื่อฟ้าให้ผ่าเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของกรรมคนทำกรรมไว้
เช่นผิดคำสาบานบ้าง ผิดคำสาปบ้าง คำแช่งบ้าง ก็จะมีอันเป็นไปโดยฟ้าดินลงโทษ
เรื่องคำสาบานนี้มักเป็นจริงตามคติความเชื่อของชาวทะเลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การสาบาน
พูดพล่อยๆมักจะเป็นจริง เช่น สาบานว่าให้ฟ้าผ่าตายอะไรดังนี้เป็นต้น หญิงชายชอบกัน
ไปชอบกันมาสาบานว่าถ้าคิดลทรยศขอให้ฟ้าผ่าให้ตายตกไป ฟ้าผ่านั้นก็เลยผ่าตามคำสาบาน
คำสาบานนี้คงหมายถึงการปฏิญาณตนให้ร้ายสาปแช่งตัวเอง อย่างเราขึ้นศาลว่าข้าพเจ้า
ขอปฏิญาณว่าจะให้การตามความจริง ถ้าผิดคำปฏิญาณขอให้เป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้
มันจริงหรือเป็นเหมือนกันตามคำปฏิญาณนั้น ตามความเชื่อของชาวทะเลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ฟ้าผ่ากลางทุ่งไร่นาเขาไม่ถือ แต่ถ้าผ่ากลางบ้านหรือบริเวณบ้านต้องห้ามบูญกัน
ใหญ่โต แสดงว่าสิ่งบอกเหตุเกิดขึ้นแล้วจะมีการล้มตายเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นสิ่งบอกเหตุ
ไม่คิดถ้าฟ้าผ่าในบริเวณวัด เจ้าอาวาสวัดนั้นจะเคียดระอน ทางวิทยาศาสตร์เขาว่าฟ้าผ่า
เกิดมาจากแรงดึงดูดพวกแร่ธาตุที่เป็นสื่อ แต่คนเชื่อว่าคนที่ถูกฟ้าผ่านี้คงมีบาปหรือผิด
อะไรมาฟ้าดินจึงลงโทษ คนตั้งร้อยตั้งพันหมื่นแสนหรือสิ่งของฟ้าไปผ่ากลับมาจากโคน
คนเดียว คนนั้นคงสร้างกรรมไว้อย่างหนัก บุญยักก็เหวคาก็ดีไม่สามารถทำร้ายเขาได้

ฟ้าดินจึงลงโทษ แสดงว่าสร้างมาไว้อย่างมหัศจรรย์ ทางธรรมศาสตร์ก็เชื่อเรื่องกรรม
ว่ามีจริงดังที่กล่าวมาเบื้องต้นนั่นเอง

ในปัจจุบันเรื่องฟ้าผ่ายังคงเป็นอิทธิพลอยู่ในจิตใจของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียง
อยู่ไม่เสื่อมคลาย เขามีความเชื่อจริงจังว่าฟ้าผ่านั้นเป็นเหตุบอกกลางร้าย ถ้าผ่าใน
บริเวณบ้านใคร บ้านนั้นต้องทำบุญกันใหญ่โต ฟ้าผ่านี้ทางศาสนาเขาว่าเป็นไทยโพธิมาต
อินทิมายา ถือว่าต้องฆริศสาร ต้องมีการแก้อาถรรพณ์ ผ่าที่ใดที่นั้นจะเป็นเหตุที่ตำบล
จุกเฉอ ทางตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งชาวบ้านที่นั่นเป็นชุมชนชาวน้ำ มีความ
เชื่อเรื่องฟ้าผ่านี้เช่นกัน เชื่อในเรื่องการฝึกคำสาบานหรือคนทำชั่วหนักๆฟ้าก็ลงโทษเอง
เมื่อฟ้าผ่าแล้วชาวบ้านจะนิมนต์พระไปสวดถอน การสวดถอนทำในสถานที่นั้นที่ถูกฟ้าผ่า
มันไม่ดีแล้ว ต้องนิมนต์พระไปสวดถอนเพื่อให้ที่ตรงนั้นเป็นสิริมงคลดีขึ้นมา คึกคักๆที่
สร้างมาแห่งเอาคืนป่าช้าบางที่ ไม่ดีเขาก็มีการสวดถอน การสวดถอนสถานที่ที่ถูกฟ้า
ผ่านี้ใช้บนต์คาถา คำถอน เสดบา พระที่นิมนต์ไปมี ๕ องค์บ้าง ๘ องค์บ้าง^{๒๐} เรื่องฟ้า
ผ่านี้ในท้องที่อื่นเช่น กาญจนบุรี ราชบุรี แถบอีสานและอื่นๆ มีความเชื่อแตกต่างออกไป
จากทางแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือถ้าฟ้าผ่าตรงไหนให้ไปจุดตรงจุดที่ฟ้าผ่านั้นดูจะพบของ
ประหลาดคือ ขวานฟ้าหรือขวานหินขัด ซึ่งเป็นโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหิน
ใหม่ ขวานฟ้านี้เชื่อกันว่าตกลงมาจากฟ้าจึงเรียกว่าขวานฟ้า เรื่องนี้ไม่ใช่แต่คนไทย
เท่านั้นที่เชื่อว่าเป็นของที่ตกลงมาจากฟ้า พวกฝรั่งก็เชื่อว่าขวานหินขัดนี้ตกลงมาจากฟ้า
เวลาฟ้าแลบหรือฟ้าผ่าเรียกขวานนี้ว่า สายฟ้า (thunder-bolts หรือ ceraunir)
ที่มาเดเซียบางแห่งเรียกมาตุลินคาแปลว่าสายฟ้า ซึ่งเป็นต้นของยักษ์ซึ่งเป็นผู้ทำให้
เกิดฟ้าผ่า เวลายักษ์โกรธจะขวบพ่นจนพ่นหัก แล้วถล่มพ่นลงมายังโลกในบริเวณที่ใกล้เคียง^{๒๑}

สรุปแล้วชาวบ้านในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็เกี่ยวกับฟ้าผ่าเกี่ยวกับกรรม
การฝึกคำสาบาน เหตุบอกกลางร้าย ดังนั้นจึงป้องกันโดยทำสายดินไว้ในที่สูงๆ ส่วน
เรื่องฟ้าร้อง ฟ้าแลบ ไม่มีความเชื่ออะไรเป็นพิเศษนักจึงควรเชื่อเรื่องทางวิทยาศาสตร์
ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติธรรมดาไว้ดีกว่า

ความเชื่อเกี่ยวกับดวงดาวและดาราศาสตร์

เรื่องราวของดวงดาว ดวงจันทร์ และดาราศาสตร์ นี้อธิพลในวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดต่างๆของภาคตะวันออก ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนทุกวันนี้ เรื่องนี้ถือว่าเป็นหัวใจหรือสาระสำคัญของเรื่องหนึ่งของการวิวัฒนาการ ความเชื่อในเรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของคนในแดนส่วนนี้ของประเทศที่เกี่ยวประชาชนในภูมิภาคนี้มีความเชื่อเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของดวงดาวและระบบทางดาราศาสตร์ว่านี่คืออิทธิพลโดยตรงกับการเดินเรือ และการประกอบอาชีพทางทะเล การเดินเรือจำเป็นที่สุดของอาชีพดวงดาว ดังเช่นในสมัยก่อนยังไปเจริญเหมือนสมัยนี้ยังไม่มีเข็มทิศใช้คนต้องอาศัยดวงดาวเป็นประโยชน์ เช่นจะไปทางทิศตะวันออก บิดาวอะไรขึ้นอยู่ก็ตรงไปทางดวงดาวกลุ่มนั้น ทิศอื่นก็เช่นเดียวกัน สมมุติว่าดาวถูกไถ่อยู่ทางทิศไหน อยู่ทางทิศตะวันออก ก็ใช้ดาวถูกไถ่เป็นเข็มทิศแล่นเรือตรงไปทิศนั้นเลย และบางทีสังเกตดาวประจำเมืองอยู่ตรงทิศไหน ขึ้นเมื่อไรชาวทะเลจะดูเวลาแล่นเรือ ดังนั้นดาวจึงช่วยนำทางสำหรับการเดินเรือได้เป็นอย่างดี เช่นดาวโต ดาวถูกไถ่ ดาวประจำเมือง ชาวทะเลจะสังเกตเพราะดาวพวกนี้จะนำทางกลับบ้าน ดาวจรจะเข้ก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน^{๒๒} นอกจากนี้ดวงดาวใช้สำหรับการดูเวลาได้อีกด้วยเพราะดาวแต่ละหมู่ขึ้นไม่พร้อมกัน แต่ต้องระวังเพราะใน ๓ ดวงนี้ดวงดาวมิได้อยู่แห่งเดียว จะย้ายที่บ้างเล็กน้อยและถ้าอากาศจะเปลี่ยน ดวงดาวจะผิดปกติซึ่งชาวทะเลจะทราบเป็นแนวทางต่อไป อนึ่งในเรื่อง หน้าร้อน หน้าหนาว หน้าฝน ดวงดาวเคลื่อนที่ได้แต่ไม่บอกชาวทะเลจะต้องใช้การสังเกตเพื่อประโยชน์ของคน และประโยชน์ของดวงดาวอื่นๆก็มีเช่นสามารถบอกให้ชาวเรือทราบว่าจะมีพายุหรือไม่พายุ ดาวยังเป็นนาฬิกาให้ได้ด้วยเวลากี่โมง ดวงดาวนั้นจะขึ้นที่ฟ้าก็จะทราบได้ตรงตามเวลานั้นโดยไม่ต้องอาศัยนาฬิกาเลย แหงหน้าดูท้องฟ้าก็รู้ว่าเวลากี่โมง ก็ยาม อีกอย่างหนึ่งดวงดาวเกี่ยวข้องกับน้ำ เช่นเห็นดาวขมุกขมัวไม่ชัดเจน และป็นน้ำไหลมาจากสมมุติว่าทางทิศตะวันออก น้ำนั้นไหลแรงมากจนผิดปกติ นั่นก็แสดงว่าลมพายุจะมาทางทิศตะวันออกนั้น ให้เตรียมตัวหลีกเลี่ยงหรือป้องกันลมพายุนั้นได้เลย อีกทั้งอาศัยดาวในเรื่องดูธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้ ยกตัวอย่างชาวประมงที่มีความชำนาญสามารถรู้ได้เลยว่าดาวขึ้นฟ้ามาแล้ว น้ำจะมาก

หรืออาจจะทำงานเจ็บปลาโตปลาหรือไม่ได้ ก็สามารถดูจากการเดินของดาวโค
 สำหรับเรื่องเกี่ยวกับดวงดาวเด่นทุกอาชีพ ขึ้นอยู่กับภูมิภาคนั้นเชื่อกันว่า การ
 คาสตร์ เชื่อกันทุกวงการทั้งตำรวจ ทหาร ทอคาประชาชน เป็นเรื่องดาราศาสตร์
 โหราศาสตร์พูดถึงอิทธิพลของดาวเคราะห์ว่ามีบทบาทกับชีวิตมนุษย์และสัตว์โลก
 คือว่าคนเราเกิดมาจะรวยหรือจนจะชั่วเป็นกฏแห่งกรรม ดวงดาวเป็นเครื่องบ่งชี้
 กำหนดได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น อย่างวันที่ ๑๑ เมษายนกำหนดเป็นวันมหาสงกรานต์
 ทำไมต้องกำหนดอย่างนี้ เพราะเชื่อกันว่าดาวอาทิตย์โคจรรอบโลกครบรอบ ๑ ปี
 ก็เป็นวันเริ่มต้นปีใหม่ ชาวบ้านที่อำเภอสามพราน จังหวัดฉะเชิงเทรา มีความ
 เชื่อกันว่าดาวหางขึ้นจะมีทุกข์ โศกเศร้า เหตุเภทภัย
 มีเรื่องที่ไม่ค่อยงาม อย่างที่เขาว่าในคำขวัญ... "ดาวหางขึ้นกลางแผ่นดินจร แสง
 ขึ้นพระนครภักดิ์โย โภกษัตริย์นั้นแท้แก่ใจปลา..." หมายความว่า เป็นลางร้าย
 บ้านเมืองเดือดร้อน ชาวบ้านกลัวกันมาก พวกเขากลัวว่าดาวหางขึ้น ดังนั้นดาวหางคือลางร้าย
 บอกเหตุไม่吉ของความเชื่อในสังคมชนบทสามพราน ส่วนเรื่องดาวตกของสังคมภาค
 ตะวันออกทั่วไป ก็มีความเชื่อเช่นเดียวกัน เขาเชื่อกันว่าดาวตกหรือผีพุ่งไต้ ดาวตก
 ที่ใดที่ตรงนั้นจะมีคนมาเกิด และเขาห้ามช้ดาวตกเป็นอันขาดแต่ไม่ว่าเหตุว่า
 ห้ามช้ทำไม คงเข้าใจว่าช้แล้วคนจะไม่มาเกิดได้ก็มาเขาทองคนไม่ถูกกรรม
 หรือถ้าช้ดาวตกแล้วดาวตกจะเข้าตัวคนช้เองก็เป็นได้

ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอีกอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลอยู่ในความเชื่อและวิถี
 ชีวิตของชาวบ้านในจังหวัดภาคตะวันออกคือ เรื่องของดวงจันทร์หรือพระจันทร์
 ซึ่งเป็นดาวเคราะห์ดวงหนึ่งในระบบสุริยจักรวาล ทางดาราศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยว
 กับดวงจันทร์นั้นที่ว่า ปีไหน ดวงจันทร์เอียงทางเหนือหรือทางใต้ จะบอกเหตุหรือ
 เรื่องต่างๆได้ ปีไหนดวงจันทร์เอียงทางเหนือบ้านเมืองจะสงบสุข ชาวเหลือ
 อุดมสมบูรณ์ ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ปีไหนพระจันทร์เอียงทางใต้จะเดือดร้อน
 ทุกยาก ชาวบ้านกลัวกันมากสำหรับหากินกันคน เป็นความจริงเสียด้วยสำหรับเรื่องนี้
 เพราะคนเขากลัวกันมาแต่โบราณของดวงจันทร์ที่เวาแห่งเป็นหลักนั่นเอง

บทที่ ๕

ความเชื่อเกี่ยวกับภูเข่า-ป่ารวมทั้งแม่น้ำแหล่งน้ำทั่วไป

ชาวทะเลในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเชื่อเกี่ยวกับภูเข่าเช่นเดียวกับ
 ธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอื่นๆ และยังนับถือภูเข่าเทพคารักษ์ ใน
 ลัทธิบูชาธรรมชาติหรือนับถือผีสงเวทศาที่เรียกว่า "เจ้าเข่า" อีกด้วย ถือว่าเป็นสิ่ง
 ศักดิ์สิทธิ์ที่ควรสักการะบูชาเพราะจะมีบันดาลให้มีความสุขได้รับสิ่งดีที่บูชาซึ่งปรากฏนา
 ลัทธิบูชาธรรมชาติหรือ Animism นี้เป็นความเชื่อและศรัทธาของมนุษยชาติที่มีมา
 ตั้งแต่สมัยโบราณมีมากก่อนศาสนาต่างๆในโลก ในวาทพุทธศาสนา ศาสนาฮินดู
 ศาสนาอิสลามหรืออื่นๆ มนุษย์ถือว่าธรรมชาติรอบตัวรวมทั้งสิ่งแวดล้อมมีวิญญาณ
 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเร้นลับที่มองไม่เห็นตัวที่มีอิทธิปาฏิหาริย์สิ่งสถิตอยู่ ทองสักการะบูชาไม่
 คัญมันดวงเกิน เพราะสิ่งเร้นลับในรูปของเทพเจ้าในธรรมชาติเหล่านั้นจะมีบันดาล
 ความสุขความเจริญโชกโคธิ์ ถาดวงเกินอบหลูจะได้รับโทษภัยพิบัติต่างๆ
 ธรรมชาติรอบตัวเช่นแม่น้ำ ลำธาร ต้นไม้ ภูเข่า หุ่น ป่า และอื่นๆ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 ที่เป็นเทวมธรรมชาติหรือสมมุตินาม มีอิทธิพลเป็นอย่างมากในความเชื่อ ความเป็นอยู่วิถี
 ชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่ยุคแรกของโลกมาจนกระทั่งทุกวันนี้ เราจึงมีคำว่า เจ้าป่า
 เจ้าเขา เจ้าหูก นางไม้ เทพเทวี รุกขเทวดา เกิดขึ้น ต่อมาในสมัยหลังลัทธิบูชา
 ธรรมชาตินี้ไต่ประปนบางส่วนกับพุทธศาสนาอย่างแยกกันไม่ออกดังเช่นทราบกันอยู่ใน
 ปัจจุบัน สำหรับลัทธิบูชาธรรมชาติเฉพาะส่วนของภูเข่าอันมีสิ่งลึกลับมาก นับตั้งแต่
 เทพเจ้ามาถึงภูเข่ามีธรรมชาติ เทพเจ้าขวานจึงเคารพนับถือไม่ดวงเกิน ที่ตำบลแสนสุข
 อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีภูเข่าที่ชื่อเสียงมากเป็นที่รวมของคติความเชื่อของ
 ชาวตะวันออกโดยทั่วไปมาตลอดทุกยุคทุกสมัย ภูเข่านี้คือเข่าสามมุขหรือเข่าสามมุข
 ตั้งอยู่ใกล้ชายหาดบางแสนซึ่งผูกพันกันเป็นอย่างดี ภูเข่าเล็กๆลูกหนึ่งในสมัยคนกรุง
 รัตนโกสินทร์ ยังมีสภาพเป็นเกาะไม้ติดกับฝั่ง ครั้นต่อมาทะเลยกขึ้นเข่าสามมุขจึง
 ถัดฝั่งแล้วจึงเกิดโคกนาฏกรรมแห่งความรักอันเป็นที่มาของตำนานเข่าสามมุขขึ้น
 ตำนานตำนานกล่าวว่ามีหนุ่มคนหนึ่งชื่อแสนและสาวกหนึ่งชื่อวามุกหรือสามมุขรักใคร่
 ชอบพอกัน แต่เกิดอุปสรรคทำให้ผิดหวังในความรักอันอมตะจึงพากันมาหยอกเข่า
 สามมุข กระโดดลงจากยอดเข่าสู่พื้นดินตายทั้งคู่เพื่อพิสูจน์รักแท้จนบริสุทธ์ สถานที่

ไกลเคียงมีความเกี่ยวข้องกับหนุ่มสาวคู่กันหลายภาคไกลๆ เขาต่อมาได้ชื่อว่า
 ทาดบางแสน และภรรยาผู้หนึ่งชื่อว่าเธอสามีของเธอชื่อของหญิงที่ใจเขาตายเน่เอง
 คงวิญญาอันศักดิ์สิทธิ์ของสามมุขที่สร้างแก่ความดี ไค้มิ่งเกิดเป็นเทพธิดาประจำ
 หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เขาดูกันตลอดมาจนปัจจุบัน ชาวบ้านทั่วไปเคารพบูชามากมีการตั้งศาล
 บูชาเจ้าแม่เขาสามมุขซึ่งสถานพินเป็นศักดิ์สิทธิ์รวมเอาความเชื่อและศรัทธาของ
 ชาวภาคตะวันออกไว้อย่างแน่นแฟ้นทั้งชาวบกและชาวทะเล ออกเรือกับบนบานศาล
 กล่าวเจ้าแม่สามมุข เรือมาบุญเขาก็ยกมือไหว้บูชาขอพรจากพระองค์ท่านในหมั้นศาล
 ไชยลาภ อันเกิดจากลาชีพชีวิตประจำวันจับปลาเป็นต้น และจะไม่คบหลอกลวงในเจ้าแม่
 สามมุขซึ่งสิ่งนี้จักว่าเป็นปกติวิสัยของชาวชลบุรีและดินแดนใกล้เคียงมาจนทุกวันนี้
 ที่ตำบลหัวสำโรง อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชนกลุ่ม
 น้อยชาวบ้านเชื่อชาติเขมรก็มักมีความเชื่อเรื่องภูเขายักษ์กัน ถือว่ามีเทพเจ้าสิ่ง
 ศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ ภูเขานั้นชื่อเขาสามหยกมี ๓ ลูก มีเทพสิ่งศักดิ์ที่อยู่ ชาวบ้าน
 เคารพนับถือมากพากันไปสักการะบูชา เวลาของการบูชาคือกลางเดือน ๓ ปีคทอง
 ที่รอยพระพุทธรูปหน้าบ้นยอดเขาสามหยกนั้น ตำบลเขามีสถาตั้งอยู่เวลาชาวบ้านจะไปกราบ
 ไหว้เทพเจ้าแห่งภูเขานั้นเวลาเดินทางไป เขาจะตองหักกิ่งไม้ไปใส่บนสถานที่ๆ เคย
 มีศาลพระภูมิตั้งอยู่ศาลหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นศาลของเจ้าเขาหรือเทพเจ้าเขาสามหยก
 แดกก่อนที่บริเวณนั้นที่ตนไหว้ใหญ่ ต่อมาคนไหนตายก็เหลือเพียงศาลชาวบ้านพากันไป
 ไหว้ทุกปี ราวกลางเดือน เมษายน^{๒๕} เรื่องของเจ้าเขาคความเชื่อในสังคมชุมชน
 ของจังหวัดระยองก็มีบ้างแต่ไม่มากนัก มีเจ้าสิ่งศักดิ์ที่มีพระนามต่างๆกัน คือเจ้าแม่
 แหม่มทับทิม เจ้าพ่อสำรวจนาว่า และเจ้าแม่ศรีทับทิม เป็นต้น^{๒๖} ทางจังหวัดจันทบุรี
 ความเชื่อในเรื่องนี้ก็มีเหมือนกัน เขาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับเป็นผู้หญิงเขาดูกันชื่อ
 "เขาแก" ชาวบ้านเคารพนับถือมากมีการบวงสรวงเจ้าเขาเทพธิดาผู้หนึ่งนี้เพราะชาวบ้าน
 เดียงหนู หนูมักจะกายอยู่เสมอเขาจึงถองบนบานศาลกล่าวเทพแห่งเขาแก เครื่อง
 เสนอบูชาที่เขมนักมีดอกไม้แดง แลวเอาตนกถวายมาช้วน ทำปูนแดง ตนกถวายมีชา
 ๒ ชา หรือคังตุ๊กกัน ๒ ตน หันหน้าไปทางเขาแกของบุงจาอันๆก็มี หัวหมู เป็นาน^{๒๗}
 แสดงว่าความเชื่อเรื่องลัทธิบูชาธรรมชาติเกี่ยวกับภูเขายังคงปรากฏว่ามีอิทธิพล
 อยู่ในจิตใจและการแสดงออกทางสังคมของชาวบ้านในภาคตะวันออกทั่วไปมา
 จนทุกวันนี้

ชาวทะเลในภาคตะวันออกของไทยยังมีความเชื่อเกี่ยวกับป่าว่าเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาคุ้มครองอยู่ สิ่งนี้คือส่วนหนึ่งของลัทธิบูชาธรรมชาติหรือนับถือผีบางเทวดาเช่นกัน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาคุ้มครองป่าคือ "เจ้าป่า" ซึ่งผู้เคารพกราบไหว้คองตั้งศาลหรือสิ่งก่อสร้างให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประทับสถิตอยู่ อยุธยาเจ้าป่ามาสถิตที่ศาลซึ่งเรียกกันว่า "ศาลเจ้าป่า" การสร้างศาลเจ้าป่านี้มักสร้างเกี่ยวข้งกับต้นไม้ใหญ่ อยู่โคนต้นไม้ใหญ่หรืออยู่ที่สถานี่ที่อันสงบในป่า ที่บริเวณใดบริเวณหนึ่ง ศาลเจ้าป่านี้มีลักษณะเป็นรูปเรือนมี ๔ เสา มีคอกับศาลพระภูมิเจ้าที่ซึ่งมีเสาเดียว ศาลเจ้าป่ามีลักษณะเป็นรูปเรือนไทยโดยปกติ ศาลเจ้าป่านี้แตกต่างจากศาลเพียงตา ซึ่งเรารู้จักกันดีเพราะศาลเพียงตาเป็นของ เจ้ากรุงพลีบีโอรส ๔ องค์ ซึ่งหูกองค์เป็นพระภูมิส่งไปครองศาลในที่ต่างๆ คนไทยเวลาจะปลูกบ้านต้องไปคืบหาไหว้อัญเชิญเจ้ากรุงพลีมาสถิตเป็นประธาน ๓ สถานี่นั้น^{๒๔}

ในศาลเจ้าป่าจะมีวัตถุบูชาประดิษฐานอยู่เช่นรูปตุ๊กตาเสียวกระบาด รูปศิ่วสังข์ ซึ่งคืออิทธิพลทางพราหมณ์มา ตุ๊กตาเสียวขนาดนี้สร้างในเหตุการณ์เรื่องผีเข้าถูกคุกถูกของหรือป่วยไข้ เขาจะมีการทำตุ๊กตาและไปเก็บไว้ที่ทางสามแพร่งหรือไว้ที่โคนต้นไม้ใหญ่ในลักษณะของพระภูมิเจ้าที่นั้นจะประดิษฐานพระภูมิ ซึ่งทำเป็นรูปของเจ้าวัด^{๒๕} ที่ตำบลหัวสำโรง อำเภอบึง จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นถิ่นฐานของชนกลุ่มน้อยเชื้อชาติเขมรที่มีความเชื่อเรื่องเจ้าป่าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น มีศาลตั้งอยู่ที่โคนต้นไม้ใหญ่ เจ้าป่าหรือสิ่งเหนือธรรมชาติที่ชาวบ้านเชื้อชาติเขมรเคารพสักการะนี้พระนามว่าเจ้าพอกานและเจ้าพอกแก้ว^{๒๖} มีรูปปั้นเป็นหญิงคนจีนประดิษฐานอยู่ในศาลซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากวัดของตำบลหัวสำโรงเท่าใดนัก ใกล้ๆกับศาลจะมีต้นโพธิ์และต้นมะขามใหญ่ เจ้าพอกทั้งสององค์นี้ศักดิ์สิทธิ์มากมีผู้นับถือกราบไหว้กัน คู่คุ้มครองปกป้องโรคภัยไข้เจ็บไม่ให้มาถ้ำกรายหัวอันตรายชาวบ้านได้อย่างชงัด โดยสะกดกันโรคภัยไข้เจ็บอุปัทวภัยอันตรายทั้งปวงไว้ทั้งสองฝากของหมู่บ้าน เจ้าพอกานและเจ้าพอกแก้วนี้รักษาสถานที่คนละฝากกันในความเชื่อถือของชาวบ้าน เจ้าพอกานจะมีความยิ่งใหญ่มากกว่าเจ้าพอกแก้ว ดังนั้นเวลาบนบานศาลกล่าวขอพรใดๆชาวบ้านหัวสำโรงจะบนเจ้าพอกานก่อนแล้วบนเจ้าพอกแก้วที่หลังหรือบางที่ก็บนพร้อมกัน ๒ องค์เลย บนแล้วก็ให้คนเข้าตรงไปตามกรรมวิธีความเชื่อถือของท้องถิ่นต่อไป ส่วนที่อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา

เช่นกันเป็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าป่าเช่นกัน เจ้าป่าที่นี้รักษาคุ้มครองป่าเขาว่าเอาไพร
 ห้วยหนอง คลองบึง มีผู้คนเคารพบูชากราบไหว้มาก โดยเฉพาะที่อำเภอสนามชัยเขต
 ในคลองหรือป่าทึบ มีเจ้าป่าชื่อ "เจ้าพ่อโค" คนไปทำมาหากินหักล้างดวงพงต้องไปเซ่น
 ไหว้มวงสรวงเจ้าพ่อองค์นี้ ใครไปทำการเซ่นไหว้มวงสรวงจะพบภัยพิบัติมีอันเป็น
 ไปต่างๆนาๆ คนจึงเคารพเกรงกลัวกันมาก เครื่องพลีบัตรสังเวद्यหรือของเซ่นไหว้ก็
 มีหัวหมู เหล้า ไก่ มีอีกที่หนึ่งที่มีผู้คนเคารพนับถือมากคือที่สถานที่ซึ่งมีชื่อเรียกว่า แควระบบ
 แควสี่ยก เจ้าป่าที่นี้ศักดิ์สิทธิ์มาก ที่ตรงนี้เป็นจุดที่สองแควน้ำไหลมาบรรจบกันแควน้ำทั้งสอง
 คือ แควระบบและแควสี่ยก เมื่อพบบรรจบกันแล้วไหลลงสู่แม่น้ำบางปะกง ที่แควทั้งสอง
 พบกันนี้เองที่ศาลเจ้าป่าประดิษฐานอยู่ศาลหนึ่งมีชื่อตามที่ชาวบ้านเรียกว่า "ศาลหลวงตา
 ชี้หมอน" คนจะขึ้นไปทำมาหากินตั้งรกรากถิ่นฐาน ผ่านศาลดังกล่าวนี้เขาจะต้องเอา
 เครื่องพลีบัตรสังเวद्यพวก ปูเค็ม ปลาหู ไปเซ่นไหว้เพราะเจ้าป่าองค์ดังกล่าวทรงโปรด
 ของเซ่นไหว้นี้

โดยสรุปแล้วความเชื่อเรื่องเจ้าป่า เจ้าเขา เป็นความเชื่อที่เรามักจะเรียก
 ความกลัวกันไปมากกว่า ตามความเคยชินและประเพณีนิยมมาแต่โบราณ แม้ในปัจจุบันชาว
 บ้านในภาคตะวันออกก็ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิบูชาธรรมชาติทั้งสองแบบนี้อยู่ วิธีการ
 ที่จะทำให้เจ้าป่าเจ้าเขาพอใจ ไม่ลงโทษก็คือไม่ลงล่าเซตหรือละเบิด สิ่งนั้นนับว่าเป็น
 วิธีการที่ดีเป็นความฉลาดของคนโบราณอย่างหนึ่ง ก็คือการสงวนป่านั่นเอง ถ้าเราเข้า
 ใจนโยบายของคนโบราณปุ่ยาคายายบรรพบุรุษจะเป็นการสงวนป่าที่ดีที่สุด เช่นบอกว่า
 ต้นไม้ใหญ่ในป่าต้องเคารพกราบไหว้ตั้งศาลเจ้าป่า ต้นไม้บนภูเขาต้องกราบไหว้ห้าม
 โคนทำลาย ใครไปโคนจะโชคร้ายพบภัยวิบัติต่างๆใครทำลายป่าต้นไม้จะมีอันเป็นไป
 คายหรือเจ็บไข้ได้ป่วย แต่ในความเป็นจริงแล้วคนตัดหรือคนทำลายป่าอาจจะหัวใจวาย
 หรือออกก่าดังมากเกินไปอาจจะเจ็บล้มก็ได้ นี่คือเคล็ดของการอนุรักษ์รักษาป่า รักษา
 ภูเขา ต้นไม้ แต่เวลานี้เราทำไปได้อย่างนี้แล้วเพราะคนปัจจุบันใช้แทรกเตอร์เข้าไปทำ
 ลายป่าเสียหายหมดแล้ว เจ้าป่า เจ้าเขา หรือสิ่งเหนือธรรมชาติก็หมดไป คนก็กลายเป็น
 เชื่อถือเกี่ยวกับเรื่องนี้ลงไปมาก แต่คนอีกชนชั้นหนึ่งยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้
 แม้จนปัจจุบันนี้ก็ยังมี

สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับแม่น้ำและแหล่งน้ำทั่วไปนี้น้อยมาก เพราะภูมิภาค
ตะวันออกมีทะเลเป็นหัวใจและลักษณะภูมิประเทศสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุด มีหนองน้ำที่คน
นับถือก็มี ที่ตำบลลงน้อยบ่อน้ำนี้เป็นของพระรตเบรี มีน้ำเต็มทั้งปี เวลาชาวบ้านบำเพ็ญ
พิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ เขาจะมาตักน้ำจากบ่อน้ำนี้ไปทำ หนองน้ำนี้อยู่ข้างวัดหินค้ำ
ตำบลลงน้อยซึ่งมีชื่อมาก ผู้คนนับถือศรัทธาบาจนทุกวันนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้และผลไม้ดอกไม้ ฯลฯ

ความเชื่อเรื่องต้นไม้จักได้ว่าเป็นส่วนสำคัญหรือหัวใจอย่างหนึ่งของวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และสภาพคติสังคมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงมาตลอดทุกยุคทุกสมัยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษสั่งสอนให้ลูกหลานสืบต่อกันมา โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่คติความเชื่อเรื่องธรรมชาติเกี่ยวกับต้นไม้ พันธุ์ไม้ ดอกไม้ หรือผลไม้ อะไรเหล่านี้ปรากฏมีอิทธิพลอยู่ในจิตใจของชาวไทยทุกภูมิภาคทั่วประเทศ ต่างมีความเชื่อสั่งสมเป็นมรดกตกทอดกันมา ชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือเชื่อเรื่องพืชพันธุ์ไม้ที่เป็นมงคลและเป็นอัปมงคล รวมทั้งเรื่องของเทพยดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาคุ้มครองหรือสิงสถิตอยู่ในต้นไม้ เช่น รุกขเทวดา นางไม้ เทพนารี ทำนองนี้เป็นต้น

ต้นไม้ใหญ่ยืนต้นที่สำคัญเช่น ต้นโพธิ์จะไม่แตะต้องโคนทำลายเพราะถือว่าเป็นไม้มงคลทางพุทธศาสนา ส่วนต้นไม้อื่นๆก็จะถือว่ามียุกขเทวดารักษาคุ้มครองอยู่ เช่น ต้นไทร ต้นรัง ต้นมะขาม หรืออื่นๆ ต้องเคารพกราบไหว้สักการะบูชาเพื่อความสุขสวัสดิ์และสมหวังในสิ่งที่พึงปรารถนา สำหรับต้นไม้หรือพืชพันธุ์ไม้ที่เกี่ยวข้องเรื่องชื่อไปพ้องกับความรูสึกต่างๆอันเป็นปกติวิสัยของมนุษย์ทุกผู้ทุกนามเช่น ความทุกข์ ความโศรก ความเศร้า ความเสียใจ ความสูญเสีย ฯลฯ ชาวตะวันออกเฉียงเหนือเชื่อว่าพันธุ์ไม้ชนิดนั้นเป็นของต้องห้าม ไม่ควรปลูกในบ้านไม้คิไม้เป็นสิริมงคล เช่น ต้นลั่นทม ซึ่งชื่อของมันไปพ้องหรือคล้ายคลึงกับความรู้สึกของมนุษย์ ความทุกข์ระทมใจเขามีความเชื่อว่า ถ้าเอาต้นลั่นทมไปปลูกในบ้านจะไม้คิไม้เป็นสิริมงคล ความเชื่อนี้มีมาตั้งแต่สมัยโบราณแต่ระยะหลังก็กลายเป็นเปลี่ยนแปรไป เมื่อเห็นในพระราชวังหรือพระราชฐานปลูกได้ไม้ชนิดอันใดหรืออาเพศอย่างใด ที่อื่นก็ปลูกได้อย่างเช่น ในวังที่ประทับของพระบรมวงศานุวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกาะสีชัง ตรงกันข้ามกับอำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี ยังปลูกต้นลั่นทมกับระกาได้ คนจึงไม่ค่อยเชื่อในเรื่องการออกเสียงพ้องหรือคล้ายคลึงกับสามัญสำนึกในทางที่ไม่ดีของมนุษย์ไป คนก็นำมาปลูกในบ้านได้ ทุกบ้านก็มีก่อนนั้นมีไม้หลายอย่างห้ามปลูกในบ้านเช่น ต้นพิศุล มุนนาค สารภี ให้ปลูกเฉพาะแต่ในวัด เพราะเป็นดอกไม้วัดใช้สำหรับบูชาพระ แต่ต่อมาความเชื่อกลายเป็นไปก็สามารถปลูก

มาพูดถึงคนกล้วย คนอ้อย ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ที่คนไทยรู้จักกันดีโดยปกติ ก็มีเรื่อง
คติความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก งานมงคลของไทยต่างๆจะขาดคนกล้วย
คนอ้อยไม่ได้ เช่น งานแต่งงาน งานหมั้น ชันหมาก งานเกิด ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ หรือ
พิธีทำประตูป่าในงานศพ เป็นต้น การที่มีคนกล้วย คนอ้อย เข้ามาเกี่ยวข้องก็
ประเพณีพิธีกรรมหรืองานมงคลต่างๆของไทยนั้น เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นการ
เสี่ยงทาย อย่างเช่นประเพณีการแต่งงานใช้กล้วย และ อ้อย ในวันยกชันหมาก งานหมั้น
และวันแต่งพอเสร็จงานก็เอากล้วยและอ้อยนั้นไปปลูกเสี่ยงทาย ถ้าคนกล้วยและอ้อยเจริญ
เติบโตงอกงามดีก็แสดงว่าการครองชีวิตคู่ของคู่บ่าวสาวจะราบรื่นไม่มีอุปสรรค แกร่ง
หย้าร้าง ครองรักครองเรือนกันอย่างมีความสุข การทำมาหากินสร้างอนาคตข้างหน้า
ของคู่บ่าวสาวจะดี เจริญรุ่งเรือง มีความสุขในชีวิตครอบครัว ส่วนคนกล้วย อ้อย ที่
เกี่ยวข้องในประเพณีการเกิดหรืองานมงคลขึ้นบ้านใหม่ ก็เนื่องจากความเชื่อในเรื่อง
ลัทธิความอุดมสมบูรณ์เจริญเติบโตของชีวิตและความเป็นสิริมงคลของชีวิต ส่วนประเพณี
งานศพนั้นในภูมิภาคตะวันออกเช่นที่อำเภอพนมสารคาม ยังมีประตูป่ากล้วยคนกล้วยอ้อย
อยู่บ้างแต่พบเห็นได้ยากเสียแล้ว ที่นี้เขาทำศพกลางแจ้งมีพิธีเก่าๆปรากฏอยู่ในการทำศพ
ที่เกี่ยวกับความเชื่อ คือ มะพร้าวเขาเอาผลมะพร้าวมาทุบเอาน้ำมะพร้าวมาล้างหน้าศพ
เหตุที่เอาน้ำมะพร้าวมาล้างหน้าศพเพื่อให้ศพนี้เมื่อไปสู่โลกใหม่จะได้ไม่อดน้ำอดค้ำ
มีน้ำกินติดตัวไป^{๓๔} เหมือนการเอาเงินเหรียญใส่ปากก็คือเพื่อให้เป็นทุนทรัพย์ของผู้ตาย
จะได้มีเงินติดตัวไปเพราะคนมีความเชื่อเรื่องโลกหน้า ตายแล้วจะเกิดใหม่ สังเกตเวลา
เอาศพขึ้นเผาศพเวียนเชิงตะกอน ๓ รอบ หมายถึงการเวียนวายตายเกิด
ตายแล้วจะต้องบาอีกหรือเกิดใหม่อีกนั่นเอง หนึ่งสิ่งที่เป็นคติความเชื่อของประชาชนใน
ภาคตะวันออกนอกเหนือจากคนมะพร้าว ผลมะพร้าวแล้ว ยังมีความเชื่อเรื่องคนกล้วย
คนอ้อย เพิ่มเติมอีก กล่าวคือคนกล้วยนั้นถ้าออกลูกกลางปลีหรือกลางต้น ชาวบ้านเขามี
ความเชื่อว่าเป็นสิ่งบอกเหตุกลางไม้ดี เรื่องไม้ดีต้องทำพิธีแก้เคล็ด ทำบุญให้โดยเขาเอา
ขนมจีนหรือคันท้าว ปลายข้าวไปแช่ในน้ำ แขนงข้าวงอก และต้องมีการทำบุญกัน แต่อย่าง
ไรก็ดีคนกล้วยออกกลางลำต้นหรือกลางปลีนี้ ความเชื่อในปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงไป
คนรุ่นใหม่บอกว่ามันเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติปกติธรรมดา ไม่ใช่โชติคุณพิเศษประหลาด
อะไรหรือเป็นสิ่งมหัศจรรย์อย่างใด ธรรมชาติของคนกล้วยคือเหง้าหรือลำต้น เพราะฉะนั้น

ที่เห็นเรียกลำคั่นก็คือมัดของกามไบเหมือนต้นข้าว เพราะฉะนั้นมันจะต้องมีไส้อะไรอย่างหนึ่งเกิดขึ้นมาจากเหง้า ชาวบ้านถึงกับนั่งนับเลยว่ากัมไบถึงจะออกปลี ต้นไม้พวกนี้เป็นเส้นเป็นกาบ ดังนั้นการที่ออกกลางปลีหรือลำคั่นเนื่องมาจากเหตุอื่นเช่นเด็กเอาไม้ไปที่ม้างซูดซีกเล่นบ้างจนมันเป็นแผลเป็นรอย มันจึงมีช่องทางที่จะตกถูกตรงนั้นไค้ลองเอาไม้คางขวางมีค้แล้วกดเข้าไปถึงกลางคั่นกลางไส้ เอาสังกะสีไปคาหรือแทรกไว้เหนือหรือดูกมัน ออกขึ้นข้างบนกามไบไค้มันก็ออกกลางปลีนั้นเอง นี้คือความเชื่อของคนรุ่นปัจจุบันเกี่ยวกับเรื่องคั่นกล้วยออกกลางลำคั่นดังกล่าวมาเบื้องต้นนั่นเอง

ความเชื่อเรื่องต้นไม้ยังมีแปลกอยู่อีกอย่างหนึ่งคือ เทียงตรงไม้ให้รคน้ำต้นไม้ นั่นเอง เรื่องนี้เป็นความจริงไม่ใช่หามเฉพาะไม้ให้รคน้ำต้นไม้เฉพาะตอนเทียงตรงเท่านั้น แม้แต่หอบแฉนโบราณเขาก็หยุดรักษาพืชอะไรค้อมีอะไร เขาก็ไม่ทำในเวลาเทียงตรง มันค้องให้เกินหรือเลยเทียงตรงไปสักหน่อยถึงจะทำได้ ในส่วนของต้นไม้ที่ห้ามรคน้ำตอนเทียงตรงเพราะต้นไม้มีเทพยดาอารักษ์สิงสถิตอยู่ เทพยดารุกขเทวดา เหล่านี้ถึงเวลากลางวันเทียงตรงท่านจะมาพักร้อน ไบควรรไปรบกวนท่านนั่นเอง เรื่องความเชื่อนี้รับกับการทำบุญจุกฐปุคเทียน ขอขมาลาโทษไม่ว่าจะเป็นเจ้ากัคคิ คีคัคคิ จะค้องรอหลังเทียงแล้ว เพราะหลังเทียงเชื่อว่าเป็นระยะเวลาปลอดยผี การไหว้ควรรไหว้ราว ๑๐-๑๑ โมงเช้า ไบเกินเทียง ถ้าเกินเทียงแล้วชาวบ้านไมไหว้ถือกันมาเป็นปกติประเพณีอย่างี่ปรากฏมาจนทุกวันนี้ั่นเอง

ส่วนประเพณีความเชื่อของชาวไทยทั่วไปรวมทั้งชาวจังหวัดภาคตะวันออกเกี่ยวกับ ดอกไม้ ก็มีสิ่งที่น่าสนใจอยู่อย่างเช่น ดอกชอนกลิ่น ประเพณีความเชื่อแต่โบราณเขาใช้ในพิธีศพ เป็นดอกไม้ที่ใช้ในงานศพอย่างี่รู้หรือเห็นกันโดยปกติ ดอกรัก เป็นดอกไม้ศิริมงคล เอามาใส่ในที่นอนของคู่สมรส และใช้ในงานพิธีบวช ดอกบัวก็กลายเป็นดอกไม้ของพุทธศาสนา ใช้สำหรับบูชาพระเท่านั้นจะไปใช้อย่างอื่นจะไม่ถูกค้อง ส่วนดอกมะลิซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ไทยที่รู้จักกันคึปัจจุบันคนเอามาใช้ในงานศพก็มี ใช้ไค้ไค้ไม่มีค้อันใจจะเห็นว่าธุรกิจการปลูกมะลิค้ค้ค้อกชายเฟื่องฟู พวงมาลัยค้อกไม้ศคก็ใช้ค้อกมะลิ ถ้ามะลิไม่มีก็หันมาใช้ค้อกรักหรือค้อกไม้อื่นแทน มีค้อกไม้ชนิดหนึ่งค้อกข้างแปลกอยู่ค้อค้อกชบา รู้สึกว่าจะเป็นไปในทางที่ไมคึหรือถูกค้องนัก กลายเป็นความเชื่อคำเปรียบเทียบเปรียบเปรยตามคำโคลงบทหนึ่งซึ่งกล่าวไว้ว่า "สตรีงามทรามวิไล ไร่วิชา

เหมือนชะบาดอกงามตามนิยาม" คงหมายถึงเหมือนผู้หญิงที่สวยงามแต่ไม่มีวิชาความรู้
 จะไม่สมบูรณ์อะไรทำนองนั้นเป็นต้น ที่น่าสนใจในคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องดอกไม้ยังมี
 อีกเช่น ต้นไม้ ดอกไม้ ยังทำหน้าที่เป็นนาฬิกาได้เป็นอย่างดี บอกเวลาโมงยามให้คน
 ทราบได้ นาฬิกาต้นไม้หมายถึงว่าดอกไม้ต้นไม้ต่างๆสามารถบอกเวลาได้ และยังบอก
 ฤดูกาลต่างๆได้ด้วย เรามีต้นไม้ประจำฤดูกาลเช่น ฤดูร้อน ฤดูหนาว ฤดูฝน ต้นไม้ดอกไม้
 ก็บอกได้บอกได้อย่างคร่าวๆ ถ้าจะวิเคราะห์ลึกกลงไปอีกดอกไม้ก็บอกเดือนได้อีกด้วย
 เดือนนั้นเดือนนี้จะไร้ออก ดอกอะไรบาน ผลิตผลอะไรออกผล อย่างดอกไม้บางชนิดบอก
 ช่วงฤดูกาลก็ได้และที่สำคัญในช่วงของวัน ดอกไม้ก็เป็นสัญญาณหรือเครื่องหมายให้ทราบ
 เวลาได้ เช่นดอกบานเช้า บานเที่ยง บานเย็น ดอกราตรี ดอกไม้พวกนี้ชื่อก็บอกอยู่แล้ว
 ถ้าจะดูเวลาแบบตะวันตกอย่าง A.M. กับ P.M. ดอกไม้ก็บอกเวลาเป็นนาฬิกาได้อีก
 ดอกสาวเชียงใหม่หรือแพรเชียงไฮ้จะบานครึ่งวัน ช่วงเช้า พอเที่ยงแล้วจะหุบหมด P.M.
 หรือเวลาหลังเที่ยงก็จะมีบัวบางชนิดเป็นนาฬิกาบอกให้ทราบได้ว่าเวลานั้นเป็นครึ่งวันหลัง
 คือหลังเที่ยงจนเย็นนั่นเอง นอกจากนี้ยังซอยย่อยเป็นเวลา เป็นชั่วโมงก็ได้ เข้าคืน
 ขึ้นมากก็มีดอกสายหยุดส่งกลิ่นหอม พอ ๔ นาฬิกา ดอกสายหยุดก็หยุดกลิ่นหอมตามชื่อของมัน
 นั่นเอง หลังจากนั้นก็มีพวกดอกกรรณสูคนธวัชช่วงต่อในการบอกเวลาชั่วโมงต่อไป แล้วก็
 ไปเรื่อยๆจนกลางคืนซึ่งจะมีดอกราตรียืนยงอยู่ ใบไม้หรือผลก็เช่นกันเป็นนาฬิกาได้
 พวกพืชตระกูลถั่วต่างๆ เวลา ๕ โมงเย็นหรือ ๑๗ นาฬิกา มันก็จะหุบหมดหรือนอนหมด
 มะขาม กระจับปี่ ก็บอกเวลาตอนเย็นได้เหมือนต้นไม้ตระกูลถั่วเหมือนกัน

อีกทางค่านหนึ่งสำหรับความเชื่อของชาวจังหวัดภาคตะวันออกเช่น จังหวัดชลบุรี
 ฉะเชิงเทรา ระยอง จันทบุรี ตราด เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับพืชพันธุ์พฤกษา ต้นไม้และ
 สิ่งที่เกี่ยวข้องเช่น ผลไม้ ดอกไม้ ใบไม้ ฯลฯ ยังมีอีกมากที่น่าสนใจความเชื่อต่างๆ
 เหล่านี้จะเป็นข้อห้ามต่างๆนาๆ ไม้ให้คนปฏิบัติเพราะผิดเคล็ด ถ้าไม่เชื่อปฏิบัติละเมิดข้อ
 ห้ามจะประสบเคราะห์กรรมต่างๆ เจ็บไข้ได้ป่วยอะไรต่างๆนาๆ หรือความเชื่อที่ว่า
 ต้นไม้ ดอกไม้ บางอย่างป้องกันสิ่งร้ายที่ทำอันตรายคนได้คุ้มครองรักษาบางสิ่งบางอย่างได้
 และยังมีความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้านที่น่าสนใจอีกด้วย ดังตัวอย่างความเชื่อเรื่อง
 ต้นไม้ ดอกไม้ หรือผลไม้จากจังหวัดฉะเชิงเทรา ที่ตำบลบางแก้ว อำเภอมะขามมีว่า
 อย่านำใช้เล็บจิกหน้าหมาจะทำให้ใบหน้าของคนทำเสีย ไม่สวย กินกล้วยแปดคนกินจะ

ออกลูกฝาแฝด กินแกงสับประทูจะตั้ง หรือคนเจ็บป่วยห้ามกินข้าวเหนียว หัวหรั่ง ละมุด
 เผือก ให้กินข้าวกับปลาเค็มหรือซีแซ่ไก่นั้น^{๓๕} นอกจากนี้ในท้องที่ตำบลบางแก้ว
 ยังมีความเชื่ออีกต่อไปว่า เวลาเกิดจันทรคราสให้ใช้ขอนดีตามต้นไม้แล้วพูดว่า "ตึกตึก"
 จะทำให้มีลูกตก และเชื่อว่าคนมีประจำเดือนห้ามเก็บผักกระเฉดและพลูเพราะจะทำให้
 ต้นไม้นั้นเน่าตาย หรือกินมะพร้าวกระเทีแล้วอย่าให้หมากินเพราะมะพร้าวจะไม่เป็นกระเทีอีก

ที่ตำบลบางฝั่ง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ชาวบ้านที่นั่นมีความ
 เชื่อเกี่ยวกับเรื่องต้นไม้ล้มลุกบางชนิด โดยเชื่อกันว่าอิตใจ ๓ ครั้งปลุกต้นไม้ใครโดย
 เอาหางปลาตกลงดิน เชื่อกันว่าจะทำให้ต้นไม้ตกและเชื่อว่าไม่ให้เอาเกลือกินที่โคนต้นไม้
 เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้ต้นไม้ตาย ส่วนชาวบ้านที่ตำบลบางซ้อน อำเภอบ้านโพธิ์
 จังหวัดฉะเชิงเทรา เชื่อกันว่าห้ามปลุกต้นไม้มะพร้าวใกล้บ้านเชื่อว่าอัปปริยัญไร และยัง
 มีความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้านเช่นที่ตำบลบางแก้ว อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
 เชื่อเรื่องผลไม้พันธุ์ไม้ม่างชนิดเช่นตัวอย่าง ถ้าถูกหมากัดให้ใช้กระเทียม ๑ กลีบร้อย
 ค่ายค้ายแล้วผูกเอาไว้ที่ขาข้างที่ถูกกัดเพื่อป้องกันแผลตาย หรือเชื่อว่าเวลาหนามตำหรือ
 เศษไม้ตำขาให้ใช้ใบหนามมัดคอตำกับขมิ้นแล้วพอกไว้ เวลาตะปูตำให้ใช้กระเทียม ๑ กลีบ
 ร้อยค้ายกับตะปู ๑ ตัวผูกไว้ที่ข้อตาตุ่ม และถ้าไม่ยอกใหญ่กัดให้ใช้มะนาว ๑ ลูกติดตัว
 เอาไว้จะปลอดภัย^{๓๖} ทั้งนี้เป็นต้น ที่ตำบลบางไผ่ อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
 ก็มีความเชื่อเรื่องยากลางบ้านเช่นกัน เช่น ยาแก้เจ็บคอให้ใช้ใบส้มกบ ๑ กำมือตำกับ
 เกลือให้เค็มๆอบกินน้ำ ๓ ที แล้วอมต่อไปจนจืด ต้องบ้วนน้ำลายทิ้งค้าย หรือถ้าคนถูกงูกัด
 แก้ไขโดยใช้เห็ด มะนาว ผนกับน้ำมะนาวแล้วทาจะถอนพิษให้หายปลอดภัยได้ คนเป็นโรค
 ประคองให้ใช้ต้นหมากผู้ หมากเมีย ผักหนาม หวาย ว่านน้ำอย่างละ ๑ กำมือต้มน้ำดื่ม
 ๓ อึก นอกนั้นใช้อาบจะทำให้หายคัน ที่ตำบลท่าลาด อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิง
 เทราก็มีความเชื่อว่าผลและพันธุ์ไม้เป็นยากลางบ้านเช่นเดียวกันเช่นยาครรภรักษา
 ใช้มะพร้าวอ่อนปาดเปลือกที่หัวออกแล้วเฉาะฝาปิดใส่เกษรบัวแล้วนำไปเผา นำมาต้ม
 จะทำให้หลอกลง่าย ยาแก้ลมก็ใช้ดูยอเอามาหั่นตากให้แห้งแล้วนำมาคว่ำไฟอ่อนๆบคให้
 ละเอียดยจนเป็นผง ผสมกับน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอนใช้กินแก้ลมวิงเวียนศีรษะได้ผลดี
 โรคกลากเกลื้อน ก็ใช้ขาค่าให้ละเอียดผสมกับเหล้าขาว ชูดหรือสีกัดที่เป็นแล้วใช้ทา
 ยาแก้โรคเบาหวาน ใช้ใบสักต้มน้ำร้อนให้เดือดแล้วนำมาดื่มตั้งนี้เป็นต้น

ชาวบ้านที่ตำบลบางซอ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทราก็มีความเชื่อ พิษพันธุ้ไม่เป็นยากกลางบ้าน เช่นตัวอย่าง ไบบ่วงกตำกินกับเหล้าแก่ซ่าในไค่ ลูกกระเจียบต้มกินน้ำแก้ตความคัน หัวใจวาย ไซ้ทับทิม ๘ ยอดมัดเป็นเปาะต้มกินน้ำแก้ท้องเสีย ซ้ำตำกับเหล้าทาแก้กลากเกลื้อน และผิวไม้ไผ่กินกับน้ำปูนใสแก้โรคบิดไค่ เป็นต้น ส่วนความเชื่อทั่วไปของชาวตำบลบ้านสวน อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ก็มีแตกต่างกันไป เช่น ห้ามนำไม้ลวกไปสอยมะขามเพราะจะทำให้ผักที่กำลังจะแก่นั้นดิบไม่มีเนื้อและเมล็ด ห้ามนำเกลือไปจิ้มผลไม้กินไค่ตอนของมันเพราะจะทำให้ลูกที่ออกใหม่นั้นเป็นหนอน ที่ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ก็มีความเชื่อเกี่ยวของพิษพันธุ้ไม่ เช่น ห้ามปลูกกล้วยในฤดูเข้าพรรษาเพราะจะทำให้กล้วยต้นนั้นไม่ออกผล และเมื่อสรวมพระห้ามเคินรอกไม้ค้ำตนกล้วยลมจะทำให้ของเสื่อม ที่ตำบลห้วยกะปิ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ก็มีความเชื่อเช่นห้ามคุดอกไม้ในแจกันที่บูชาพระเพราะจะทำให้จุมบี้ กินเมล็ดข่อยกันตาแดงไค่ และถ้าจะปลูกกันสระแหนต้องลักขโมยเอาไปปลูกถ้าจะปลูกไม้ขึ้น ถ้ามีประจำเดือนห้ามข้ามต้นไม้เล็กๆ จะทำให้ต้นไม้ั้นตาย และกินเนื้อมะพร้าวกระเทียมคแล้วห้ามเอากะดามะพร้าวทิ้งให้หมาเลียเพราะมันจะไม่เป็นกระเทียมอีก คั้งนี้เป็นต้น

ที่ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ก็มีความเชื่อแตกต่างกัน ออกไปอย่างเช่น คนมีประจำเดือนห้ามกินมะพร้าว น้ำแข็ง กินเม็ดมะเขือ เม็ดฝรั่ง จะทำให้เกิดโรคไส้ติ่งอักเสบ กินบอระเพ็ดจะทำให้ปัญญาทึบ กินเผือกจะทำให้เป็นโรคเรื้อน ที่ตำบลนาเวียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เช่นกัน มีว่าผู้หญิงท้องแก่กินน้ำมะพร้าวอ่อนทำให้คลอดง่าย ปลูกวานสี้ทิศไว้บริเวณบ้านจะกันงูไค่ ปลูกวานวานเป็นค่น้อยกันหมาไค่ เป็นรอบเดือนห้ามกินมะเฟือง เป็นต้น ส่วนยากกลางบ้านที่มาจากพิษพันธุ้ไม่ก็มีคั้ง เช่น ชั่วทักทองตากให้แห้งไซ้ฝนกับน้ำข้าวขาวทาแก้บาดทะยัก ชิงคัมกับน้ำแก้ท้องขึ้น ลูกยอคัมกับน้ำกินแก้อาเจียรไค่ เม็ดค้อยคิงผสมน้ำพอกแผลคุดหนองไค่ รากมะนาว รากมะกรูด ไซ้คัมกับน้ำเคือดกินแก้ถอนพิษไซ้ เปลือกมังคุดฝนกับน้ำปูนใสกินแก้ถ่ายท้อง และทาแก้แผลพุทองก็ไค่เพราะมีรสฝาดเป็นต้น

ความเชื่อของท้องถิ่นอื่นๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็มีอีกมากดังเช่นตัวอย่าง
คนโคกหมาบักห้ามเดินลอดกิ่งมะเฟืองเพราะจะบ้า คนมีทองถ้าได้กินน้ำมะพร้าว
ที่เขาทำขวัญนาคแล้วจะคล่องง่าย เวลาตัดใบทองทั้งก้านก่อนจะเข้านานให้ตัด
ปลายออกหน่อยหนึ่ง เวลาปอกเผือกอย่าให้คนทักเคี้ยวจะคัน เวลาไปตัดผักบอนมา
แกงให้พูดว่าผักหวาน ห้ามพูดว่าผักบอนเคี้ยวจะทำให้คัน ถ้าแต่งไทยกินใส่น้ำกระเทียม
ที่ไม่มีน้ำตาลปนแล้วจะตาย เวลาสร้างบ้านลงเสาเอกต้องเอาผ้า ๓ สีผูก ต้นกล้วย
ต้นอ้อย และมีทองปิดหัวเสา เงินใส่ก้นหลุม ๑ บาทถือว่าซื้อที่ ถ้าไม่ทำการทำมา
หากินไม่คล่อง เจ็บไข้ไปป่วยเสมอครั้งนี้เป็นต้น

ความเชื่อในลัทธิขงจื้อหรือลัทธิเต๋า (Animism)
ซึ่งเป็นลัทธิความเชื่อดั้งเดิมของชาวโลกโดยเฉพาะชาวเอเชียโดยทั่วไปยังคงมี
อิทธิพลอยู่ในจิตใจ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยตั้งแต่สมัยโบราณมาจนทุกวันนี้
เกี่ยวกับพิธีพันธุ์ไม้นั้นมีเรื่องความเชื่อของเทพยดาฟ้าดิน ผีसाง เทพารักษ์ ดึงเหนื่อ
ธรรมชาติเร้นลับเข้ามาปะปนอยู่มาก นั่นคือรุกขเทวดาเทพนางไม้ เทพนารี เป็นต้น
ทุกภูมิภาคของประเทศไม่เฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ความเชื่อในเรื่องนับถือผีสาง
เทวดาซึ่งปกปักรักษาคุ้มครองหรือสิงสถิตที่ต้นไม้ยังทรงอิทธิพลสูงในจิตใจ ศรัทธา
ของประชาชนทั่วไป มีการกราบไหว้สักการบูชาเช่นสร้างสังเวชเฒ่าต้นไม้ม
เหล่านั้นเพื่อขอพรให้สมปรารถนาคุ้มครองอันตราย ให้มีความสุขความเจริญปราศ
จากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวงมากล้ากราย ไม่ลบหลู่หุ้มนิกระทำการไม่บังควรต่อที่สิงสถิต
ของเทพยดารุกขเทวดา นางไม้ เหล่านั้น เพราะเชื่อว่าถ้าลบหลู่หุ้มนิจะถูกลง
โทษพบบัญพิบัติมีอันเป็นไปต่างๆ

ชาวบ้านที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ยังคงมีความเชื่อ
เกี่ยวกับต้นไม้ว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่ต้องกราบไหว้บูชา เคยมีตัวอย่าง บริษัทไต้หวัน
เขาสร้างทางจากตัวอำเภอไปตลาดบ่อขนุน มีคนสนวนอายุมากราว ๒๐๐ ปียืนต้น
อยู่ข้างทาง ทางผู้รับเหมาก่อสร้างสังโคตมิ่งปรากฏว่าคนโคกป่วยเกือบตาย
คนสังโคตมิ่งไต้ไมก็วันก็ตายเพราะที่คนไม้นี้มีรุกขเทวดาสิงสถิตอยู่นั่นเอง ดังนั้น
คนไม้นี้ใหญ่จึงมีความสำคัญ ชาวบ้านเชื่อกันว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่ต้องสังเวช
บูชาให้ถูกต้องจึงจะอำนวยอวยชัยให้พรแก่ผู้บูชา ชาวบ้านมักจะเอาผ้าสี ผ้ายแพร

ไปผูกกรอบโคนต้นหรือรอบลำต้น และจุกชุมเพียบบอกรุกขเทวดาขอพลประโยชน์
 ขอพร ต้นไม้ที่คนไปบูชาก็มีต้นไทร ต้นโพธิ์ ต้นตะเคียน ต้นกะบกใหญ่ๆ ฯลฯ เป็นต้น
 รุกขเทวดา นางไม้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มีศาลเป็นที่สิงสถิตก็มี ตามโคนต้นไม้ใหญ่มีศาล
 อยู่ มีผ้าผูก มีเครื่องเซ่นไหว้ คนผ่านไปมาถักยกมือไหว้แสดงความเคารพหรือเซ่นไหว้
 เวลาวันสงกรานต์บ้างทองที่มีการทำพิธีบังสุกุลกระดูกผู้ล่วงลับไปแล้ว แต่ไม่นิยมเอา
 กระดูกไปฝังที่โคนต้นไม้ เขาเอาไปไว้ที่วัดและทำบังสุกุลที่วัดตามปกติ เรื่องเอา
 กระดูกผู้ตายมาฝังไว้ที่โคนต้นไม้ใหญ่ซึ่ง เคยปฏิบัติกันมาในสมัยก่อนๆ ในใจเพราะ
 ชาวบ้านเข้าใจว่า เอากระดูกผู้ล่วงลับไปแล้วมาฝังไว้ที่โคนต้นไม้ใหญ่จะปลอดภัย
 จะไม่มีใครมาขุดมาทำลายเพราะต้นไม้ใหญ่เป็นหลักประกันอยู่ และใครจะเอา
 กระดูกไปทำไมและอีกอย่างโคนต้นไม้ใหญ่เป็นสถานที่ที่จำได้โดยง่าย ต่อมาในสมัย
 หลังคคิกการเอากระดูกฝังโคนต้นไม้เปลี่ยนแปลงไปคนนิยมเอาไปฝังไว้ในวัด ซึ่งถือ
 ตามคติของพระพุทธศาสนา นิยมเอากระดูกฝังไว้โดยรอบพระอุโบสถหรือรอบโบสถ์
 หรือฝังตามที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรมสวดมนต์เมื่อเวลาพระสวดมนต์ นั่งกรรมฐาน ผู้ตาย
 หรือเจ้าของกระดูกจะได้รับส่วนบุญกุศลไปด้วย ตามตำนานครั้งพุทธกาลมีเรื่องเล่า
 กันว่ามีงูเหลือมเผ่าอยู่กับพระ ต่อมางูเหลือมนั้นก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ไป เจดีย์
 ราย เจดีย์ทิศ รอบพระอุโบสถจึงเป็นที่บรรจุกระดูกบรรพบุรุษปู่ย่าตายายตาม
 ธรรมเนียมมาแต่โบราณ อนึ่ง กระดูกฝังไว้ที่โคนต้นไม้ใหญ่มักปลอดภัย ถ้าฝังไว้
 กลางแจ้งหรือที่โล่งไม่มีใครรู้ไม่มีที่สังเกต อาจจะได้ทำไร ทำสวน ตัดทางถนน
 ทางเดิน อาจขุดกระดูกโดยไม่ได้ตั้งใจหรือไม่รู้มาก่อนก็ได้ ศาลของรุกขเทวดา
 ที่โคนต้นไม้ใหญ่นั้นตามปกติแล้วเราเห็นกันอยู่ทั่วไป แต่มีบางกรณีจะมีการสร้างศาล
 เพียงตา^{๓๓} บ้าง ซึ่งโอกาสที่จะสร้างศาลเพียงตาจะสร้างในเวลาทำงานมงคล
 เช่นงานบวชนาค งานแต่งงาน อัญเชิญเทวดาเป็องบนมาเป็นพยาน จึงสร้างศาล
 เพียงตาขึ้น ตามปกติไม่สร้างกันโดยทั่วไป

มีคำถามอยู่อย่างหนึ่งว่าคติความเชื่อหรือวัตถุประสงค้อย่างใดที่ทำให้
 คนเอาผ้าแพร ผ่าสี่ โดยเฉพาะผ้า ๓ สีไปหมหรือพันรอบลำต้นของต้นไม้ เพื่อบูชา
 ลักการะเทพยคารุกขเทวดาหรือนางไม้ สันนิษฐานได้ว่าความคิดนี้อาจเป็นเพราะ
 ได้รับอิทธิพลจากคติทางพุทธศาสนา ซึ่งมีการหมผ้าให้พระพุทธรูป ซึ่งเป็นตัวแทน

ของพระพุทธเจ้าและเป็นทีเฝ้าพลัการะ เพราะฉะนั้นเมื่อมีการนับถือต้นไม้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์จึง เกิดประเพณีนิยมนำผ้าไปห่มต้นไม้ที่คิดว่าศักดิ์สิทธิ์นั้นเอง

มาพูดถึงเรื่อง "นางไม้" ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของลัทธิบูชาธรรมชาติหรือนับถือผีสังเทวดาในความเชื่อของชาวภาคตะวันออกเฉียง ก็มีเหมือนกับภูมิภาคอื่นทั่วไปของประเทศ นางไม้ในรูปร่างท่านมอกว่าเป็นรุกขเทวดามี ๒ เพศ ทั้งเพศหญิงและชาย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาต้นไม้ใหญ่ๆคนเคารพสักการะบูชา ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นเพราะจะมีอันเป็นไป ได้รับความทุกข์ต่างๆ เคยมีตัวอย่างที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา มีคนไปล่าสัตว์ที่เขาถ้ำมรึงกว้างที่กำลังกินน้ำที่หนองน้ำ แต่ยิงพลาดกระสุนปืนถากหลอกลอกกว้างไป กว้างจึงหนีไปได้ แต่คนยิงกลับมาถึงบ้านเจ็บเป็นไข้หาสาเหตุไม่พบไปตรวจที่โรงพยาบาลที่กรุงเทพฯก็ไม่ได้ผล หมอไม่รู้ว่า เป็นโรคอะไรมีแต่พวกหัวแสบสมองจะระเบิดอยู่อย่างเดียว ต่อมามีคนมาจับยามดูทางใน บอกว่าถูกนางไม้เล่นงานเอา จึงเป็นอย่างนี้ นางไม้โกรธที่ไปยิงสัตว์ของเขาให้เอาขนมครองแครง ขนมปลากริม หัวหมู ขนมเปียะ ผ้า ๓ สี ไปเซ่นไหว้ขอขมาลาโทษเสีย คนป่วยเลยเชื่อจัดการเอาเครื่องเซ่นไปขอขมาลาโทษแก่นางไม้ในป่า ปรากฏว่าหายขาดจากโรคทันทีทันควันอย่างไม่น่าเป็นไปได้ ส่วนรุกขเทวดาที่เป็นเพศชายก็มีอิทธิพลสูงในจิตใจรัทธาความเชื่อของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหมือนกัน ต้องเซ่นไหว้บวงสรวงและมีข้อห้ามไม่ให้ล่วงละเมิดดูหมิ่นลบหลู่ มีตัวอย่างที่อำเภอสนามชัยเขตเช่นเดียวกันที่วัดท่าอุทัย มีต้นตะเคียนใหญ่อยู่ใครใครไปโค่นไม่ได้จะเคืองร่อน เกิดเหตุร้าย คนโค่นเจ็บไข้ได้ป่วยหรือตายทันที ต้นตะเคียนนี้คงมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์รุกขเทวดาสังสถิตอยู่ ต้นตะเคียนนี้ขนาดใหญ่มากขนาดรอบต้น ๓-๔ คนโอบ สมัยก่อนโรงไม้ส่งคนไปโค่นต้นตะเคียนที่วัดท่าอุทัยนี้เอาขวานจามไม่เข้า คนโค่นตายทันที คอเขียวคล้ำบิดไปบิดมาตลอดเวลาที่เอาขวานจามลงไปต้นตะเคียน คอเลยหักขาดใจตายเลย ที่สถานที่นี้แปลกอิฐสักก้อนในบริเวณวัดใครเอาไปไม่ได้จะประสบเหตุเภทภัยเคืองร่อน ไฟไหม้บ้านหรือประสบโชคร้ายทันที คนกรุงเทพฯไปเอาอิฐหรือกระเบื้องที่วัดนี้มา ถึงกับฝันว่าไฟไหม้บ้านต้องเอาอิฐมาคืน วัดนี้ขึ้นอยู่กับอำเภอสนามชัยเขต ต้นตะเคียนนี้ศักดิ์สิทธิ์มากใครไปบัสสาวะรดจะเกิดเรื่องไม่ดี เจ็บไข้ได้ป่วย ได้รับความเจ็บหรือมีเรื่องร้ายๆเกิดขึ้นทันที มีตัวอย่างคนไปเที่ยวไปยืนบัสสาวะรดต้นตะเคียนถึงกับชนลูกกลับมาถึงบ้านป่วย

ทันทีโดยไม่มีอาการสาเหตุอะไรมาก่อน มีคนมาดูดวงบอกว่าต้องไปจตุรปูขอสมาลาโทษ
บนบานศาลกล่าวขอภัยรุกขเทวดาว่าถ้าหายเจ็บหายป่วยแล้วจะไปแก้บน เอาของ
ไปเช่นสังเวชของขมาลาโทษ คนๆนั้นเชื่อคำบอกก็จตุรปูบนรุกขเทวดา โรคที่เป็น
อยู่ก็หายขาดเป็นปลิดทิ้ง และต้องเอาของไปแก้บนตามที่บนไว้แน่นอน

ที่วัดจุลโฉม คำบลจุลโฉม อำเภอบึง จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็น
บริเวณท้องที่ของชุมชนชาวน้ำซึ่งเป็นชุมชนในเขตภาคตะวันออกของฉะเชิงเทราก็มี
ความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ รุกขเทวดา นางไม้ ที่สิ่งสถิตที่ต้นไม้ใหญ่เช่นกัน
ต้นไม้ใหญ่ที่อยู่หน้าวัดทรงวิมลลงมีศาล ๒ ศาลตั้งอยู่ที่โคนต้นไม้ เป็นศาลของปู่มา
เจ้าแม่ มีความศักดิ์สิทธิ์มาก ชาวของใครหายไบบนบานศาลกล่าวจะได้ของที่หายคืน
เวลาวัดนี้มีงานพิธีต่างๆแล้วฝนตกจะทำให้งานซัดซ้องชดุกชดัก ต้องไปบนถวายเครื่อง
เช่นศาลทั้งสองนี้แล้วฝนก็ไม่ตกจริงๆ น่าแปลกมากมาจนทุกวันนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์

ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงของไทยก็เหมือนกับภาคอื่นๆของประเทศที่มีคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของสัตว์ต่างๆทั้งสัตว์สี่เท้า สัตว์ปีก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำและอื่นๆ คติความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์หรือสิ่งที่มีชีวิตที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์ที่สุดนี้ จัดได้ว่าเป็นมรดกทางสังคมวัฒนธรรมประเพณีอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏมีอิทธิพลอยู่ในจิตใจและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณจนทุกวันนี้ ความเชื่อของชาวภาคตะวันออกเฉียงที่เน้นเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับสัตว์นั้นจะพูดถึงชนิดหรือประเภทของสัตว์ที่เป็นมงคลและเป็นอัปมงคล เข้าบ้านดีหรือไม่ดีดังนี้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่เกี่ยวของกับเรื่องปกติวิสัยของมนุษย์จากผลการกระทำหรือปฏิกิริยาจากสัตว์ต่างๆอีก ซึ่งจะได้แยกกล่าวเป็นลำดับไป

สัตว์ที่ถือว่าเป็นอัปมงคล เป็นสิ่งบอกเหตุไม่ดี ลางบอกเหตุ ให้รู้ว่าจะเกิดเรื่องร้าย ภัยพิบัติ แล้วนำสิ่งที่ไม่ดีไม่งามมาสู่มนุษย์ ชุมชน ที่อยู่อาศัย สัตว์พวกนี้เท่าที่คนไทยทุกภูมิภาคทุกท้องที่ของประเทศมีความเชื่อมากก็คือ พวกนกแร้งและเหยี่ยวหรือที่คนเรียกตัวเงินตัวทอง ทั้งนี้เราได้ยินได้ฟังหรือรู้จักกันดีโดยปกตินั่นเอง ความเชื่อของทางภาคตะวันออกเฉียงที่ว่าถ้าแร้งมาจับหลังคาบ้านหรือตัวเหยี่ยวเข้าบ้านที่อยู่อาศัยของคน จะเป็นอัปมงคล สิ่งบอกเหตุไม่ดี ถ้าทำบุญให้ทานนิมนต์พระมาสวดเสดาะเคราะห์ต่อชะตาก็จะผ่อนหนักเป็นเบาได้ เคยมีตัวอย่างที่พนมसारคาม บริษัทการค้าแห่งหนึ่งมีแร้งมาเกาะปล่องไฟ ๓ วันต่อมาไฟไหม้บริษัทเลย ส่วนเหยี่ยวนั้นถ้าขึ้นบ้านใครคนในบ้านถ้าไม่ถูกฆ่าตายก็เจ็บไข้ได้ป่วยแน่นอน ตามปกติวิสัยธรรมดาเหยี่ยวจะไม่ขึ้นบ้านคนหรือแร้งมันจะไม่บินมาเกาะหลังคาบ้าน แต่ถ้ามันมาทำอย่างนั้นก็ผิดปกติ ผิดวิสัย แสดงว่าเป็นสิ่งบอกเหตุไม่ดีเกิดขึ้นแล้ว เพียง ๒-๓ วันก็จะเกิดเรื่อง บางทีแร้งมาเกาะหรือเหยี่ยวขึ้นบ้านวันนี้ พรุ่งนี้เกิดเรื่องร้ายแรงก็มี ดังนั้นเรื่องของเหยี่ยวจึงเป็นความเชื่อสามัญของคนที่มีทุกหนทุกแห่ง ทุกสังคมชุมชนมาตลอดยุคสมัยนั่นเอง คนโบราณจึงมีการแก้เคล็ดในเรื่องนี้ถึงความเชื่อของทุกท้องที่ที่กล่าวว่าถ้ามีเหยี่ยวขึ้นบ้านให้เรียกว่า ตัวเงินตัวทอง ห้ามเรียกว่า ตัวเหยี่ยว เพราะจะลบจบ

มีอันเป็นไปในทางที่ไม่ดี นกแร้งก็เช่นกันถ้ามาเกาะหลังคาบ้านเป็นอัปมงคลเพราะ
 อากาหรนี่เป็นการผิดวิสัยธรรมชาติของมัน ให้แก่เคล็ดโดยเรียกชื่อแร้งว่าพญาหงส์ทอง
 เสีย ห้ามเรียกชื่อแร้งเพราะจะไม่ดีเป็นต้น แต่ปัจจุบันความเชื่อเรื่องสัตว์อัปมงคล
 หรือมงคลในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีน้อยมากแล้ว เพราะความเจริญของโลกและ
 วัตถุนิยมชุมชนหนาแน่น อาคารบ้านเรือนสิ่งก่อสร้างมีมากมาย ดังนั้นพวกสัตว์ที่
 เป็นสื่อหรืออัปมงคลเช่นแร้งมาเกาะ ซึ่งนกที่มาเกาะถือว่าเป็นอิพิโทหิชิบาทหรือ
 อัปมงคล ปัจจุบันนี้ในเมือง นกมาจับบ้านไม่ได้แล้วเพราะชุมชนคนมากอยู่กันหนาแน่น
 ไปหมดหรืออย่างตัวเหยี่ยวที่ขึ้นบ้านคน ปัจจุบันก็ไม่มีทางขึ้นบ้านคนได้ความเชื่อนี้จึง
 จางลงมาก แร้ง เหยี่ยว ไม่มาจับบ้านคนหรือขึ้นบ้านคนได้เหมือนเมื่อก่อนอีกแล้ว
 เพราะชุมชนหนาแน่นนั่นเองและสิ่งแวดล้อมต่างๆเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญทาง
 วัตถุนิยม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีของโลกปัจจุบันนั่นเอง

สัตว์อย่างอื่นที่เป็นสิ่งบอกเหตุไม่ดี นอกจากแร้งจับหลังคา เหยี่ยวขึ้นบ้านแล้ว
 ก็มีพวกสัตว์ป่าคางคก กุ้ง กวาง ละมั่ง เนื้อทราย ฟาน เป็นต้น สัตว์ป่าสี่เท้าพวกนี้
 ถ้าวิ่งผ่านเข้าไปในไค้ถุนบ้าน ที่ชอบร่วบ้านจะเกิดเรื่องพินาศเสียหายทุกบ้าน มันเป็น
 ปราภฏการณสิ่งบอกเหตุอาจเป็นเทพดาฟ้าดินบันดาลให้รู้ตัวหรือระวังตัวจะได้ทำบุญ
 ทำความดีไว้ แต่เรื่องนั้นนานๆถึงจะมีสักครั้ง เรื่องสัตว์ป่าเข้าบ้านแต่ถ้ามีก็เคราะห์ร้าย
 จะเกิดเรื่องไม่ศิริม้านั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้าไม่เจ็บไข้ได้ป่วยก็ล้มตายเลยสำหรับ
 คนในบ้าน สำหรับสัตว์ปีกที่เป็นสิ่งบอกเหตุไม่ดีหรือเป็นกลางร้าย อัปมงคล เท่าที่มี
 ความเชื่อกันก็คือพวกนกแสก นกฉีกท้อ นกเค้าแมว เป็นต้น โดยเฉพาะนกแสก
 นั้นเป็นกลางร้ายเกี่ยวกับความตาย นกแสกหรือนกเค้าแมว นกฉีก เหล่านี้มันมักไปคอย
 เข้าบ้านคน แต่ถ้าเข้าบ้านคนเมื่อไรหรือมาจับหลังคาบ้านคนเมื่อไรก็แสดงว่ามีเหตุ
 บ้านนั้นจะมีคนตาย คนเจ็บเกิดขึ้น บางที่ไม่ต้องถึงกับนกแสกบินมาเกาะหลังคาบ้าน
 เพียงแต่มันบินผ่านหรือข้ามบ้านใด บ้านนั้นก็จะมีคนป่วยหรือตายเช่นกัน นับเป็นกลาง
 บอกเหตุร้าย เหตุไม่ดีเกี่ยวกับการสูญเสียที่สำคัญคือชีวิตทั้งสิ้น ชาวบ้านที่ตำบล
 หัวลำโรง อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยเชื้อชาติเขมรก็มี
 ความเชื่อในเรื่องนกแสกเป็นสัญลักษณ์แห่งความตายเช่นกัน เขาวานนกแสกนี้เป็น
 พาหนะของพระยายมหรือยมพบาล เทพเจ้าแห่งความตายผู้เป็นใหญ่ในนรกอเวจี

นกแสกปรากฏตัวหรือ เกาะหลังคาบ้านใดที่นั่นจะต้องมีคนตายสังเวทเพื่อให้นกแสกนำ
 วิญญาณลงไปสู่นรก เวลาคนก่อนจะตายหรือใกล้จะตายเขาเชื่อกันว่านกแสกจะมา
 ร้องเป็นเวลา ๓ คืน เป็นอาณัติสัญญาณหรือลางบอกเหตุร้ายว่าจะมีคนตาย ถ้านกแสก
 ร้อง ๓ คืนแล้วเป็นอันแน่นอนว่าต้องมีคนตายเกิดขึ้นเตรียมตัวรับเหตุการณ์ความสูญ
 เสียได้

สัตว์เลื้อยคลานที่สำคัญซึ่งอยู่ในความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อนี้คือ งู
 ความเชื่อเกี่ยวกับงูนี้มีในชุมชนบางหมู่บ้านท้องถิ่นไม่ใช่ความเชื่อโดยทั่วไป ที่เชื่อกัน
 นั้นมีว่ากำลังเดินทางอยู่ถ้ามีงูเลื้อยผ่านหน้าคนที่กำลังเดินทางจะหยุดหรือไม่ไปต่อ
 เพราะถือว่าไปแล้วจะพบแต่สิ่งที่เป็นอัปมงคลไม่ดีไม่งาม งูนอนทับทาง งูขวางหน้า
 ก็เป็นอัปมงคล ต้องเปลี่ยนเส้นทางเดินใหม่ไม่ควรเดินทางทางเดิม เพราะมีลางบอก
 เหตุไม่ดีเกิดขึ้น แล้วอีกอย่างหนึ่งชาวบ้านที่ที่มีความเชื่อว่าถ้างูใหญ่นั้นเป็นงูเจ้า
 เขาจะละเว้นไม่ทำอันตรายงูนั้น นอกจากนี้ความเชื่อเกี่ยวกับงูยังมีอีกเช่นเชื่อว่า
 ถ้าคิงแล้วจะต้องตีให้ตาย ถ้าตีไม่ตายงูจะกลับมาทำร้ายเราได้ ผู้หญิงท้องแก่กินงู
 ลอกคราบจะทำให้คลอดลูกง่ายหรือห้ามนอนกินข้าวเพราะตายไปจะเกิดเป็นงู ใน
 เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับความฝันก็เช่นกันเกี่ยวข้องกับงูมากเช่น ฝันเห็นงูเขาว่าจะพบ
 เนื้อคู่ ถ้างูรัดแสดงว่าจะได้แต่งงาน ฝันเห็นงูใหญ่หรือพระยานาคจะได้อุปการเป็น
 ใหญ่เป็นโต ฝันว่าถูกงูกัดจะเคราะห์ร้ายหรือมีศัตรูคิดร้าย หรือคนรักจะตีจาก
 ทอดทิ้งไปเป็นต้น ส่วนสัตว์เลื้อยคลานบางชนิดเช่น จิ้งจก ตุ๊กแก ก็อยู่ในข่ายมีความ
 เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกี่ยวกับภริณีของงูเหมือนกัน
 ความเชื่อของชุมชนในฉะเชิงเทรามีความเชื่อว่า จิ้งจกทักให้กลับใจใช้มือเคาะ
 กระดานเสีย ๓ ทีจะแก้เคล็ดได้ หรือเวลาจะไปไหนถ้าจิ้งจกตกลงมาตายจะต้องมี
 เรื่องร้ายไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นจัดว่าเป็นลางบอกเหตุหรือลางสังหรณ์ทางไม่ดีนั่นเอง
 และที่ชุมชนตำบลนาเวียง อำเภอนพนาคิม จังหวัดชลบุรี มีความเชื่อว่าได้ยินเสียง
 จิ้งจกร้องต้องจุกปากตามเพื่อเป็นการแก้เคล็ด จิ้งจกทักหรือคนจามอยู่ข้างหน้าโชคดี
 รออยู่ข้างหน้าให้รีบไปจะสวัสดิมีชัย แต่ถ้าจิ้งจกหรือตุ๊กแกร้องทักอยู่ข้างหลัง
 ย่ำไปจะมีทุกข์จะพบศัตรูที่อิจฉา จิ้งจกทักอยู่ทางซ้ายถ้าไปจะมีลาภมากมาย
 จิ้งจกทักอยู่ทางขวามือเป็นลางไม่ดีอย่าเดินทางไปจะมีทุกข์เคราะห์ร้ายหรือเป็นอันตราย

ส่วนกรณีจึงจกตกอยู่เบื้องบนเขาว่าอย่าเดินทางไปไหนมาไหนถ้าไปจะไม่ปลอดภัย อาจถึงแก่ชีวิตได้ และจึงจกไต่ขึ้นไปบนเท้าของเราเป็นลางดีสิ่งที่ดีที่จะเจริญรุ่งเรืองต่อไปในภายหน้า และเวลาจะออกจากบ้านหากมีจึงจกตายเชื่อว่าจะ เป็นลางร้ายถึงชีวิต ดังนั้นเป็นคัน

ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ประเภทแมลงในชุมชนของภูมิภาคตะวันออกเฉียงของไทย ยังมีสิ่งที่น่าสนใจคือเรื่องของผีนั้นเอง ผีหลวงซึ่งอยู่ตามป่าเป็นสัตว์ที่หายากมากเป็น สัตว์ที่เป็นมงคล^{๔๐} บอกเหตุคือ ถ้าปรากฏตัวมันจะเป็นลางดี ศิริมงคล ตามอาคาร บ้านเรือนไม่ค่อยปรากฏว่ามีผีหลวงมาทำรัง แต่ถ้ามันมาทำรังก็ผิดปกติวิสัยจัดว่า เป็นเคล็ดทางที่ดี ตามบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในปัจจุบันมีแต่ผีตัวเล็กหรือที่เรียกว่า ผีแมลงวันเท่านั้นเอง ผีแบบนี้ไม่มีอะไรพิเศษผิดกับผีหลวง ซึ่งถ้ามาจับหรือทำรัง ภายในบ้านคนเขาจะมีการดูทิศทางทำรังทิศไหน ทิศไหนดี ทิศไหนไม่ดีเป็นคัน ชุมชน ที่ตำบลเกาะลอย อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี มีความเชื่อว่าถ้าผีมาทำรังที่บ้าน ให้ต้อนรับให้ดี เช่นทำบุญต้อนรับเพื่อความเป็นสิริมงคลนั่นเอง และถ้าไปตีผีห้ามไม่ให้พูดว่าผีคอย เชื่อกันว่าผีจะคอยเอาจริงๆดังนั้นโดยสรุปแล้วกรณีของผีหลวง จัดว่าเป็นสิ่งบอกเหตุต้องมีการทำบุญให้ทานถ้ามันมาทำรังภายในบ้าน และถ้ายังมี มาทำรังที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของบ้านเช่น เพดาน มุมห้อง หรือที่อื่นๆของเรือนซึ่งจุดหรือ สถานที่นั้นค้งขวางแสงตะวันค้งจัดว่าพิเศษ คนค้งมีการทำบุญสุนทานกันเป็นการใหญ่ ที่เดียว ผีอีกชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ผีค้อ ถ้าเข้ามาทำรังในบ้านเขาเรียกว่า โพรบาท ค้งมีการทำบุญสุนทานเช่นเดียวกัน สัตว์ประเภทแมลงอีกชนิดหนึ่งที่มี อิทธิพลอยู่ในจิตใจและความเชื่อของคนในภูมิภาคต่างๆของประเทศรวมทั้งภาคตะวันออกเฉียงก็คือ ปลวก ความเชื่อของชาวจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงมีว่าห้ามสร้างบ้านเรือน ครอบจอมปลวกเพราะเป็นสิ่งไม่ดี อัปมงคล จะนำภัยพิบัติความหายนะมาให้ผู้ที่อยู่ อาศัย จอมปลวกนี้บ่สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวข้องกับค้ง ชาวบ้านมีความเชื่อกันว่าเกี่ยว ข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ไร่นลับ และลัทธินับถือผีสงเทวคาบชาธิรรมชาติ จอมปลวกไม่ว่าจะปรากฏอยู่ในป่าหรืออยู่ที่ไหนก็ตามค้งระวังอย่าไปรบกวน ปล่อยให้มันทำสิ่งที่ไม่บ้งควร เช่น ไปถ่ายปัสสาวะรคจะเกิดเหตุเจ็บตัวไม่สบายทันที เช่นอวัยวะเพศจะบวม ปลวกเจ็บทรมาณเพราะที่จอมปลวกนี้บ่หัวปลวกปรากฏอยู่

บางคนเจ็บไข้ได้ป่วยเพราะไปทรมานทำผิดไม่เคารพหัวปลวกซึ่งตั้งอยู่บนจอมปลวกโดยปกตินั่นเอง ที่หัวปลวกนี้ชาวบ้านเชื่อว่าผีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่เรียกกันว่าพ่อนมอเข่า ถ้าใครทำผิดก็ต้องมีเครื่อง เช่น ไหว้ไปขอขมาอภัยจึงจะหายดังนี้ เป็นต้น

อนึ่ง เรื่องความเชื่อของคนในภาคตะวันออกเฉียงใต้เกี่ยวกับสัตว์ประหลาดที่ออกมามีลักษณะผิดปกติธรรมดาสามัญหรือผิดปกติวิสัยธรรมชาติของมัน สัตว์ผิดปกตินี้ถือว่าเป็นผีที่ไม่เป็นมงคล เช่น หมูมี ๑๐ นิ้ว ถ้าเกิดขึ้นมาเลี้ยงไม่ได้ต้องเอาไปปล่อยวัดเพราะมันเป็นอัปมงคล ถ้าหมูมี ๑๐ นิ้วเกิดในโรงฆ่าสัตว์ โรงฆ่าสัตว์นั้นจะประสบความหายนะขาดทุนล้มจมก็ได้เรียกว่า หมู ที่มีรูปลักษณะที่ไม่ดี มีเหตุเกิดกรรมคาโดยปกติโดยมีเหตุตั้งออกมาต้องเอาไปปล่อยวัด พวกไก่ก็เหมือนกันเป็นอัปมงคลทั้งสี่ ยังมี ความเชื่อเกี่ยวกับเขี้ยวหมูตัน เขี้ยวเสือกดวงอีกด้วย ซึ่งสิ่งนี้ผิดปกติธรรมดาสามัญโดยปกติเขี้ยวหมูตามธรรมชาติมันจะต้องกลวงกลบกลายเป็นตัน เขี้ยวเสือกควรตัน กลบกลายเป็นกลวง จัดเป็นของแปลกมีค่าตามความเชื่อผู้คนต้องการหรือแสวงหา กันมาก ของแปลกตามความเชื่ออีกอย่างหนึ่งก็คือเรื่องของจระเข้ หินที่อยู่ในท้องของจระเข้เป็นของพิเศษคนหากันมาก เพราะมีคุณสมบัติเอาปลาใส่ในท้องแล้วดูน้ำ จะไม่เกิดหรือไม่มี และงาช้างซึ่งเป็นของหายากมันเป็นของสะอาดเอามาทำเป็นแหวนบ้าง มาทำตะเกียบบ้าง ทางชุมชนคลองใหญ่มีความเชื่อเรื่องยาเบื่อ ยาสั่ง ซึ่งเรื่องยาสั่งนี้มีชุกชุมมาก เขาจะใช้งาช้างแก้ยาสั่งซึ่งได้ผลมากโดยเอางาช้าง ถอนพิษยาสั่งยาเบื่อจุ่มลงไปในอาหาร ถ้าอาหารหรือน้ำมีสีค้ำก็แสดงว่ามียาพิษหรือ ยาสั่งอยู่ บางทีไม่มีตะเกียบที่ทำด้วยงาช้างติดตัวก็เอาแหวนงาช้างจุ่มลงไปจะรู้ว่า สิ่งบริโภคชนิดนั้นมียาสั่งหรือยาเบื่อหรือไม่ เป็นการพิสูจน์ของได้เป็นอย่างดี

อนึ่ง สัตว์มีสัญชาติญาณความรู้ความเข้าใจเหมือนกันมันรู้และเข้าใจรู้จัก เจ้าของ เช่นอย่างสัตว์เลี้ยง หม่าหรือแมว มีสัญชาติญาณดีมาก สัตว์พวกนี้ญาณของตัวมันเองซึ่งสัญชาติญาณของสัตว์เลี้ยงคนอาจจะมองไม่เห็นหรือไม่รู้ แต่สัตว์รู้ และแสดงออกได้ คนเราพูดกันและดูตาหรือดูอากัปกิริยาที่สามารรู้ได้ถึงคนอื่น แต่สัตว์พูดไม่ได้แต่มันสามารถแปลพฤติกรรมของตนเองออกมาได้ว่าสัตว์นั้นๆ เข้าใจเรา เราเข้าใจเขา อย่างสุนัขเลี้ยง เวลามันทำผิดมันจะรู้ตัวเองว่าผิดเวลาคนเลี้ยงดู

วาวยาไปกัดแวมันนัคหรือไปชโมยะไรทอมืออะไร สุนัขจะรู่และเขาใจวาคีคควย
 ญาณของมันเอง ญาณพิเศษของสัตว์เดิยงก็มีอีกอย่างคือรูเวลาที่เจ้าของของมันมา
 ไคยีนเสียงที่เคยไคยีนเป็นประจำ ไคยีนเพียงนัคเดียวเท่านั้นกรูว่าเป็นเจ้าของ
 เจ้าของกลับมามีถึงบ้านสุนัขจะรู่วากลับมาแล้วคนโกดชัคเพื่อนฝูงของเจ้าของที่
 เคยมาที่บ้านเป็นประจำมาเยี่ยมบ้านมันกรูและจำไค มันจะแสดงอาการคิจใจเมื่อเห็น
 เจ้าของ กระคิกหางรับ หรือเหารับเดย นัคคือสัญชาตญาณของสัตว์ เรื่องนี้ไมแน
 เรื่องนี้เป็นเรื่องของชาติก่อนที่ผานมา สำหรับในชาติหน้าคนไม่จำเป็นตองเกิดเป็น
 คนเสมอไป อาจจะมีเกิดเป็นสัตว์เครัจฉนาก็ไคและสัตว์เครัจฉนในภพนี้อาจจะกลับ
 มาเกิดเป็นคนก็ไคไมแนนอน เพราะฉะนั้นเขาจึงวากิริยาทาทางนี้มันจะสอออกมา
 แสดงออกมาให้เห็น บางทีจิตใตส์ำนักเคิมมันออกมาก็มีเหมือนกัน นอกจากสัตว์
 ประเภทต่างๆตามทักดาวมาเบองตนจะมีอิทธิพลอยู่ในจิตใจและความเชื่อของชาวบ้าน
 ในจังหวัดภาคตะวันออก แลวยังมีความเชื่อทั่วไปหรือปลัดยอยเกี่ยวกับเรื่องสัตว์
 ประเภทอื่นอีกมากซึ่งในชุมชนทองที่แทบทุกสถานที่ของจังหวัดในภาคตะวันออกยัง
 เชื่อถือกันอยุ และสิ่งเหล่านี้เป็นความเชื่อที่ยังทรงอิทธิพลอยู่ในวิถีชีวิต ความเป็น
 อยุของประชาชนในดินแดนคังดาวคังแต่สมัยโบราณมาจนทุกวันนี้ คังตัวอย่างที่ชุมชน
 ตำบลบางไผ อำเภอมือง จังหวัดคะเชิงเทรา มีความเชื่อเกี่ยวกับ นกกา หรือ
 อีกา ว่า ถ้าอีกาตัวดำมันร้องทักตองพู่ควาตาเอาชาวคิให้พาเขามา ตามออกชาว
 ร้ายก็ให้พาเอาไป

ชุมชนที่ตำบลบางแก อำเภอมือง จังหวัดคะเชิงเทรา ก็มีความเชื่อ
 เกี่ยวกับสัตว์สี่เท้าบางเหมือนกันเช่นว่า หามขีมาในเวลาฝนตกเพราะคนโบราณเชื่อ
 กันว่าฟ้าจะผ่า แลความจริงเพราะมามันจะกักคนช้เอนั่นเอง เรื่องประเพณีของ
 ไทยอย่างหนึ่งคือประเพณีลอยกระทง ชาวบ้านมีความเชื่อกันว่าการที่มีประเพณี
 ลอยกระทงในวันเพ็ญเดือนสิบสอง เพราะเชื่อกันว่ามีแม่กาชวไปไขไวกที่สะคือ
 ทะเด จึงตองลอยกระทงและวาคนหัวลานให้ไขมันพู่ทะเลทาแล้วมจะขันคกคำ

ชาวบ้านที่ตำบลบางฝั่ง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรามีความเชื่อที่ว่า ถ้ามีคนถูกหมากัดให้เอาขนแมวไปวางชนปากแผล เอาขี้มูโรย กัดนิ้วและเอารวงเท้าคบที่แผล แผลจะหายหรือทุเลาความเจ็บปวดทันที ส่วนยุ่งซึ่งเป็นแมลงชนิดหนึ่งถ้ามากัดคนให้เอาปูนทาจะหาย มกกัดให้เอาน้ำรดเชือกกันว่าน้ำจะคัมพิมมได้ และถ้าหมาบ้นนอนตอนกลางคืนเชือกกันว่ามันเห็นผี ปีสัจ สำหรับชาวบ้านที่ตำบลคลองซุก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ก็มีความเชื่อเรื่องแมลงเช่น ถ้าคนถูกแมลงปล่อยค้อยเชื่อว่าถ้าเอาขี้แมลงปล่อยทาแล้วจะหาย และห้ามซักมุ้งในแม่น้ำลำคลองเพราะเชื่อว่าจระเข้เกลียดคั้งนี้เป็นต้น ความเชื่อเรื่องผีที่เกี่ยวกับสัตว์ก็มีเหมือนกันในท้องที่ต่างๆของจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี ฯลฯ ดังตัวอย่าง ผีเห็นนอนหรือนอนมาเกาะ เชื่อว่าจะไค้พบเนื้อคู่ ผีว่าถูกสุนัขกัด เชื่อว่ามีคนคิดทำร้ายหรือจะมีคู่รัก ถ้าผีเห็นปลิงจะมีคนมาชอบรักใคร่เยอะ ถ้าผีเห็นหมา ผีปอบจะมาหา ถ้าผีว่าจับปลาได้ทั้ง ๒ มือจะมีโชค ผีว่าจับปลา จับกุ้ง หรือได้ปลา ไค้กุ้งจะโชคดีได้เงินได้ทอง ผีเห็นเหาหรือจูกจระคนเขาบอกว่าจะมีคนนิทาว่าร้ายกล่าวร้าย ผีเห็นปลาจะมีลาภจะได้เงินแต่ได้น้อย ผีเห็นช้างหมายความว่าเจ้าหรือเทพยดามาทวงสินบนที่ไปบนบานศาลกล่าวเอาไว้ต้องรีบไปแก้บนโดยเร็ว ผีเห็นกุ้งจะไค้ลาภ ถ้ากุ้งมีมากจะไค้ลาภมากหรือไค้ลาภก้อนใหญ่เป็นต้น

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องที่ต่างๆของจังหวัดชลบุรีก็มีความเชื่อทั่วไปเกี่ยวกับสัตว์ประเภทต่างๆที่ให้โทษให้คุณหรือมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ต่างๆของมนุษย์ดังตัวอย่าง เวลาเข้าป่าห้ามกล่าวถึงสัตว์ต่างๆเพราะจะทำให้พบสัตว์เหล่านั้น^๒มันไค้ยินแล้วมาทำร้ายเราไค้ ชุมชนที่ตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรีก็มีความเชื่อว่าถ้าคนขี่ไค้หัวคนถือว่าคนๆนั้นจะมีเคราะห์ด้วย รมักระวังตัวแต่ถ้าคนขี่ไค้มีมือถือว่ามีลาภ โชคดี และห้ามกินปลาหรือกบตัวใหญ่จะเป็นโรคล้มป่วยไม่สบายและเชื่อเรื่องแมว แมวที่มีขี้ตามากๆนอนอยู่เสมอคาของมันจะมีเพชรคาแมว^๓ และสุนัขลั่นค่างูก็คัมมันจะไม่ตาย ส่วนความเชื่อในการดูแลรักษาสุนัขที่คี้เลี้ยงไว้คนเลี้ยงจะไค้ลาภคือ ชาค่าง หางคอก และจุมูกแค้น เป็นต้น

ชุมชนที่ตำบลเกาะลอย อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี มีความเชื่อเกี่ยวกับ
สัตว์เข่นกัน เช่นตัวอย่าง ห้ามขี่ควาย ๓ คนเพราะฟ้าจะผ่าคนนั่งกลาง ถ้าหมาจะกัด
ให้นั่งไหว้หมาแล้วหมาจะไม่กัด ห้ามเอาไม้ขีดหม้อตีแมวตีหมาเพราะจะทำให้มันตะกละ
ถ้าแมวข้ามศพจะทำให้ศพนั้นลุกขึ้นมาและที่สังคมตำบลสัตหีบ อำเภอสัตหีบ จังหวัด
ชลบุรี ก็มีความเชื่อแตกต่างออกไปเช่น หญิงมีครรภ์ห้ามข้ามเชือกผูกควายหรือคาค
ควายเชือกกันถ้าทำอย่างนี้จะมีการตั้งท้องนานเท่ากับลูกคาคหรือเท่ากับลูกควาย
และเด็กทารกที่ยังพูดไม่ได้ห้ามถูกตัวควายเชื่อว่าเด็กจะปากหนักพูดได้ช้า ในกรณีเด็ก
ทารกที่ปากหนักนี้ให้เอาขมมาตีปากเด็กเชื่อว่าจะทำให้เด็กพูดได้เร็ว ที่ตำบลวัดโบสถ์
อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรีก็มีความเชื่อว่า ก้างปลาติดคอให้เอาต้นแมวดูบที่คอ
๓ ครั้งแล้วก้างปลาจะออก เวลาเป็นคางทูมถ้าเขียนหนังสือจีนคำว่า "เสือ" ลง
บนที่บวมจะทำให้คางทูมหายได้ ท้องที่อื่นในจังหวัดชลบุรีก็มีที่ตำบลนาเวียง อำเภอ
พนสนิมคม มีความเชื่อว่าถ้าเป็นตาบวมให้จับกุ้งไปที่คลองแล้วเค็ดหนวคทั้งและทั้ง
หนวคกุ้งลงในคลองนั้นจะหายจากโรคตาบวมได้ และไก่ที่เลี้ยงมันป่วยถึงกับชัก
กระตุกทำท่าจะตายต้องเงินข้ามตัวไก่ไปมา ๓ ครั้งมันจะหายเป็นปกติ และถ้าเฝ้า
เงินเข้าบ้านจะนำโชคลาภมาให้ ถ้าปลวกขึ้นบ้านถ้าทำพิธีรับให้ถูกต้องจะร่ำรวยมี
โชคลี และห้ามถอนขนควีนคองกลางคืนเพราะนกเค้าแมวจะเอาไปทำคิ้วของมัน
ห้ามตีแมวเพราะเป็นบาปเหมือนกับตีหรือทำร้ายเณร เป็นต้น

ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ในท้องที่อื่น ๆ ของภาคตะวันออกยังมีอีกอย่าง เช่น
เวลาโดนหมากัดให้เอาค้ายผูกกับตะปูไปคล้องที่แขนแล้วจะหายปวดและหายเร็ว
และเวลาเจองูเห่าห้ามเรียกว่างูเห่าเพราะเดี๋ยวมันจะหนีทำให้ตีไม่ทัน เจอตะขาบ
ก็ให้เรียกมันว่าซ่างถ้าเรียกว่าตะขาบแล้วจะตีมันไม่ได้ หนึ่งในเวลาเดินทางใน
เวลาค่ำคืนกลางแจ้งให้คนที่เดินพูดว่า "ทางใครทางมัน ต่างคนต่างหากิน" สิ่งสา
ราสัตว์จะได้ไม่เข้าใกล้ มีสัตว์เลื้อยคลานอีกชนิดหนึ่งคือตัวตะกวด สัตว์ชนิดนี้ขึ้น
บ้านคนโบราณเขาถือ เวลาขึ้นบ้านใครให้เรียกว่าตัวเงินตัวของ คนบนบ้านถ้ามีเงิน
ก็ให้นำเงินมาโปรยให้เด็กเพื่อเป็นเคล็ดนิมิตรที่จะไ้ร่ำรวยต่อไปในภายหน้า ที่น่า
สนใจมีอีกอย่างคือ ในเวลาคนเดินทางไปไหนทางลำนน้ำ ล่าคลอง ถ้าหมาว่านหัว
เรือถือว่าเป็นลางร้ายให้แก้เคล็ดโดยวิกน้ำลาคหัวเรือไป ๓ ครั้ง เป็นต้น

ความเชื่อเกี่ยวกับปลุกข้าวและเกษตรกรรม

อาชีพอีกอย่างหนึ่งของประชาชนในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากอาชีพประมงซึ่งเป็นอาชีพหลัก อาชีพทำไร่ ทำสวนผัก ผลไม้ ปลุกมันสำปะหลัง อ้อย ฯลฯ แล้วยังมีการทำนาปลุกข้าวหรือเกษตรกรรมด้วย สำหรับการเกษตรกรรมปลุกข้าวในคติความเชื่อของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอยู่บ้าง เกี่ยวกับเรื่องนับถือบูชาธรรมชาติ บูชาต้นข้าวหรือแม่พระโพสพที่มีบุญคุณต่อมนุษย์คือชีวิตความเป็นอยู่ ชาวบ้านบูชาต้นข้าวซึ่งคตินี้จัดได้ว่าเป็นความเชื่อที่มีต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัว และพืชพันธุ์ธัญญาหารซึ่งนำความอุดมสมบูรณ์มาสู่ชีวิตมนุษย์ ต่อสังคมและถิ่นฐานที่อยู่อาศัยรวมถึงเศรษฐกิจของชาติเป็นส่วนรวมอีกด้วย ประเพณีการทำขวัญข้าวนี้จัดได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของสังคมและประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นความเชื่อที่ปฏิบัติยึดถือกันมาเป็นจารีตขนบธรรมเนียมที่ขาดไม่ได้ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนทุกวันนี้ การทำขวัญข้าวทำเพื่อเป็นเคล็ดบูชาสักการะแม่โพสพหรือต้นข้าว เพื่อความเป็นสิริมงคลดวงดีและความสุขมีโชคมีชัย ถึงปีมีการเรียกขวัญข้าวโดยนำเครื่อง เช่นสังเวद्यต่างๆไปทำขวัญหรือถวายต่อต้นข้าวโดยทั่วไปชาวบ้านมีความเชื่อว่า หลังจากปลุกข้าวในนาแล้วข้าวเจริญเติบโตงอกงามจนถึงระยะที่จะออกรวง ระยะก่อนจะออกรวงนี้เชื่อว่าข้าวมีท้องหรือกำลังตั้งท้อง ชาวนาก็มองเห็นความหวังของตัวเองมีอยู่ร่ำไรแล้วที่เราจะได้ประโยชน์จากต้นข้าว จึงได้มีพิธีหรือประเพณีทำขวัญข้าวขึ้น ประเพณีนี้แสดงออกซึ่งการอนุรักษและกตัญญูบุญคุณของแม่พระโพสพที่ประทานอาหารให้ชีวิตคงอยู่ เครื่อง เช่นสังเวद्यที่ใช้ในประเพณีการทำขวัญข้าวในระยะที่ข้าวใกล้จะออกรวงนี้มีหลายอย่างหมายถึงเคล็ดว่าข้าวหรือแม่โพสพท้องหรือมีครรภ์แก่จะมีอาการแพ้ท้อง อยากกินของแปลกๆต่างๆคล้ายกับคนเหมือนกัน คนจึงนำของสังเวद्यพลีบัตรต่างๆไปถวายเช่นไหว้ข้าวที่กำลังท้องแก่ ใกล้จะครบกำหนดคลอดเต็มที่ เครื่องสังเวद्यต่างๆก็มี หมาก ข้าวตอก ดอกไม้ ขนม ผ้าแพรพรรณ และที่ขาดไม่ได้ก็คือขนมกระยาสาคหรือขยาสาค(กะยาสาค) รวมทั้งของอื่นๆอันประกอบด้วยเครื่องหอม นำของเหล่านี้มาเป็นเครื่อง เช่นโคยใส่ในชะลอมและปักธงตามประเพณีธรรมเนียม

เมื่อพบต้นข้าวกอใดกอหนึ่งหรือทั้งแปลงก็นำเครื่องสังเวยที่ใส่ในชะลอมมีขงปักอยู่เช่น
ไหว้ทำขวัญต้นข้าว นั้น และอธิษฐานขอพรให้ข้าวก็อุดมสมบูรณ์ การทำขวัญนี้ต่างคน
ต่างทำหรือต่างคนต่างบ้านทำที่หน้าของตัวเอง นาโครนามัน

อนึ่งความเชื่อเกี่ยวกับการปลุกข้าวหรือเกษตรกรรมยังมีอีกคือภายหลังที่ทำ
พิธีเรียกขวัญข้าวก่อนข้าวจะออกรวงหรือเรียกว่าข้าวกำลังจะตั้งท้องเสร็จสิ้นไปแล้ว
ในระยะต่อมาข้าวออกรวงเต็มที่เก็บเกี่ยวเข้ายุ้งเข้าฉางได้แล้วภายหลังก็มีการเก็บ
เกี่ยว หลังจากพิธีเก็บเกี่ยวข้าวจากนาเสร็จสิ้นชาวบ้านที่นี้จะมีประเพณีทำขวัญข้าวอีก
เรียกว่าพิธีเรียกขวัญข้าว สารสำคัญของพิธีนี้คือข้าวที่เก็บเกี่ยวจากที่นามาบรรทุก
อยู่ในรถในหามหรือพาหนะอื่นๆอยู่ในกระบุงในหามหรือภาชนะต่างๆ ชาวบ้านเขาจะ
เอาธงไปปักบนข้าวหามสุดท้ายหรือบนข้าวที่บรรทุกอยู่ในรถในเรือเที่ยวสุดท้ายหรือ
บนเกวียนที่บรรทุกข้าวเที่ยวสุดท้าย ขงนี้จะเป็นที่สังเกตของพิธีเรียกขวัญข้าวหลัง
ระยะเก็บเกี่ยวนี้ การทำเช่นนี้เป็นกรเรียกขวัญขอให้ข้าวหรือแม่พระโพสพเข้ามา
อยู่ในยุ้งในฉางโกดังที่เก็บ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของอาชีพเกษตรกรรมของชาว
บ้านนั่นเอง การทำพิธีนี้ผู้ประกอบพิธีต้องสวมชุดขาวเครื่อง เช่น สรวงไหว้สังเวยก็มี
บายศรีและอื่นๆเช่น ดอกไม้ อาหาร ฯลฯ ผู้ประกอบพิธีจะต้องร้องเชิญขวัญกล่าว
กันว่าเป็นการเรียกขวัญพระแม่โพสพซึ่งการเรียกขวัญนี้หมายถึงการให้พร มีคนเกิด
เจ็บไข้ได้ป่วยก็อวยชัยให้คิดให้พรด้วยการเรียกขวัญให้หายจากเจ็บป่วย เรียกสิ่ง
โน้นสิ่งนี้มาเพื่อเป็นกำลังใจให้พรให้โชคคั้นนั้นเอง ปัจจุบันนี้ประเพณีการทำขวัญข้าว
ในระยะก่อนออกรวงและประเพณีเรียกขวัญข้าวในภายหลังการเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นไป
แล้วยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ในสังคมเกษตรกรรมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียง
ไม่ว่าที่ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด ที่ชุมชนเชื้อชาติเขมร ซึ่งเป็น
ชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่ในตำบลหัวสำโรง จังหวัดฉะเชิงเทรา ก็มีอาชีพเกษตรกรรม
ปลุกข้าวเหมือนกัน ที่ชุมชนนี้ก่อนปลุกข้าวทำนาชาวบ้านจะต้องไปไถที่ ไปคะที่ หรือ
ไถผิวหน้าดินให้เรียบร้อยก่อนหรือพลิกหน้าดินไว้เลยรอบปลูกหรือหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว
พอทางราชการ ราชสำนักประกาศพิธีในราชสำนักนั้นคือพระราชพิธีแรกนาขวัญจรค
พระนั่งคัล ชาวบ้านที่นี้จะถือว่าวันที่แรกนาขวัญของทางราชการเป็นศิริมงคล นิมิต
ที่ดีจะยึดถือเอาวันที่มีพระราชพิธีแรกนาขวัญเป็นเคล็ดทางที่ดี จะเอาเมล็ดข้าว

พันธุ์ข้าวไปหว่านในนาที่ครากหรือไถเตรียมไว้เลยเพื่อความเป็นสิริมงคล โชคดีสวัสดิ
 มีชัย มีความอุดมสมบูรณ์ในอาชีพเกษตรกรรม^{๔๔} เมื่อหว่านเมล็ดข้าวแล้วก็บำรุงรักษา
 ให้ข้าวงอกเจริญเติบโตและออกรวงผลิตผล รวงข้าวพอสุกแล้วก็มีการเก็บเกี่ยวในนา
 วันเก็บเกี่ยวต้องมีความเชื่อทางโหราศาสตร์มาเกี่ยวข้องด้วย ผูกวันหาวันที่ดีๆเป็น
 สิริมงคลเพื่อความเจริญรุ่งเรืองและผลประโยชน์ของอาชีพเกษตรกรรม เมื่อหาวัน
 ที่ดีได้แล้วก็กำหนดวันนั้นสำหรับการเก็บเกี่ยวข้าวในนาพอดีกำหนดวันนั้นมาถึง ชาวบ้าน
 ที่นั้นก็พากันไปเก็บเกี่ยวกันนาใครนานั้น เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วก็หาบข้าวเข้าลาน
 เพื่อเอามานวด การนวดข้าวนี้เขาใช้ควายนวดกัน แต่ปัจจุบันใช้รถนวด หันสมัยขึ้น
 กรรมวิธีนวดข้าวคือเอาข้าวพ่อนไปตั้งและเอาล้อมทำลานให้เป็นลานเกวียน เรียบ
 หลังจากนั้นเอาสี่ควายไปละเลงที่ลานให้เรียบหรือละเลงจนทั่วถึงเวลาก็เอาควาย
 มาย่ำบนข้าวพ่อนที่วางอยู่บนลานนั้น เครื่องมือที่ใช้เวลานวดคือกระฉาย ซึ่งเครื่องมือ
 นี้ใช้สำหรับเกี่ยวฟาง กระฉายนี้อะขอเกี่ยวข่าวนั้นเอง กระฉายนี้นำหน้าที่ตีในเรื่อง
 คู้ฟางโดยเฉพาะ คู้ฟางจนแตกกระจายออกจากกันแล้วก็เอาควายมาย่ำบนข้าวพ่อน
 นั้น ย่ำกันเรื่อยไปพอเสร็จเรียบร้อยแล้วก็คู้ฟางออก พอคู้ฟางออกแล้วจะใช้คราก
 เขี่ยอีกที ค้อมานำกระดานแผ่นใหญ่ๆ ยาวสัก ๔ ศอกมาเจาะเป็นรูเขาเจาะรูที่
 กระดาน ๒ ข้าง แล้วเอาเชือกผูกคึงคนละข้าง ผู้หญิงข้างหนึ่ง ผู้ชายข้างหนึ่ง ลาก
 กระดานมาเข้าช่อง ในระหว่างลากกระดานชาวบ้านจะมีการร้องเพลงไปด้วย
 จัดว่าเป็นประเพณีหรือกรรมวิธีอย่างหนึ่งหลังจากเกี่ยวข้าวแล้วของสังคมชุมชนเชื้อ
 ชชาติเขมรที่ตำบลหัวสำโรง จังหวัดฉะเชิงเทรา ในทุกวันนี้

เนื่องจากข้าวเป็นอาหารหลักของชาวไทยและชาวตะวันออกทางเอเชียที่
 มีผู้นิยมบริโภคเป็นอาหารประจำวันในชีวิต ดังนั้นเรื่องเกี่ยวข้องกับการบริโภคข้าว
 จึงมีสาระเนื้อหาในรูปของคติความเชื่อ ในประเทศไทยเอง เรื่องของการบริโภค
 อาหารซึ่งมีข้าวเป็นอาหารหลักมีข้อควรเว้นข้อควรปฏิบัติต่างๆซึ่งความเชื่อเหล่านี้มี
 ทุกภูมิภาคทุกท้องที่ของประเทศรวมทั้งภูมิภาคตะวันออกด้วย ความเชื่อข้อห้ามกฎเกณฑ์
 ต่างๆสำหรับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนตั้งแต่สมัยโบราณมาจนกระทั่งทุกวันนี้ มี
 ตัวอย่างจากหลายท้องที่ดังเช่น เวลากินข้าวอย่าเคาะชามไม้คือถือว่าเป็นการเรียก
 ผีมากิน และทำบุญคนตายครบ ๗ วันของหว่านที่จะใช้ได้คือข้าวเหนียวด้วงดำเพราะ
 ถือว่าสีข้าวของข้าวเหนียวและสีดำเป็นสีที่ไว้ทุกข์แล้ว^{๔๕} ที่ตำบลบางฝั่งและตำบล

บางซอ อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทราก็มีความเชื่อเรื่องของข้าวแตกต่างกัน
ออกไปเช่น หุงข้าวไฟฟูเชื่อว่าจะมีคนมาบ้าน ถ้าดวงข้าวสารไม่เต็มทะนานเชื่อว่า
ลูกจะหน้าเว้าหรือแห้ว กินข้าวคามซอเชื่อว่าจะมีคนมาหาหรือขณะกินข้าวซอ
กระทบกันเชื่อว่าจะมีคนมาหา กินข้าวก็คลื่นเชื่อว่าจะทะเลาะกับคนอื่น

ในเขตจังหวัดชลบุรี ก็มีความเชื่อต่างๆเกี่ยวกับเรื่องการบริโภคอาหาร
และเรื่องข้าว ตัวอย่างจากชุมชนตำบลบ้านสวน อำเภอมือง จังหวัดชลบุรี มีข้อ
ห้ามเหยียบข้าวสุกหรือกวาดข้าวสุกเพราะจะทำให้กินไม่ขึ้น ที่ตำบลบางปลาสร้อย
ก็มีว่าคนท้องหรือมีครรภ์ห้ามลากหม้อข้าวเพราะลูกออกมาจะคำ ห้ามล้างชามที่มีคน
เอาของมาให้เราเพราะคนให้เขาจะถือว่าไปล้างผลาญเขา ตอนทำกับข้าวห้ามเอา
ซอเนาะหม้อหรือทัพพีเคาะกระทะเพราะจะทำให้บ้านนั้นออกหยากลำบาก และการ
ตั้งครัวหุงหาอาหารนั้นนิยมตั้งทางทิศตะวันตก จากชาวบ้านตำบลแสนสุข อำเภอมือง
จังหวัดชลบุรี มีความเชื่อเรื่องข้าวเช่นกัน เช่นว่าตอนดวงข้าวสารใส่หม้อข้าวเสร็จ
แล้ว ถ้วยที่ดวงข้าวสารจะต้องตักไว้ให้เต็มด้วยถ้วยเพื่อที่ลาภผล ยศศักดิ์จะได้มีมาก
ห้ามซอคุ่มข้าวสารเมื่อเวลาข้าวจวนหมดเพราะในภายหน้าจะทำให้ออกหยาก ห้าม
ร้องเพลงในเวลากินข้าวเพราะจะได้สามีหรือภรรยาที่แก่ และเวลาทำกับข้าวอย่าใช้
ทัพพีตักกับข้าวมาชิมเพราะจะทำให้ไม่มีเพื่อน ส่วนชุมชนที่ตำบลหน้าประกู อำเภอมือง
พานทอง จังหวัดชลบุรี มีความเชื่อว่าเวลาเปิดหม้อข้าวห้ามคว้าฝาหม้อเชื่อว่าจะทำ
มาหากินไม่ขึ้น ชาติขุน และเวลาเอาซอคนคข้าวในหม้อจะทำให้ทำมาหากินไม่พอใช้
เวลากินข้าวห้ามคุยกันเรื่องความฝันเชื่อว่าขวัญจะหนี เป็นต้น สำหรับท้องที่อื่นๆมี
ความเชื่อที่น่าสนใจอย่างเช่น ห้ามกินข้าวหมกจานเพราะชาติหน้าจะไม่มีอะไรกิน
ห้ามเล่าความฝันตอนกินข้าว คนที่ท้องห้ามลากหม้อข้าวเพราะเชื่อว่าลูกที่เกิดมาจะ
เป็นปาน ดังนั้น เป็นต้น

ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
 เทพยาคาภูคณีสัจ—เลี้ยงผีและทรงเจ้าเข้าผี ฯลฯ

...ลัทธิบูชาธรรมชาติหรือการนับถือผีสางเทวดา (Animism) ซึ่งเป็นลัทธิความเชื่อที่เก่าแก่ที่สุดอย่างหนึ่งของโลกยังคงมีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจและการแสดงออกทางวัฒนธรรมรวมทั้งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ศรัทธาความเลื่อมใสของชาวไทยอย่างแน่นแฟ้นตั้งแต่โบราณมาจนทุกวันนี้ แม้ทุกวันนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากความเจริญของโลกแต่ความเชื่อในเรื่องธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติเร้นลับอันพิสดารหรือหาเหตุผลไม่ได้ก็ยังคงมีบทบาทอิทธิพลเหลือเค้าหรือร่องรอยไว้ในจิตใจของประชาชนในทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งจะกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งอยู่ในปัจจุบัน เราไม่สามารถพูดได้ว่าความเชื่อเหล่านั้นเป็นสิ่งมงายไร้เหตุผล ไม่สามารถพิสูจน์ได้ แต่ความเชื่อของแต่ละคนอยู่ที่ความฝังแน่นที่ถ่ายทอดกันมา บางคนบางหมู่บางเหล่าหรือบางสังคมอาจจะไม่เชื่อเลยก็ได้ แต่บางคนบางกลุ่มบางชุมชนเชื่อจึงต้องทำกันไป ถือว่าไม่มีการขาดทุน อย่างน้อยก็เป็นขวัญชีวิตมากกว่าความเชื่อในเรื่องการบวงสรวงสังเวยบูชาเช่นไหว้สิ่งเหนือธรรมชาติและธรรมชาติรอบตัวเช่น พระภูมิเจ้าที่ เจ้าที่เจ้าทางเทพยดาฟ้าดิน สิ่งเร้นลับต่างๆ เทพและภูคณีสัจนี้เป็นการแสดงออกทางจิตใจ ไม่ผิดอันใด ทำดีกว่าไม่ทำ อย่างน้อยก็ไม่มีการขาดทุนอะไร ทำเพื่อเป็นการบำรุงขวัญตัวเองของเช่นไหว้ก็เป็นของตัวเองตัวเองอยากกินอะไรก็เช่นไหว้ธรรมชาติ เทพยาสักคี่สิทธิ์แล้วตัวเองผู้ไหว้ก็ได้กินของเช่นไหว้นั้น จึงนับว่าไม่ขาดทุนอะไร ดังนี้เป็นต้น

อย่างเช่นเรื่องของพระภูมิเจ้าที่ซึ่งบางส่วนได้กล่าวถึงไว้แล้วในตอนต้นๆ ของบท จะขอเพิ่มเติมว่าการตั้งศาลพระภูมิและพระภูมิเจ้าที่เป็นประเพณีที่เราสืบต่อหรือเอาเค้าต้นแบบมาจากทางพราหมณ์ เพราะว่าพระภูมิต่างๆพวกพระหรือพราหมณ์ฮินดูจะเป็นผู้ทำพิธี ตั้งศาลพระภูมิตอนหลังพวกพราหมณ์ค่อยดอยอ่านาใจไปในเรื่องการทำพิธีกรรมต่างๆชาวบ้านก็มาทำแทน ทำแบบที่พราหมณ์เคยทำมาก่อน พระภูมินี้รักษาพื้นที่บ้านของแต่ละคน จากคัมภีร์ตำนานกล่าวไว้ว่าพระภูมิเป็นกษัตริย์ ๑ พระองค์เป็น

โอรสของเจ้ากรุงพลี แต่ละพระองค์มีหน้าที่ไปรักษาสถานที่ต่างๆ เช่นรักษาสวน ไร่นา ป่าเขา สำหรับสถานบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของคนเรา หมู่บ้านต่างๆก็มีพระภูมิมงคลที่ชื่อ พระชัยมงคลทรงมาประทับเป็นผู้ดูแลทรัพย์สิน นำผลประโยชน์มาให้เจ้าของบ้าน พระชัยมงคลนี้เป็นกษัตริย์องค์หนึ่งในจำนวน ๕ พระองค์ พระภูมิเจ้าที่นี้ไม่เกี่ยวข้องกับเทพยดาที่ประจำทิศทั้ง ๔ หรือที่เรียกว่าท้าวจตุโลกบาล ตามคติพราหมณ์แต่อย่างใด แต่พระภูมิมิมีหน้าที่คุ้มครองรักษากันเรือน ศาลพระภูมิตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาแต่โบราณต้องมีเสาคันเดียว ภายในศาลพระภูมินั้นจะมีวัตถุบูชาประภีษฐานอยู่คือ เจริศ ไม่นิยมมีวัตถุอื่น เช่นตุ๊กตาเสียบบาลหรืออื่นๆ มีภาชนะจุกรูปเทียนสำหรับสักการบูชา เป็นต้น

ส่วนเจ้าที่เจ้าทางนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งของลัทธิบูชาธรรมชาติผีสิง เทวดาของชาวไทยที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิพลอยู่ในจิตใจและความเชื่อของชาวบ้านมาตลอดกาล เจ้าที่เจ้าทางนั้นไม่ถือว่าเป็นเทพหรือเทพยดาอารักษ์ จึงลดชั้นลงมาเป็นศาลที่ประภีษฐานสิ่งสถิตอยู่บนพื้นดินหรือคิพพื้นดิน โดยมากเป็นชาวจีนเป็นเจ้าของที่ดินมาตั้งแต่โบราณกาล เจ้าที่เจ้าทางนี้จะให้การอารักขาคู่ครองพื้นที่ สถานที่ เหมือนกันแต่ไม่กว้างเท่าพระภูมิ เจ้าที่เจ้าทางนี้มีศาลประกอบด้วยเสา ๔ ต้น ซึ่งผิดกับศาลพระภูมิ ซึ่งมีเสาคันเดียวอยู่สูงจากพื้นดินในระดับสายตาหรือเพียงตา ดังนั้นพระภูมิและเจ้าที่เจ้าทางจึงไม่ใช่ของคู่เดียวกัน คนละชื่อ คนละคนต่างกัน พระภูมิมีนามว่าพระชัยมงคล พระภูมิและเจ้าที่มีหน้าที่กันคนละอย่าง เจ้าที่เป็นเจ้าของสถานที่ ส่วนพระชัยมงคลดูแลผลประโยชน์นำผลประโยชน์ นำความสุข นำทรัพย์สินมาให้เจ้าบ้านหรือเจ้าของบ้าน เหตุที่พระภูมิจึงกับเจ้าที่เจ้าทางเป็นคนละคนหรือคนละชื่อนี้ บ้านเรือนที่อยู่อาศัยหรือสิ่งก่อสร้างต่างๆของชุมชนภาคตะวันออกเฉียงมีกนิยมสร้างศาลถวายให้เป็นที่ตั้งสถิตของเทพยดาทั้งสองฝ่าย ๒ ศาล มักตั้งอยู่เคียงคู่กัน ศาลพระภูมิเสาคันเดียวมักอยู่บนดินอยู่สูงระดับเพียงตาหรือระดับสายตา ส่วนศาลเจ้าที่เจ้าทางอยู่ในระดับต่ำกว่าศาลพระภูมิมิมีเสา ๔ เสา ศักดิ์เป็นอาคารเรือนไทย ซึ่งพบเห็นโดยปกติทั่วไปตามจังหวัดต่างๆของภาคตะวันออกเฉียงในทุกวันนี้นั้น เช่นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง ตราด จันทบุรี เป็นต้น ศาลที่สถิตของเจ้าที่เจ้าทางนี้ไม่มีเจริญหรือรูปพระภูมิ แต่มีวัตถุอื่นเช่นตุ๊กตาเสียบบาล ภาชนะใส่รูปเทียนและอื่นๆแทน อนึ่งความเชื่อเกี่ยว

กับลัทธิบูชาผีต่าง เทวดาภูชาวิญญานบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วยังมีตลอดกาลในภูมิภาค
ทั้งหมดของประเทศ นั่นคือการนับถือบูชาผีเหี้ยผีเรือนนั่นเอง ผีเรือนคือผู้คุ้มครอง
ปกป้องรักษามันและดูแลทุกข์สุขของคนในบ้าน ผีเรือนนี้คือการบูชากระดูกและอังคาร
หรือขี้เถ้าของบรรพบุรุษผู้ตายที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อเผาศพผู้ตายที่คนเคารพนับถือ
แล้วแยกกระดูกออกเป็นส่วนๆเพื่อเอามาใส่โกศ บูชาไว้บนหิ้งตั้งไว้ในที่สูงหรือที่อัน
สมควรภายในบ้าน บางทีขี้เถ้าที่เหลือจากการเผาศพก็นำไปลอยน้ำซึ่งเขาเรียกว่า
อนุสาวรีย์น้ำซึ่งอาจเป็นคติมาจากทางอินเดีย การทิ้งขี้เถ้ากระดูกลงในน้ำเพราะมี
ความเชื่อว่าสิ่งใดที่อยู่ใกล้สิ่งอื่นก็จะเป็นแบบสิ่งนั้น น้ำนั้นมีความเย็นตามธรรมชาติ
กระดูกที่อยู่ในน้ำจะเย็นตามไปด้วย และวิญญานของผู้ตายหรือเจ้าของกระดูกจะเย็น
ด้วยคือมีความสุข ไม่มีห่วงกังวลใดๆนั่นเอง

มีเรื่องที่น่าสนใจเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นความเชื่อของชุมชนภาคตะวันออกเฉียง
หนึ่งคือเรื่องของตุ๊กตาเสียบบาล ซึ่งมักจะเป็นวัตถุที่นำไปตั้งหรือประดิษฐานไว้บนศาล
ของเจ้าที่เจ้าทางเห็นโดยปกติ ตุ๊กตาเสียบบาลนี้ปัจจุบันในภูมิภาคตะวันออกเฉียง
อยู่ พบเห็นได้บ้าง ตัวตุ๊กตาปัจจุบันนี้ทำด้วยปูนปลาสเตอร์มีข้อวิจิตรและมีการวิเคราะห์
สันนิษฐานหลายประเด็นเกี่ยวกับหน้าที่หรือประโยชน์หรือเหตุผลของการทำตุ๊กตาเสียบ
บาลว่าทำไมจึงต้องทำ บางท่านบอกว่าตุ๊กตาเสียบบาลนี้สร้างในเหตุการณ์เกิดเรื่อง
ผีเข้า ถูกคุณถูกของทางไสยศาสตร์หรือป่วยไข้ไม่สบาย ชาวบ้านจะทำตุ๊กตาและไป
เก็บไว้ที่ทางสามแพร่งหรือไว้ในศาล หรือตามโคนต้นไม้ใหญ่ก็มี อีกหลักฐานหนึ่ง
บอกว่าตุ๊กตาเสียบบาลนี้ทำขึ้นเพื่อการเสกาะเคราะห์ คติการทำตุ๊กตาเสียบบาลมาจาก
หมอญที่ถือว่าคนนั้น คนนี้มีเคราะห์ โชคร้าย จะมีภัยพิบัติ ถึงชาติถึงแก่ชีวิต ก็ให้ทำ
ตุ๊กตาเสียบบาลเป็นการเสกาะเคราะห์เสีย ตุ๊กตานี้จะเป็นตัวแทนของคนคนนั้นหรือ
ตัวแทนของผู้ทำพิธีเสกาะเคราะห์นั่นเอง เขาเอาตุ๊กตาไปไว้ที่สามแยกหรือที่ทางสาม
แพร่ง ตุ๊กตานี้ตามเคล็ดจะตายแทนคนที่ทำพิธีซึ่งมีเคราะห์ร้ายหรือถึงชาติอะไรท่านองนี้
เวลาทำพิธีที่ทางสามแพร่งจะมีเครื่อง เช่นสังเวฬุพลีบัตรต่างๆ ซึ่งตามความเชื่อของ
คนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงจะนำเครื่อง เช่นมาถวายเป็นพิภพ ซึ่งมีพวกผัก ไข่แพรพรณ ปลาอย่า
อาหาร ข้าว น้ำ เอาของใส่กระถางรวมทั้งตุ๊กตาค้วย ให้วิญญานภูตผีปีศาจมากินรับ
เครื่องเช่นเพื่อให้อายุยืนหรือเคราะห์ในทางร้ายหายไปจากตัวคน ในช่วง

สุดท้ายของการทำพิธีผู้ทำพิธีนั้นจะทาบหรือตัดศีรษะตุ๊กตาเสีย แสดงว่าตายแทนหรือรับโรค
 ภัยไข้เจ็บแทนคนทำพิธีคนนั้นไปแล้วนั่นเอง ที่ต้องตัดคอตุ๊กตาเพราะชาวบ้านที่มีความ
 เชื่อว่าตุ๊กตาหรือหุ่นนั้นเป็นผีตายโหง ให้ผัก ผา ปลา ยา ฯลฯ ไปกินแล้วก็เหมือนว่ากิน
 แล้วเอาโรคไม่ดี ภัยพิบัติ โรคภัยไข้เจ็บไปเสียจากคน อย่างมารบกวนทำร้ายคนอื่น
 ต่อไปนั่นเอง ที่อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทราและที่จังหวัดชลบุรีมีการทำตุ๊กตา
 เสียกบาลและมีความเชื่อหลงเหลืออยู่บ้าง ตุ๊กตานั้นมีทั้งตุ๊กตาคิน ตุ๊กตาศุภเคราะห์
 พลาสติค มีรูปช้าง ม้า รูปนางละคร แต่ปัจจุบันตุ๊กตาเหล่านี้ไม่ต้องถูกตัดหัวหรือตัด
 คอแล้ว คงรูปร่างสมบูรณ์ตั้งไว้ที่ศาลเจ้าที่ ต้องมีการบนบานศาลกล่าวศาลด้วย เช่น
 บนละครว่าเป็นต้น ซึ่งตุ๊กตาดูคล้ายแบบทันสมัยในทุกวันนี้หันทำด้วยพลาสติกหมดแล้ว
 มีเป็นตุ๊ก เช่น ละครรำชายและหญิงเป็นตุ๊ก ^๘ ดังนี้เป็นต้น

เรื่องของสิ่งเร้นลับไสยศาสตร์ อภินิหารอิทธิฤทธิ์และภูติผีปีศาจรวมทั้งการ
 ทรงเจ้าเข้าผีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของลัทธินับถือผีต่าง เทวดาก็ยังคงมีอิทธิพลอยู่ในจิตใจ
 ในศรัทธาและความเชื่อของประชาชนในภาคตะวันออก แม้ในปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้
 นี้จะเปลี่ยนแปลงคลายความศักดิ์สิทธิ์ลงเพราะคนสมัยใหม่เห็นว่าเป็นเรื่องเหลือเชื่อ
 เหลวไหล ไร้สาระ งามายก็ตาม แต่คำหรือร่องรอยของความเชื่อความเลื่อมใส
 สิ่งอันมองไม่เห็นตัวสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมตลอดถึงความเชื่อในภูติผีปีศาจก็ยังคงปรากฏอยู่
 ในสังคมวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวภาคตะวันออกแทบทุกจังหวัดไม่ว่า ชลบุรี
 ฉะเชิงเทรา ตราด จันทบุรี และระยอง เป็นต้น

ชุมชนที่จังหวัดชลบุรียังคงมีความเชื่อ เรื่องภูติผีปีศาจวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 รวมทั้งนิยมการทรงเจ้าเข้าผีอยู่ในบางท้องถิ่น ซึ่งจากการวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องนี้
 ยังมีอิทธิพลสูงอยู่ในจิตใจประชาชนในดินแดนดังกล่าว คือทุกวันนี้คนหาที่พึ่งทางใจ
 ไม่ได้จึงไปหาพึ่งพวกเทพเจ้า เทพธิดาอารักษ์ต่างๆ มีความทุกข์ก็ไม่รู้จะระบายทุกข์
 ที่ไหน กับบนบานศาลกล่าวขอพรเทพเจ้าเป็นที่พึ่ง เอาเทพเจ้าเป็นที่ระบายทุกข์
 เพื่อปรึกษาหารือปัญหาชีวิตด้วยจึงมีการบนบานศาลกล่าว เดิมนั้นเราเข้าใจกันว่า
 คนพวกนี้ขาดที่พึ่ง เป็นคนที่ไม่มีการศึกษา แต่คามข้อเท็จจริงแล้วสิ่งเหนือธรรมชาติ
 ที่พิสูจน์ไม่ได้กลับกลายเป็นสิ่งที่น่าสนใจหรือเชื่อถือของคนที่มีการศึกษาสูงๆ ซึ่งพวกนี้

กลับมานมคิดกับสิ่งเหล่านี้ ซึ่งคนใหญ่ๆโตๆในสังคมของชุมชนคงกล่าวว่ามีทุกอย่างในชีวิต
พร้อมไม่ต้องพึ่งใครอีกแล้ว เลยหันไปพึ่งเจ้าพึ่งเทวดา อย่างการเปรียบเทียบพวกผู้น้อย
ในสังคมปัจจุบันต้องเข้าหาผู้ใหญ่ พึ่งบารมีผู้ใหญ่ แต่คนใหญ่ๆโตๆไม่ต้องการพึ่งใครแล้ว
เลยพากันคิดว่าเทพเจ้า ภูติผี ปิศาจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นที่พึ่งของเขาจึงเกิดการ
ทรงเจ้าทรงผี ผีเข้า อะไรเหล่านี้ การเชื่อถือในวิญญาณภูติผีปิศาจรวมทั้งบรรดา
ทรงเจ้าเข้าผี ซึ่งเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของสังคมในปัจจุบันมีมากมายในชลบุรี เจ้าพ่อ
เจ้าแม่มีค้ายกั้นหลายสิบหลายร้อยองค์ คนมาขียนิยมหรือให้ความสนใจมากมาย สำหรับ
เรื่องเกี่ยวกับเทพเจ้าอารักษ์ฟ้าดินในชลบุรีก็ยังคงเชื่อกันอยู่ ชาวชลบุรีนั้นเมื่ออาชีพ
หลายอย่างนอกจากอาชีพประมงซึ่งเป็นอาชีพหลักแล้ว ยังมีอาชีพทางด้านการเกษตร
กรรมค้าย เช่นปลูกอ้อย มันสำปะหลัง รวมทั้งมีอาชีพอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรม
กรรมมีมากในจังหวัดนี้ ดังนั้นจึงเกิดมีคตินิยมเชื่อในเรื่องเทพเจ้าขึ้นมา เทพเจ้านั้นคือเทพแห่งไฟหรือพระอัคนี ตามคตินิยมเชื่อเดิมของพราหมณ์หรือลัทธิฮินดูใน
อินเดีย ซึ่งถือว่าไฟเป็นวัตถุบูชาที่ส่งเวทย์ขอพรจากพระเป็นเจ้า ในสมัยพระเวทย์ไฟ
ก็คือพระเป็นเจ้าองค์หนึ่งในบรรดาเทพเจ้าของลัทธิบูชาธรรมชาติหรือนับถือผีต่าง
เทวดาซึ่งเกิดมาในดินแดนอินเดียกว่า ๓๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาลแล้ว ในยุคกึ่งก่อนประ
วัติศาสตร์อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียเอง^(๔) ที่ชลบุรี
มีการนับถือสักการะบูชาเทพเจ้าแห่งไฟโดยที่โรงงานอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา
ของชลบุรีเกือบทุกโรงจะต้องตั้งเครื่องบูชาไฟไว้ เพื่อบูชาบวงสรวงเทพเจ้าแห่งไฟ
ในสมัยก่อนนี้พอกอเตาเสร็จก็ต้องมีกระถางธูปตั้งไว้ พอถึงพิธีตรุษสารทจีน ก็มีประเพณี
การไหว้บูชาแม่เตาไฟซึ่งแม่เตาไฟนี้ชาวบ้านถือว่ามีความสำคัญมาก ก่อนนี้ต้องไหว้แม่
เตาไฟทุก ๑๕ วัน ต่อมาเมื่อวิวัฒนาการปัจจุบันนี้ไหว้เฉพาะตอนที่พิธีเทศกาลตรุษ
สารทเท่านั้น โรงงานอุตสาหกรรมทุกแห่งและโรงงานน้ำตาลในชลบุรีทุกโรงงาน
เขาจะมีการติดตั้งเตาไฟใหญ่ๆทุกโรง ติดกับเตาไฟนั้นจะมีกระถางธูปตั้งไว้ทุกแห่ง
เพื่อให้คนไปสักการะบูชาแม่เตาไฟหรือพระอัคนีนั่นเอง คติการบูชานี้มาจากทางจีน
หรือวัฒนธรรมจีน ซึ่งสามารถพบเห็นได้โดยปกติในจังหวัดชลบุรีทุกวันนี้

นอกจากเรื่องของความเชื่อในการนับถือบูชาเทพเจ้าสิ่งเหนือธรรมชาติแล้ว ในเขตจังหวัดชลบุรีในปัจจุบันนี้ยังมีคติความเชื่อเรื่องวิญญาณ เรื่องภูติผีปีศาจ สิ่งเร้นลับอีกด้วย มีประเพณีความเชื่อเรื่องผีวิญญาณที่แปลกไม่เหมือนสังคมชุมชนอื่นใดของประเทศเช่น พิธีกรรมเรียกวิญญาณเพื่อเผาศพผีไม่มีญาติ และประเพณีเขนสรวงวิญญาณผีไม่มีญาติซึ่งเรียกว่าประเพณีกองข้าว^{๔๘} เป็นต้น ซึ่งทั้งสองพิธีกรรมนี้มีสาระที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะเป็นคติความเชื่อที่แปลกประหลาดกว่าท้องถิ่นอื่นแค้นอื่นทั่วประเทศ ซึ่งไม่เคยพบปรากฏาพบในจังหวัดอื่นยกเว้นจังหวัดชลบุรี เท่านั้น

ชาวชลบุรีมีความเชื่อในเรื่องวิญญาณภูติผีปีศาจจ้อยอย่างแน่นแฟ้น โดยมีประเพณีเผาศพผีไม่มีญาติที่แปลกประหลาดทุกปีหรือทุกเทศกาลสำคัญ สถานที่ทำพิธีนี้คืออำเภอบานบึง ตำบลหนองมน อำเภอเมือง และบริเวณใกล้เคียงประเพณีเผาศพผีไม่มีญาตินี้เร้นลับประหลาดมาก เขามีการขุดศพผีไม่มีญาติขึ้นมาประกอบพิธีทางศาสนาเช่น เผาให้เพื่อเป็นบุญกุศล ในพิธีนี้เขียนหรือเขียนชื่อลงป่าชาจะมีบทบาทสำคัญ ศาสตร์ของการเก็บศพนี้เป็นศาสตร์ที่ลึกลับมากที่สุด ขุดครั้งหนึ่งได้เป็นร้อยศพ ขุดโดยไม่มีการผิดพลาดเลยแม้แต่ศพเดียว เหตุที่ต้องมีการขุดศพผีไม่มีญาตินั้นเพื่อต้องการเผาให้ถูกต้องตามธรรมเนียมเพื่อเป็นบุญกุศล เพื่อปรมัตถประโยชน์ของผู้ตาย และความสุขสวัสดิ์ศิริมงคลของผู้ที่มีชีวิตอยู่ซึ่งประกอบบุญกุศลคุณงามความดีในการสงเคราะห์ อนุเคราะห์วิญญาณผู้ตายที่ไม่มีญาติไร้ที่พึ่งพิงเป็นที่ตั้ง และเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ต้องการมีการขุดศพผีไม่มีญาติก็เพื่อต้องการทำสถานที่หรือพื้นที่ดินตรงนั้นให้สะอาดจึงมาขุดเอาศพไป ผู้ขุดมีความชำนาญและมีศาสตร์ที่ลึกลับมาก ในวันล้างป่าชาหรือเก็บศพผีไม่มีญาตินี้เขียนหรือเขียนชื่อผู้ทำพิธีจะพยากรณ์ได้ถูกต้องว่าศพผีไม่มีญาตินั้นฝังอยู่ตรงไหน บริเวณใดของพื้นที่นั้น เขียนชื่อเขาใช้ไม้งาม ๒ อันถือไว้ในมือ และขุดลายไม้งามในมือนั้นลงบนพื้นที่ทุกแห่ง ขุดตรงจุดไหนก็ขุดดินตรงนั้นไ้เลยและพบโครงกระดูกศพทุกครั้งไม่มีพลาดเลย น่าอัศจรรย์เป็นอย่างมากเหตุที่เขียนชื่อผู้ทำพิธีพยากรณ์ว่าศพอยู่ตรงไหนและเอาไม้งามขุดตรงนั้นตรงนั้นลึกลับมากแทบไม่น่าเชื่อเรื่องนี้ทางคานวิญญาณศาสตร์ เขาว่าจะมาตรงกัน ในกรณีที่ว่าทางศพของผู้ตายกับสิ่งที่ต้องการแสวงหาศพ พูดงายๆก็คือไม้งามอยู่ในมือของเขียนชื่อหรือไม้อของเทพเจ้าซึ่งวิ่งไปหาศพนั่นเอง เครื่องรับกับเครื่องส่งจะวิ่งมาตรงกันพอดีหรือพบกันพอดี

จะรู้ว่าศพนท้องการใหญ่ ศพตรงนั้นท้องการใหญ่ เช่นกัน เขาเรียกว่าจิตมันถึงกันเอง
 จักว่าเป็นอำนาจของไม้อำนาจของเทพเจ้า ที่จะขึ้นมาไม่งาม ๒ อันนั้นไป ไม่ใช่เกิด
 จากความสามารถหรืออำนาจของผู้ถือไม้อธิษฐานหรือเขียนชื่อแต่อย่างใด พรอมกันนั้นวิญญาณ
 ของคนที่ตายก็จะขึ้นมาหรือมีแรงดึงไม้อธิษฐานไปสู่วาศพอยู่ตรงนั้น ศพอยู่ตรงนั้น ไม่วาง
 ไปถูกจุดแบบเดียวกับแรงดึงดูดของแม่เหล็กนั่นเอง อีกประการหนึ่งอาจจะมียุติญาณ
 มาเข้าสิงในตัว เขียนชื่อเพื่อมาบอกสถานที่ศพนั้นฝังอยู่ที่ใด จึงพูดได้ไม่แคลงเลย
 แมแต่ครั้งเดียว เวลาวิญญาณเข้าสิงเขียนชื่อผู้ถือไม้อธิษฐานคนถูกดึงจะไม่รู้ตัว ถูกดึงถูกลาก
 ไปทุกหนทุกแห่งตามที่ไม่มีมือจะไปข้างหน้า บางทีวิ่งจุกอย่างรวดเร็วตามไม่งาม ผ่าน
 ดงหนาม หนุ่ยรก หนองน้ำ เครื่องกีดขวางหน้าทุกรูปแบบซึ่งต้องอดทนไม่รู้สึกรู้สึกลับปวด
 ก่อนที่จะทำพิธีล้างป่าช้าหรือขุดศพฝังไม่มีญาติคนท้องมีการทำพิธี เช่นตั้งเวรบวงสรวย
 วิญญาณผู้ตายในบริเวณนั้น วิญญาณผีไม่มีญาติคงจะมาเข้าสิงเขียนชื่ออีกได้ จึงชี้สถานที่
 ที่ศพฝังถูกทุกครั้ง วันๆหนึ่งขุดโคหลายสิบศพ ที่ตำบลหนองมน อำเภอแสนสุข จังหวัด
 ชลบุรี ทำพิธีล้างป่าช้าขุดศพฝังไม่มีญาตินี้เป็นประจำเป็นงานใหญ่และมีผลประโยชน์สูง
 สร้างศาลเจ้าใหม่ประกอบพิธีเทศกาลพิศดารคังกลาว ศาลเจ้าสร้างด้วยทุนสูงไม่ต่ำ
 กว่าสิบล้านบาททีเดียว

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับผีไม่มีญาติยังมีอีกในความเชื่อของชาวจังหวัดชลบุรี
 นั่นคือประเพณีการกองข้าว ซึ่งเป็นประเพณีที่หาญไต่ยาก ควรแก่การอนุรักษ์ฟื้นฟูของ
 เก่าให้คงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวชลบุรีที่ราบนานเทานาน จุดใหญ่ใจความ
 และวัตถุประสงค์ของพิธีนี้เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีไม่มีญาติ และการบวงสรวย
 บูชาเทพยดาอารักษ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นกัน ประเพณีการกองข้าวนี้เป็นเอกลักษณ์และมรดก
 ลำค่าทางวัฒนธรรมของบรรพชนและของชาวจังหวัดชลบุรีเป็นส่วนรวม ซึ่งได้ประ
 พดปฏิบัติกันมาแต่โบราณกาลจนทุกวันนี้ มีความสำคัญเทียบเท่าประเพณีวิ่งควาย
 และประเพณีคนตายขี่มอซึ่งทั้ง ๓ เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ เอกลักษณ์ของชาวชลบุรี
 มาแต่โบราณกาล แต่ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปเสียมากแทบจะรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้
 ไม่ได้เสียแล้ว ประเพณีการกองข้าวจักว่าเป็นประเพณีแปลกอย่างหนึ่ง มีทำกันที่ตำบล
 อ่างศิลา และในบางท้องที่หมู่บ้านตำบลเล็กๆของตัวจังหวัดชลบุรีเท่านั้น เขาทำเพื่อ

วัตถุประสงค์ไหว้ผีไม่มีญาติทั่วไป เชื่อเชียววิญญาณผีไม่มีญาติซึ่งอยู่ที่ใดก็ตามให้มารับของสังเวทเครื่องเซ่นกระยาหาร การเชยนี้เชยผีไม่มีญาติมาทั้งหมดตามอิทธิฤทธิ์ซึ่งผีไม่มีญาติจะเดินทางมารับของสังเวทเครื่องเซ่นอาหารคาวหวานใด หนึ่งในความเชื่อของชาวบ้านในปัจจุบัน นอกจากประเพณีการกองข้าวจะอุทิศเซ่นไหว้วิญญาณของผีไม่มีญาติซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักแล้ว เขายังทำกันโดยมีความเชื่อเพื่อเป็นการบวงสรวง และทำเพื่อรำลึกถึงเทพยดาอารักษ์ที่ปกปักรักษาชีวิตชาวบ้านมาไต่ตลอดปีหนึ่ง ดังนั้นชาวบ้านจึงมีการกองข้าวบวงสรวงเซ่นไหว้เทวดาเสียก่อนกินเลี้ยง เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระคุณของเทพยดาอารักษ์พร้อมกับเซ่นไหว้ดวงวิญญาณของผีไม่มีญาติซึ่งวนเวียนล่องลอยอยู่ในสถานที่ทั่วไปนั่นเอง การไหว้ผีไม่มีญาติและไหว้เทพยดาอารักษ์นี้ไหว้ ๓ แห่งหรือ ๓ สถานที่ด้วยกัน คือไหว้ในป่า ๑ วัน ไหว้ใกล้ทะเลหรือหมู่บ้าน ๑ วัน และไหว้ที่ริมฝั่งหรือริมทะเลอีก ๑ วัน ซึ่งการไหว้ที่ริมฝั่งทะเลเป็นวันสุดท้ายของพิธี ที่ตำบลอาจศิลา และดินแดนใกล้เคียงไหว้ที่ริมหาดริมทะเลโดยชาวบ้านจัดหาอาหารคาวหวานไปจุดธูปเซ่นสรวงไหว้วิญญาณของผีไม่มีญาติซึ่งสถิตอยู่ทั่วทุกหนทุกแห่ง เสร็จแล้วก็ชุมนุมกันรับประทานอาหารเลี้ยงกันที่ชายหาดหรือบนฝั่ง มีข้อปฏิบัติหรือกฎเกณฑ์ของสามัคคีกันในหมู่บ้านโดยต้องกินอาหารคาวหวานนั้นให้หมดทุกอย่าง ไม่ให้มีของเหลือกลับมาเลยซึ่งนิยมทำกันอย่างนี้ เวลาไหว้หลังจากจุดธูปแล้วก็เซ่นเชยผีทุกชนิดทุกประเภทที่ไม่มีญาติทั้งหมดมารับเครื่องเซ่นไหว้ หลังจากนั้นเชยภูเขยพรให้ผีอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข ระยะเวลาของประเพณีการกองข้าวคือเดือน ๖ ตกราวเดือนพฤษภาคม หรือ มิถุนายนของทุกปี ใช้เวลาในการทำพิธีทั้งหมด ๓ วันด้วยกัน

นอกจากจังหวัดชลบุรีแล้วความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเร้นลับ ไสยศาสตร์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผีปีศาจ และการทรงเจ้าเข้าผียังปรากฏมีอิทธิพลในจิตใจ ชีวิตความเป็นอยู่และการแสดงออกในสังคมของชาวบ้านที่จังหวัดอื่นๆของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและคนบางกลุ่มบางเหล่าก็เลื่อมใสเชื่อถือเรื่องที่ลึกลับไม่ใคร่เชยเชยอย่างแนบแน่นจริงจัง อย่างเช่นที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นตัวอย่าง คนที่พนมสารคามเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ วิญญาณต่างๆที่สามารถบันดาลให้คนเจ็บไข้ได้ป่วยได้ และสามารถให้

คนโชคก็มีลาถูกหวายถูกลอคเคอร์ไค่ คังนั้นที่จึงมีขบวนการคนทรงและเจ้าพ่อเจ้าแม่
มากมายแทบนับไม่ถ้วน ซึ่งนับเป็นของธรรมดาในสังคมปัจจุบันนี้ที่คนไม่มีที่พึ่งทางใจ
แล้วต้องพึ่งผีพึ่งเจ้า เจ้าพ่อเจ้าแม่จึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในท้องที่เหล่านั้น ช่วงที่
คนกำลังมั่งงายมากที่สุดก็ในท้องที่ดังกล่าวคือช่วง ๓ ปีที่ผ่านมาคือ พ.ศ. ๒๕๒๔-๒๕๓๐
นี้เอง ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำชาวสารราคาถูก มันสำปะหลังก็ราคาถูก โจรผู้ร้ายชุกชุม
คนหนีขาดที่พึ่งทางใจเลยพากันไปพึ่งเจ้าพ่อเจ้าแม่ เกิดการทรงเจ้าเซาเจ้ากันคาขันธ์
เจ้าพ่อเจ้าแม่ที่พนมสารคามมีไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ องค์ บางบ้านมีเจ้าพ่อเจ้าแม่ถึง ๓ คน
ก็มี นอกจากเรื่องทรงเจ้าเซาแล้วที่ท้องดังกล่าวก็มีความเชื่อเรื่องภูติผีปีศาจ
เรื่องผีเข้า อักควาย เคยมีเหตุการณ์เกิดขึ้นครั้งหนึ่งคนที่เคราะห์หามยามร้าย เดิน
ไปถูกวิญญาณจรพวกสัมภเวสีเข้าหรือวิญญาณผีตายโหงเข้าสิง พอถูกสิงคนนั้นก็ร้องอยาก
กินหมู กินไก่ และเหล้า ต้องการหมอบทำพิธีขับไล่วิญญาณเข้าโดยใจน้อมนตเป็นการใหญ่จึงได้
ออกไปได้ เวลาผีเข้าหมอบไสยศาสตร์ต้องมีพิธีและมีเครื่องครุสำหรับเซ่นไหว้เครื่อง
ครุประกอบควายคอกไม้ ๕ คอก ชูป ๕ คอก เทียน ๕ คอก สตางค์ ๖ สติง ใสของ
ทั้งหมดลงบนพานแล้วแล้ววคำบูชาครุแล้วจึงทำพิธีไล่วิญญาณออกไป ระยะเวลาของการทำพิธี
ไม่แน่นอนกำหนดตายตัว เหตุเกิดเมื่อไรทำได้เมื่อนั้นโดยไม่เลือกเวลากลางวันหรือ
กลางคืน ความเชื่อหรือการสังเกตว่าคนใดถูกผีเข้าที่ชุมชนพนมสารคามนั้นมีอยู่ว่า อาการ
ของคนๆนั้นมันบอกคือหลับตา ไม่รู้สึก ร้องเสียงดัง อยากกินเป็ดกินไก่ และพูดถึงชื่อ
คนนั้นคนนั้นตายไปแล้ว รวมทั้งบอกรว่าอดหยากอยากกินของต่างๆ แสดงว่าไม่เป็นตัว
ของตัวเองแล้วในตอนนั้น อนึ่งเรื่องไสยศาสตร์ปลดอยของถูกคุณถูกไสยก็ยังมีเชื่อกันอยู่
ในท้องที่นี้ มีตัวอย่างคนที่ถูกกระทำ ถูกคุณหรือถูกของโดนเสกของเขาทอง เป็นคน
จะมีหมอบหรือคนทำพิธีคนหนึ่งอายุ ๘๐ กว่าแล้ว แก่เรื่องเหล่านี้ได้ โดยเอาไขจ้เขา
ไปททอง เสกคาถาเรียกของที่อยู่ในทองจะวิ่งออกมาจากทองเขาไปในขันนั้น คนที่ถูก
ผีเข้าต่างๆก็เช่นเดียวกัน คนทำพิธีนั้นจะรักษาได้ผีโดยไข้ไข้ที่ทองไม่เกิน ๕ นาที
ของต่างๆเช่น หนึ่งควาย กระจก เสนมที่อยู่ในร่างกายของคนไข้หรือผีที่มันสิงอยู่
ในร่างกายป่วยจะออกมาเหมือนปาฏิหาริย์ วิ่งชนไข้ไข้ไปในขันจนเกิดเสียงดัง
หมอบคนนั้นอยู่ที่อำเภอโคกปีป สามารถเสกของเขาทองคนใดและแก่อารทรพรมรักษา
โรคเหล่านี้ได้เช่นกัน เรื่องไสยศาสตร์นี้ลึกลับพิสดารไม่ได้เชื่อว่าในเวลาทำคุณไสย
ปั้นหุ่นหรือเสกของต่างๆ หุ่นพวกนี้เขาใช้ขี้ผึ้งมาปั้น ขี้ผึ้งจากรังผึ้งที่รังมันร้างไปแล้ว

และเอามาผสมด้วยกินโป่ง กินปลา กิน ๗ ป่าชา เสกด้วยคาถา กิน ๗ ป่าชาอันสำคัญมาก
 หายากต้องใช้คาถาเสกเป็นพิธีการ มีคนคนหนึ่งชื่อชมนนถูกของเสกหรือถูกปล่อยคุณ
 ไปรักษาหมอที่โรงพยาบาลในกรุงเทพฯ หมกเงินไปเป็นแสนก็ไม่หาย พอมาหาหมอ
 ไสยศาสตร์ หมอเรียกของออกมาจากทองได้ตั้ง ๒๗ ชิ้นเลยหายป่วยเป็นปกติ ดังนั้น
 สิ่งที่ไม่น่าเชื่อคือทองเชื้อ ที่โรงพยาบาลในกรุงเทพฯ หมอแผนปัจจุบันเอกสเรย์มองไม่
 เห็นของในทองเลย แต่พอมารักษาควยการเอาไขเคาะที่หน้าทอง กระจกที่ปล่อย
 เขาทองคนป่วยวิ่งออกมาเลย มีทั้งส่วนของกระจก แขน ขา และส่วนของหัวกระดูก^{๕๑}
 และความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์อื่นๆ เช่น น้ำมันจันทร์ ทำเสนหย้าแฝด ลูกกรอก
 กุมารทอง รักยม อะไรเหล่านี้ ในชุมชนพนมสารคามยังคงเชื่อกันอยู่ แต่คนปัจจุบัน
 หาวางมงายไร้สาระมากกว่า การเลี้ยงลูกกรอก รักยม หรือกุมารทอง เชื่อว่าเลี้ยง
 แล้วดีให้คุณจะนำโชคมาให้ ลูกกรอกนั้นคือเด็กที่เกิดจากการคลอดก่อนกำหนดคนนำมา
 ไขวญคว้างค่างคางคก เอาใส่พานไว้ เจ้าของลูกกรอกจะซอกคอกตาหรือเสื่อ
 ผ่าให้ และพูดเองทำเองว่าให้ไปทำนั่น ทำนี่ ซึ่งมักจะไม่ค่อยจริงแล้วในสังคมปัจจุบัน
 เพราะพูดงายๆ คนที่มีชีวิตอยู่มีเนื้อหนัง ยังไม่ตาย เดินได้ วิ่งได้ ยังทำไม่ได้ผล
 แล้วจะไปไหนที่คนทั้งหลายจะมาทำอะไรได้ยังไง ดังนั้นเป็นต้น ดังนั้นการเชื่อทอง
 มีเหตุมีผล ถ้าไม่มีเหตุผลเราก็ไม่เชื่อนั่นเอง

อนึ่ง ความเชื่อทั่วไปของชาวบ้านในจังหวัดภาคตะวันออกเช่น ชลบุรี ตราด
 ระยอง จันทบุรี และฉะเชิงเทรา เกี่ยวกับเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพยคาอารักษ์ ภูติผี
 ปีศาจ สิ่งเร้นลับมองไม่เห็นตัวเหล่านี้ยังมีอีกมาก ชาวบุญดีเป็นความเชื่อและมีกฎ
 เกณฑ์ข้อห้ามต่างๆ ซึ่งถ้าไม่เชื่อจะโชคร้ายมีสิ่งไม่ดีเป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้
 มีจากชุมชนจังหวัดตราด และ ระยอง จันทบุรี ที่ว่าตอนกลางคืนห้ามวิ่งบนบ้านเพราะ
 จะทำให้ผีเรือนตื่น หรือห้ามร้องเพลงในเวลากลางคืนเพราะจะทำให้ผีเรือนตื่น
 มา^{๕๒} หรือหมาหอนตอนกลางคืนเชื่อว่ามีผีและห้ามนอนตรงข้อ เชื่อว่ามีจะอำ
 รวมทั้งห้ามนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก เชื่อว่าเป็นอาการนอนของคนตาย และเชื่อ
 ว่าทิศตะวันตกเป็นทิศไม่ดี ทิศของคนตาย โดยมีเรื่องพระคิวงหรืออิศวร เทพผู้ทำลาย
 โลกของศาสนาฮินดูในอินเดียทำพิธีไล่กันต์หรือโกนจุกโอรสองคโศคือพระพิฆเนศวร
 หรือคเณศวร แล้วเคี้ยบรชาคองเอาหัวขางซึ่งนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตกมาถือเป็น

เคียร์ให้พระคเณศร์จึงมีเคียร์เป็นช่างตั้งแต่นั้นมา^{๕๓} และความเชื่อของชาวบ้านที่
 จังหวัดจันทบุรีและชลบุรี ก็มีเกี่ยวกับเรื่องนี้แตกต่างกันออกไปเช่นตัวอย่าง เมื่อเรา
 ไปบ้านคนก่อนจะนอนหลังสวดมนต์แล้วให้ระลึกถึงเจ้าที่หรือผีเรือนของบ้านนั้นว่า
 เรามาขอพัก อยาไคมารบกวน แล้วจะทำให้ให้นอนหลับสบาย และเมื่อผ่านป่าช้าของ
 บวนนำลายเพื่อผีจะไคไม่ตามและเรื่องป้าชานี้ยังมีความเชื่ออื่นๆเช่น เวลาเดินป่าช้า
 ดากลัวผีให้เอาเล็บที่นิ้วหัวแม่มือกับเล็บนิ้วก้อยขี้คักกันแล้วผีจะไม่หลอก และห้ามผิวปาก
 ตอนกลางคืนเพราะผีจะมาบิปาก ถ้าอยากเห็นผีบ้านผีเรือนเวลาดงบันไคให้ผูกที่ชั้น
 ไคชั้นหนึ่ง และก้มมองลอคไคไคจะเห็นและถ้าเราสงสัยไคไคว่าเป็นผีปอบเวลาเดิน
 ผ่านให้พยายามสบตาและผูกผีปอบๆเบาๆมันจะไม่รังแกหรือมารบกวนเรา ในเวลา
 สงศพคนที่เกิดวันเดียวกับคนตายห้ามไปส่งเค็ดชาคเพราะจะไม่สบาย รวมทั้งเรื่อง
 เวลาเค็ดอนย้ายศพ คนที่เกิดวันเดียวกับคนตายห้ามหันไปคูกเพราะจะทำค้ายไมขึ้น
 ชุมชนที่อื่นๆนอกเหนือจากนี้ทกถาวมายังมีความเชื่ออื่นๆอีกคังเช่น ว่าคนทองหรือกำดัง
 มีภรรยามไปงานศพ โดยเค็ดชาคคังนี้เป็นคิน

นอกจากความเชื่อเรื่องทรงเจ้าเข้าผี วิญญาณภูติผีปีศาจ เทพคาอารักษ์
 ฯลฯ จะมีอิทธิพลอยู่ข้างในจิตใจและเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ การแสดงออกใน
 สังคมของชาวทะเลในจังหวัดภาคตะวันออกคังทกลาวมาเบองคินแล้ว สาระสิ่งทีน่า
 สนใจยังมีอีกซึ่งเรื่องนี้เป็น เรื่องของความเชื่อในชุมชนเล็กๆของจังหวัดคะเชิงเทรา
 นั้นเอง นั่นคือความเชื่อเรื่องผีมารักษาโรคภัยไข้เจ็บ และรวมทั้งการเลี้ยงผี ทรงผี
 ผีเข้า ความเชื่อและการเลี้ยงผีนี้เคยปฏิบัติกันมาในสังคมชุมชนเชื่อชาติเขมร ซึ่ง
 คังถิ่นฐานอาศัยอยู่ที่ตำบลหัวสำโรง อำเภอลองยาว จังหวัดคะเชิงเทราปัจจุบันนี้
 ชาวบ้านเชื่อสายเขมรที่ตำบลหัวสำโรงนี้เป็นชาวไทยเชื่อสายเขมรที่บรรพบุรุษอพยพ
 เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่เป็นอำเภอนมสารคามในปัจจุบันเป็นเวลานานนับร้อยปี
 บุคทรหลานของคนอพยพคังนี้ยังคังใช้ภาษาเขมรเป็นภาษาที่ ๑ อยู่ในหมู่บ้านของคิน
 สืบคอดประเพณีและความเชื่อคังเดิมอันแสดงความเป็นกลมชนคังเผ่าพันธ์กับชาวไทย
 ภาคกลาง เนื่องจากชาวบ้านตำบลหัวสำโรงมิได้คังอยู่อย่างคอคคิ้ว หากคังอยู่
 ใกล้เคียงกับหมู่บ้านชาวไทยภาคกลาง ซึ่งคังดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้คังสังคมเกษตรกรรมเหมือนกัน
 เหตุนี้เองชาวไทยเชื่อสายเขมรคังนี้จึงรับวิถีชีวิตของชาวนาไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ

ชีวิตคน และรับวัฒนธรรมหลวงที่มีรากฐานจากพุทธศาสนาเข้าเป็นหลักในการดำเนินชีวิต นอกเหนือไปจากนั้นชาวบ้านที่นี่ยังได้รับวัฒนธรรมของชาวดาวเวียงอันเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงที่แพร่กระจายเข้ามายังหมู่บ้านของคนอีกด้วย^{๕๔}

วัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวตำบลหัวสำโรงเขยอสาบเขมรที่เป็นของตัวเอง แสดงความเป็นกลุ่มชนต่างเผ่าพันธุ์กับชาวไทยมีหลายอย่างเช่น ความเชื่อในผีบรรพบุรุษและการเลี้ยงผีเขมร ซึ่งมีสาระน่าสนใจศึกษามาก สำหรับความเชื่อในผีบรรพบุรุษนั้นเห็นว่า ชนกลุ่มน้อยของหัวสำโรงในเขตจังหวัดตะขกโพธิ์มีความเชื่อในอิทธิพลของคินฟ้าอากาศและสิ่งแวดลอม อันเป็นความเชื่อถือในธรรมชาติซึ่งเชื่อกันว่ามีฤทธิ์มีอำนาจและสามารถให้คุณให้โทษได้ ความเชื่อเช่นนี้คือความเชื่อในลัทธิผีต่างเทวดาแม่ชาบบานเหล่านี้จะนับถือพุทธศาสนาแล้วก็ตามที่ แต่ความเชื่อในผีต่างเทวดาอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมก็ยังคงเป็นรากฐานอยู่ชั้นกลาง พุทธศาสนาชั้นบน คงจะเห็นได้จากกรณีผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของคนในบริเวณวัด แม้กระนั้นก็ยังมองเห็นความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ (Ancestor worship) อันเป็นรากฐานดั้งเดิมของชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในประเพณีต่างๆ ซึ่งขอยกตัวอย่างเช่น ประเพณีการเซ่นคนตาย (ส่งเรือ) เป็นต้น ประเพณีนี้ทำต่อเนื่องกัน ๒ วันคือเย็นวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เหน่าอาหารและผลไม้ไปเซ่นผีบรรพบุรุษในบริเวณโบสถ์ ประมาณตี ๔ ของวันขึ้น ๑๕ ค่ำนำอาหาร เครื่องกิน เครื่องนุ่งห่ม รูปปั้น คนและสัตว์เลี้ยง ใสลงไปในเรือที่ทำด้วยกาบกล้วย แล้วนำเรือไปลอยในแม่น้ำลำคลอง หนอง บึง ถือว่าเป็นการส่งอาหาร ผู้คนและสัตว์เลี้ยงพาหนะตลอดจนถึงเสื้อผ้าไปให้บรรพบุรุษที่ดวงลับไปแล้วจะได้มีกินมีใช้ไปภพนั้นๆ^{๕๕}

ประเพณีที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่สนับสนุนความเชื่อในผีบรรพบุรุษของชาวบ้านเขยอสาบเขมรที่ตำบลหัวสำโรงก็คือ การเลี้ยงผีเขมร ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่น่าสนใจมาก คือโดยสรุปคำจำกัดความและความสำคัญโดยย่อทั่วไปของการเลี้ยงผีนี้มีว่า เป็นพิธีกรรมในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวบ้านที่ตำบลหัวสำโรงนี้ ชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า ถ้ามีคนเจ็บป่วยในบ้านจะต้องผีดผี กล่าวคือผีญาติพี่น้องเป็นผู้ทำให้เจ็บป่วย วิธีรักษาต้องให้คนทรงเป็นผู้ติดต่อกับผีด้วยการทำพิธี "ขึ้นหิ้ง" อันเป็นพิธีเชิญผีญาติพี่น้องมาถามว่าผู้ป่วยผีดผีผู้ใด คนทรงจะเชิญผีญาติพี่น้องด้วยเพลงประจำตัวของผีญาติพี่น้อง

เหล่านั้น คุ้มการ เป่าปี่ เขมร และ ตีกลอง เขมร ผู้ป่วยอาจจะผิดผีทั้งฝ่ายบิคา มารดา
 และ ผิดผีคราวละหลาย ๆ คน ก็เป็นได้ บางคนผิดผีญาติพี่น้องถึง ๑๑ คน เมื่อทราบว่า
 ผิดผีผู้ใดคนทรงก็ทำหน้าที่บนบานศาลกล่าวแทนผู้ป่วย เมื่อหายป่วยจะต้องทำพิธีเลี้ยง
 ผีเขมรตามที่บนไว้ เครื่องเซ่นในการเลี้ยงผีได้แก่ เหล้า ไก่ต้ม หัวหมู กลวย ๑ หัว
 และ ผาแดง ๑ ผืน สำหรับคลุมร่างคนทรง คนทรงจะทำพิธีเชิญผีคุ้มการตีกลองและ
 เป่าปี่เป็นเพลงประจำตัวผีที่ละคน เช่น เถม เมื่อผีแต่ละคนรับเครื่องเซ่นแล้ว คนทรง
 จะใช้นามะพร้าวอ่อนพนศีรษะผู้ป่วยพร้อมทั้งอวยชัยให้พรให้หายเป็นสุขก่อนจะเลิก
 พิธีเลี้ยงผี จะมีผู้รำเก็บดอกไม้คือ หวง ดอกลิ้นทม ที่ผูกอยู่ที่มุมผาขาวทั้ง ๔ มุมที่ซึ่งอยู่
 ในห้องที่ประกอบพิธี อารุชที่ไชรำ คัดดอกลิ้นทม ไคแกคาบ ผู้รำจะเป็นใครก็ได้ที่อยู่
 ในพิธีเลี้ยงผีนั้นเอง มีการกล่าวว่า เวลาทำพิธีติดต่อกับผีนี้จะเป็นพิธีใดก็ตามจะติดต่อก
 ในตอนกลางคืนเท่านั้น อนึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านเชื้อสายเขมรที่ตำบลหัวสำโรง
 ล่าสุดได้เรื่องราวเกี่ยวกับคติความเชื่อ การเลี้ยงผี การทรงผีเพื่อรักษาโรคร้ายไข้
 เจ็บรวมทั้งชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไปของชาวไทยเชื้อสายเขมรเพิ่มเติมอีก ดังเช่นก่อน
 การเลี้ยงผีหรือเชิญผีซึ่งเป็นญาติพี่น้องของฝ่ายผู้ป่วยมารักษาโรคร้ายไข้เจ็บ ต้องมี
 การบนบานศาลกล่าวผีเสียก่อนหรือมีการทำพิธีที่เรียกว่า ผูกกระบุง การผูกกระบุงนี้
 ทำเพื่อแก้เคล็ดเมื่อเกิดมีการผิดผีบุวสาว หมายความว่าเกิดไปผิดประเพณีเรื่อง
 แต่งงาน ลักลอบได้เสียครั้งนี้เป็นต้น พิธียุจนคุ้มการผูกกระบุง เอากระบุงมาแขวนที่
 ข้างบ้านให้ลมพัด ภายในกระบุงจะนำข้าวเปลือก กลวยหัวหนึ่ง ไข่ไก่หนึ่ง และ
 เหล้ามาใส่ไว้ ต่อจากนั้นก็จุดธูปบอกเพื่อเป็นการบนบานลงท้ายด้วยการบูชาเครื่อง
 เช่น ๕๖ การเลี้ยงหายคุ้มกระบุงนี้มีหลักง่าย ๆ ก็คือต้องให้มันแกว่ง ถ้ากระบุงเลี้ยง
 หายแกว่งก็หมายถึงว่าคนคู่หญิงชายนั้นเป็นคู่บ่าวสาวที่ถูกต้อง เป็นเนื้อคู่กัน แต่ถ้า
 กระบุงไม่แกว่ง ไม่ว่าจะสาเหตุนั้นใดก็ตามก็แสดงว่าไม่ถูกต้อง ผิดผี คนทั้งสองที่มี
 เรื่องรัก ๆ ใคร ๆ อยู่กันกันฉันท์สามีภรรยาไม่ถูกต้องตามประเพณีและศีลธรรมอันดีงาม
 ของชาวบ้านผู้นั้นทำผิดประเพณี คุณธรรมนี้ไม่ใช่เนื้อคู่ที่เหมาะสมกันด้วยประการทั้งปวง ๕๗
 ดังนี้ เป็นต้น

สำหรับเครื่องสังเวทยหรือเครื่องเขนในการเลี้ยงผีมีหลายอย่างตามที่อ้างถึงแล้วแต่เบื้องต้น เช่น กลวย เหล่า วลา ที่สำคัญก็คือผ้าแดง ๑ ผืน สำหรับคลุมร่างคนทรงหรือเอามานุ่งและหมกตลอดตัวคนทรง ซึ่งภาษาท้องถิ่นเรียกการนุ่งและหมกร่างคนทรงด้วยผ้าแดงว่า โตก^{๕๔} เมื่อนุ่งหมผ้าแดงหรือโตกทั้งตัวคนทรงแล้ว ก็ทำพิธีเชิญผีปู่ย่าตายายที่ตายไปแล้วต่อไป ผีเหล่านี้มีหลายตัว เท่าที่ทราบมาบางบ้านในท้องถิ่นนี้เลี้ยงผีตั้งแต่ ๑๒ ถึง ๑๕ ตัวก็มี และผีเหล่านี้ก็มีชื่อต่างกันเสียด้วย การเลี้ยงผีที่ตำบลหัวสำโรงนี้มี ๒ อย่างคือ เลี้ยงงานปีกับเลี้ยงเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วย ถ้างานปีก็หมายความว่าปีหนึ่งต้องเลี้ยงผีครั้งหนึ่ง ตกราวๆเดือนหกหรือเดือนพฤษภาคมของทุกปี ส่วนเลี้ยงผีเพื่อรักษาผู้เจ็บไข้ได้ป่วยเลี้ยงได้ตามเหตุการณ์ไม่กำหนดเวลายตายตัว ผู้ใดในบ้านเจ็บป่วยก็จะทำพิธีเรียกผีมารักษา ความเชื่อที่นี่มีว่าคนแต่ละคนจะมีผีประจำตัวประมาณ ๔-๑๕ ตัว ดังนั้นเวลาคนๆนั้นเจ็บป่วยก็จะเรียกผีประจำตัวมาทั้งหมด หรือเรียกมาเป็นชุดเลย ชุดของใครก็ชุดของมันไม่เหมือนกัน โดยเวลาผีเข้าจะเข้าทีละตัวๆ พอผีตัวเดิมออกไปแล้วตัวอื่นก็เข้ามาอีกทยอยกันไปเรื่อยๆ จนหมดชุดของผีเหล่านั้น สำหรับเรื่องนี้อาจมีปัญหามานั่นคืออาจมีการเลี้ยงผีซ้ำตัวกันได้ เนื่องจากมีบรรพบุรุษรวมกัน ดังนั้นคนที่ทำหน้าที่ทรงจะมีสมุดบันทึกจดไว้เลยว่าใครมีผีชุดอะไรบ้าง ดังตัวอย่างบัญชีผีประจำตัวของนางจำปาซึ่งได้คัดลอกมาจากคนทรง นางจำปามีผีประจำตัวถึง ๑๐ ตัว มีชื่อว่า ปะโต นิมล ตาปาง ตาบอง แด็ก สะงวน กันซัง เตรียม กันตรอบ กะบี่กะบอง ตาลวย และคาโตก บัญชีผีประจำตัวนี้เรียกชื่อท้องถิ่นว่าบัญชีชะมอด มีประจำตัวนางจำปาถึง ๑๐ ตัวซึ่งแต่ละตัวเป็นผีเขมรทั้งสิ้น ดังนั้นเวลานางจำปาเกิดเจ็บป่วยจะต้องบนหรือเรียกผีแต่ละตัวมาช่วยกันรักษาทีละตัวจนครบทุกตัวนั่นเอง อนึ่งได้สอบถามคนทรงผีว่าเวลาผีจะมาเข้าทรงเพื่อรักษาโรคนั้นผีทำอะไรบ้าง และรู้ตัว มีความรู้สึกอะไรบ้างที่เป็นอาภัสต์สัญญาว่าผีมาเข้าร่างแล้ว คนทรงผีซึ่งเป็นผู้หญิงวัยหกสิบกว่าๆบอกว่า ผีจะมาปรากฏเข้าในทรงโดยเหยียบมือคนทรงให้รู้ตัวก่อน คือเริ่มมาจากมือและแผ่บริเวณหรือขยายไปที่ส่วนอื่นของร่างกาย ส่วนเวลาผีออกจากทรงนั้นไม่แน่นอน ไม่มีกฎเกณฑ์หรือสัญญาอะไร บางทีคนตรีเชิญผีกำลังตีและบรรเลงกลอง ปี และฆ้องร้องเพลงประจำตัวผีอยู่ กลองกำลังตีไกลจะลาหรือไกลจะจบชุด ผีตัวนั้นก็ออกจากทรงไปเสียคือๆ บางทีกลองกำลังตีอยู่ก็ออกจากทรงไปก่อนก็มี เอาแน่นอน

ตอนออกจากโรงทรงไม้ได้ มีเรื่องเกี่ยวกับการทรงเชิญผีอีกเรื่องหนึ่งซึ่งชาวบ้าน
ที่นี่มีความเชื่ออย่างแน่นแฟ้นคือ ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ การเรียกขวัญนี้ทำกันเมื่อ
มีคนที่มีอาการผิดปกติเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น คนที่กินไม้ไค้นอนไม่หลับกลางคืนนอนฉวา
ต้องทำพิธีโดยหาคนมาเรียกขวัญ ๔ คน และมีอุปกรณ์ในการทำพิธีคือกระจำไม้
หรือภาษาท้องถิ่นว่า "กั่วก" คนเรียกขวัญทั้ง ๔ คนถือกั่วกและร้องเพลงเรียกขวัญ
ประสานเสียงพร้อมกัน ร้องว่า "ขวัญเอ๋ยมา ขวัญมา ขวัญคนน้ำจะลงนม ขวัญคนนม
จะลงควา ขวัญคนรางหญ้า ควาขวัญมาเรือนนะขวัญเอ๋ย..." ร้อง ๔-๕ เสียงพร้อม
กันมันจะเข้าเป็นเสียงเดียวกันไปเลย หลังจากเรียกขวัญแล้วก็พิธีบายศรีสู่ขวัญอีก
อุปกรณ์หรือเครื่องบูชาสำหรับพิธีสู่ขวัญก็มีขันทองเหลืองดูหนึ่ง เอาจีบหมากจีบพลูมา
ใส่ไว้ในขันนั้น รวมทั้งใส่ธูปและเทียนลงไปด้วย คนเรียกขวัญ ๔ คนนั้นจะนั่งข้าง
คนป่วยหรือคนขวัญเสียนอนฉวาไม่หลับคนเรียกขวัญนั่งข้างละ ๒ คนตรงข้ามกัน วัตถุประสงค์ของการเรียกขวัญก็คือเป็นการเรียกขวัญใหม่มาเข้าตัวหรือมาอยู่กับเนื้อกับตัว
ต้องมีการเรียกขวัญให้ไค้ครบ ๓ คืน แต่ไค้ครบ ๓ คืนแล้วอาการป่วยเช่นนอนฉวา
หรืออื่นๆยังไม่หายก็ต้องขยับขยายรักษาทางอื่นกันต่อไป เช่นกินยากกลางบ้าน เป็นต้น

สำหรับการนำผีประจำตัวคนมาประดิษฐานหรือสิ่งสถิตปกปักรักษาคุ้มครอง
คนในบ้านนั้น ชาวบ้านที่นี่เขาทำหิ้งบูชาให้ผีอยู่และนำเอาโถกหรือเครื่องเขนสังเว
เครื่องแกบนของผีไปตั้งไว้บนหิ้งนั้นผีจะอยู่ที่นั่นตลอดไป ต่อมาถึงเวลามีคนเจ็บไข้
ไค้ป่วยในบ้านจะเข้าใจว่าโดยผีป่วยตายายกระทำเอา เขาก็จะเอากล้วยกับเหล้า
มาแกบนผีซึ่งหมายถึงเครื่องสังเวโถกที่ประดิษฐานอยู่บนหิ้ง เมื่อแกบนแล้วอาการ
เจ็บไข้ไค้ป่วยต่างๆก็จะหายไป ชาวบ้านที่ตำบลหัวสำโรงนี้นับถือและมีความเชื่อ
เรื่องวิญญาณภูติปิศาจด้วย หิ้งผีประจำตัวหรือโถกซึ่งตั้งอยู่ในที่อันสมควรบนบ้านหมายถึง
การบูชานับถือวิญญาณบรรพบุรุษที่ดวงลับไปแล้ว จะอยู่เป็นสักส่วนต่างหาก ไม่ให้ไว้
ร่วมกับหิ้งพระ หิ้งสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปตามคติพุทธศาสนาจะไว้อยู่บนบริเวณ
ตรงหัวนอนของคนในบ้าน แต่หิ้งที่ประดิษฐานวิญญาณบรรพบุรุษหรือเครื่องสังเวโถก
จะอยู่คนละแห่งกับหิ้งพระ ต้องแยกออกจากกันเสีย เอามาไว้รวมกันไม่ได้ผิดธรรมเนียม
เคยมีเหตุการณ์การปรากฏตัวของวิญญาณบรรพบุรุษบนหิ้งที่ประดิษฐาน คือ
คนในบ้านเกิดฝันไม่ตี เกิดพบดวงไม้ตี วิญญาณบรรพบุรุษหรือผีประจำตัวจะออกมา

ปรากฏตัวให้ลูกหลานซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านเห็น เป็นรูปร่างคนนั่งผ้าหางแดง และหม้อ
ชาวม้าแดงมาขึ้นเป่าสิริระคนในบ้านที่หัวนอนเป็นทำนองรักษาคณปวายนั่นเอง กรณี
วิญญูณบรรพบุรุษบนหิ้งมาปรากฏตัวจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อคนในบ้านเกิดเจ็บป่วยหนัก
คนป่วยจะเป็นคนเห็นวิญญูณนั้นรวมทั้งคนทรง ผีก็จะเห็นด้วยเช่นกัน

ประเพณีพิธีกรรมต่างๆของชาวบ้านเชื้อสายเขมรที่ตำบลหัวสำโรงมีที่นา
สนใจอีกหลายอย่างเช่น พิธีขึ้นรำข้าวซึ่งต้องมีการทำบุญ การขึ้นรำข้าวนี้ชาวบ้านเชื่อ
ว่าเป็นอัมงคล ไม้คี่ พอรูวามีขึ้นรำข้าวต้องมีการทำบุญทำรับทำส่ง เครื่องสังเว
บูชาที่ใช้ในการทำบุญพิธีขึ้นรำข้าวก็มี เบ็ด ไก่ เหล้า ขนมต้ม ขนมแดงขนมขาว
เป็นต้น เอาเครื่องสังเวบูชาไปไหว้แล้วก็มีการทำบุญเลี้ยงพระ ทำบุญอย่างนี้เพื่อ
ขจัดความอัมงคลความจัญไรให้พ่นออกไปเพราะถ้าไฟไหม้ข้าวในยุ้งในฉางจะเสีย
หาย ผู้ปลูกข้าวหรือเจ้าของจะประสบความหายนะพินาศนั้นเอง

คราวนี้มากล่าวถึงเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในการเชิญผีบ้างซึ่งประกอบ
ด้วยกลอง ปี่ และซอ บรรเลงในระหว่างที่คนทรงหรือคนเชิญผีทำพิธี ได้มีโอกาส
เห็นเครื่องดนตรีดั้งเดิมที่ใช้ในพิธีนี้ด้วย เป็นกลองทำด้วยหนังงูเหลือมเก่าคร่ำคร่า
เป็นกลองเลี้ยงผีใช้สำหรับตีเรียกผี เจ้าของกลองเป็นนาคีผู้ทรงผีที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง
ของหมู่บ้านนี้ และเคยบรรเลงเพลงในการทรงผีมานับครั้งไม่ถ้วนแล้ว ในการบรร
เลงของจำรูญบรรเลงด้วยอัตราทำพิธีครั้งหนึ่ง ๕๐ บาท หรือครั้งละ ๑๐๐ บาท
ทำพิธีบรรเลงคืนเดียวใช้เวลาประมาณตั้งแต่ ๒ ทุ่มหรือ ๒๐ นาฬิกาไปบรรเลง
เรื่อยไปจนถึง ๕ ทุ่ม หรือ ๖ ทุ่ม หรือ ๒๔ นาฬิกาก็เลิกหยุดบรรเลงโดยปกติ

นอกเหนือจากกระบวนการเครื่องดนตรีและการบรรเลงดนตรีในระหว่าง
ที่คนทรงผีทำพิธีเชิญผีมารักษาคณเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วยังมีจุดที่น่าสนใจคือวินาทีสำคัญของการรักษา กล่าวคือคนเจ็บหรือผู้ป่วยจะอยู่ในอาการนอนหรือนิ่ง แต่เท่าที่เห็นมาส่วนมาก
จะนิ่ง ถ้าเจ็บหนักนิ่งไม่ได้ก็นอนอยู่กับพื้น คนทรงผีจะเอาเหล้าขาวหรือน้ำมาอมในปาก
แล้วเป่าพ่นที่หัวลงมาตลอดถึงปลายเท้าของผู้ป่วย คือหมายความว่าพ่นจากข้างบนลง
มาข้างล่าง จากศีรษะจนถึงปลายเท้า การพ่นเหล้าขาวนี้ในกรณีผู้ป่วยนิ่ง แต่ในกรณี
คนเจ็บเจ็บหนักเดินไม่ได้ นิ่งไม่ไหว จะนอนรักษาก็ได้ คนทรงผีจะใช้เหล้าขาวพ่น

ตามตัวของคนป่วยจากทางทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออกคือพันตามทางยาวหรือตามทางขนานนั่นเอง เมื่อทำพิธีรักษาเสร็จแล้วชาวบ้านก็จะนำเครื่อง เช่นสังเวชนันมากินกัน คนที่มาพร้อมพิธีจะร่วมกันกินเครื่อง เช่นนั้นตามธรรมเนียมดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา^{๕๕}

การเลี้ยงผีที่ตำบลหัวสำโรงนี้นิยมทำกันเฉพาะตอนกลางคืน ตั้งแต่ ๒๐ นาฬิกาหรือ ๒ ทุ่มขึ้นไปเป็นส่วนใหญ่จนถึง ๒๔ นาฬิกาโดยประมาณ แต่ปัจจุบันนี้ชาวลดความศักดิ์สิทธิ์สาปสูญไปเสียมากแล้ว หากดูไม่ค่อยได้เมื่อก่อนแทบทุกคืนจะได้ยินเสียงกลองหรือเสียงตีกลองเลี้ยงผีอยู่เสมอ ชาวบ้านก็จะคอยฟังดูว่าบ้านใครมีการเลี้ยงผีก็จะพากันไปร่วมพิธีกับเขาได้โดยไม่มีใครว่าหรือหวงห้าม หนึ่งเวลาของการทำพิธีไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับจำนวนของผีประจำตัวคนป่วยจะมีมากหรือน้อย บางคนทำพิธีเสร็จเร็วเพราะผีประจำตัวมีจำนวนน้อยก็มี แต่บางผู้ป่วยเสร็จช้าเพราะผีประจำตัวมีมากเกินสิบขึ้นไปและจะต้องเสียเวลาเชิญมาทีละตัว ตัวแรกออกจากคนทรง ตัวใหม่เข้ามาแทนที่ตามลำดับดังนี้ เรื่อยไปกว่าจะครบทุกตัวตามจำนวนที่จดไว้ในบัญชีผีหรือบัญชีชะมอดก็ใช้เวลาอีกคืนก็มี เรื่องจำนวนของผีประจำตัวนี้มีสิ่งที่น่าสนใจอยู่อย่างหนึ่งกล่าวคือในบ้านๆหนึ่งหรือครอบครัวหนึ่งมีผีประจำครอบครัว ๑๑ ตัวตามที่สมมุติ คนในบ้านทุกคนก็ต้องมีผีประจำตัว ๑๑ ตัวเหมือนกันหมด เป็นผีชุดเดียวกันอย่างเดียวกันอย่างเช่น พ่อ และแม่ ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวมีผีประจำตัว ๑๑ ตัว เด็กในบ้านหรือลูกๆก็ต้องมีผีประจำตัว ๑๑ ตัวเท่ากับกับของพ่อและของแม่ซึ่งเรื่องนี้เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาโดยทั่วไป ความเชื่อเช่นนี้ยังคงพบว่ามี การปฏิบัติกันอยู่บ้างในชุมชนดังกล่าวนี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าฉงนสนเท่ห์อยู่ คนรุ่นใหม่บางหมู่บางเหล่าในท้องถิ่นนี้มีความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้แตกต่างจากคนรุ่นเก่าออกไปว่า มันเป็นพิธีกรรมในการเสริมสร้างกำลังใจมากกว่า คือว่าคนป่วยนั้นหมดทางรักษาแล้วเลยหันมาเข้าทรงให้ผีมากินเครื่อง เช่นรักษาโดยเช่นไหว้ให้ผีพอใจ แบบทำบุญสังฆทานนั่นเอง วิธีนี้คือการเสริมกำลังใจอย่างหนึ่ง การเชิญผีมาสร้างกำลังใจในการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บเท่านั้น มิได้เชิญมาช่วยหรือให้พรอย่างอื่นเช่นให้โชคลาภ โชคดีมีชัยถูกลอตเตอรี่หรือก้าวหน้าในการทำงานอาชีพ งานราชการ อะไรเหล่านี้เป็นต้น ชาวบ้านจะเชิญผีมารักษาโรคร้ายไข้เจ็บและเอาใจผีโดยนำเครื่อง เช่นสังเวชนามาถวายให้กินจนอิ่ม เมื่อกินจนอิ่มแล้วก็จะสบายใจไม่มาจุ่นจำนวนเวียนรบกวาดลูกหลาน หรือมากระทำให้ลูกหลานเจ็บไข้

ได้ป่วยทั้งนี้เป็นคน ชาวบ้านหัวสำโรงที่มีอาวโสหรือบางกลุ่มบางเหล่ายังคงมีความ
เชื่อในเรื่องผีให้พร ทำให้โชคดีมีสุขอยู่บ้างเหมือนกัน โดยเชื่อว่าถ้าทำถูกต้องตามประ
เพณีที่เคยปฏิบัติกันมาแต่โบราณกาลแล้วจะสบายใจ พบสิ่งที่ดีหรือโชคดีมีชัย ทำมาหา
กินร่ำรวย คนที่เชื่อเรื่องนี้เป็นชาวบ้านกลุ่มใหญ่อายุสี่ห้าสิบหรือสามสิบขึ้นไป ซึ่งเชื่อ
กันอย่างสนิทใจมาจนปัจจุบันนี้ ซึ่งทุกวันนี้แม้ประเพณีที่ดีดังกล่าวจะค่อยๆ เลือนหายไป
เพราะคนรุ่นเก่าผู้ทำพิธีล้มหายตายจากไปโดยไม่มีใครรับช่วงต่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรม
หรือเป็นตำเป็นต้น อีกทั้งความเจริญทางอารยธรรมแดนใหม่ค่อยๆ แพร่
หรือแพร่หลายเข้าไปในสังคมหมู่บ้านหัวสำโรงอย่างต่อเนื่อง ทำให้เป็นที่น่าเสียดาย
มรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านชิ้นนี้เป็นอย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ดีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม
รวมทั้งสภาพสังคมชุมชนหัวสำโรงก็ยังให้อิทธิพลและเอื้ออำนวยอยู่เหมือนเมื่อครั้งอดีต
อย่างก้าวเข้าไปสัมผัสชุมชนแล้วก็ยังมีความรู้สึกหรืออุปาทานว่าการเลี้ยงผีและทรง
ผียังมีอยู่ มิได้หายไปไหน อย่างน้อยก็ยังคงมีอิทธิพลอย่างมากในความเชื่อและใน
จิตใจของชาวไทยเชื้อสายเขมรรุ่นลูกหลานเหลนหรือผู้อาวุโสร่วมสมัยในทุกวันนี้แน่นอน

นอกจากประเพณีการเลี้ยงผีเขมรแล้วชุมชนตำบลหัวสำโรงยังมีความเชื่อ
เกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ อีก เช่น ประเพณีการคายทำศพและการแต่งงาน สำหรับประเพณี
การแต่งงานนั้นชาวบ้านเรียกชื่อท้องถิ่นว่า "เบบจาตุม" ซึ่งเป็นการแต่งงานหรือ
ขอมมาซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับการมีคู่ครอง จะต้องมีการไหว้ผีปู่ย่าตายาย เครื่อง
เซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษหรือปู่ย่าตายาย ไถ่เกษมศกแดง ขนมต้มขาว อาหารคาวหวาน
อย่างละ ๑ สำรับ เหล้า ๑ ขวด ไก่ต้ม ๑ ตัว และดอกหมากช่อละ ๓ ดอก เมื่อ
คู่บ่าวสาวไหว้ผีบรรพบุรุษแล้วจะมีผู้กล่าวอวยพรเป็นภาษาเขมร ๓ ครั้ง ญาติพี่น้อง
จะชักชอกดอกหมากสลับกับคำอวยพรทั้ง ๓ ครั้ง พิธีนี้เรียกว่า "เบบจาตุม"^{๒๐}
ขอแตกต่างไปจากพิธีของคนไทยอีกประการหนึ่งคือ ในระหว่างงานแต่งงานฝ่ายชาย
จะต้องหาคนไปให้ฝ่ายหญิงใช้ในงานตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ส่วนพิธีรดน้ำก็เหมือนพิธีไทย
กล่าวคือพระสงฆ์เป็นผู้ชั่งน้ำก่อนแล้วจึงให้ปีศาจมารดาและญาติผู้ใหญ่รดน้ำที่ศีรษะของ
คู่บ่าวสาว ส่วนเงินรับไหว้เรียกว่าเงินผูกแขน ญาติผู้ใหญ่ผู้รับไหว้เป็นผู้ผูกข้อมือ
ชายของคู่แต่งงานในวันที่ ๓ ของพิธีแต่งงานนั่นเอง อนึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับ
ของหมั้นอีกเล็กน้อยรวมทั้งคาสินสอดควย คาสินสอดมีทั้งทองและเงินบาท ทองนั้น

ในวันหมั้นใช้สรวมคอ มักเรียกคาสินสอด ทอง ๒ บาท เงินสินสอด ๒ หมื่นบาท ซึ่งอัตราไม่นานอน บางรายเรียกหมั้นหนึ่ง สองหมื่น ถึง ห้าหมื่น ก็มี หมั้นเสร็จแล้ว ก็รอฤกษ์ดีจนถึงวันแต่งซึ่งจะมีการทำพิธีคล้ายสังคมนาไทยและมีการกินเลี้ยงฉลอง จนถึงการส่งตัวเจ้าสาว เจ้าสาวมักไปอยู่บ้านเจ้าบ่าวหรือผู้หญิงไปอยู่ที่บ้านผู้ชายนั่นเอง ส่วนประเพณีการทำศพ ส่วนมากก็ใช้วิธีส่วนใหญ่ทำคล้ายๆหรือเหมือนกับจังหวัดอื่นหรือ สังคมชุมชนทางตะวันออกด้วยกัน มีสาระที่พอจะพูดถึงได้ก็คือเมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน เขาจะมีการเก็บศพไว้ในบ้าน แต่บางรายไม่เก็บศพก็เผาเลย กรณีเก็บศพนี้เพื่อทำบุญ ให้ผู้ตาย เก็บศพเอาไว้ ๓ คืน หรือ ๗ วัน นิมนต์พระมาสวดทุกคืน พอพระสวดเสร็จ ขรวาสักก็จะไปสวดซึ่งเรียกว่าสวดคฤหัสถ์^{๖๐} ในพิธีนี้มีการเผาศพหรือเผาศพด้วย เผาศพจนถึงสว่างรุ่งเช้าก็มีและระหว่างเผาศพชาวบ้านก็จะมีการสวดคฤหัสถ์ซึ่งเป็น ประเพณีมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชาวบ้านหัวลำโพง สวดคฤหัสถ์กันถึงรุ่งเช้า เหมือนกัน บางรายสวดศพถึง ๓ วัน ๒ คืนก็มี ศพนั้นมีการแต่งตัวศพอย่างดี หวีผม ทาแป้ง สรวมเสื้อผ้ากางเกง รองเท้าเรียบร้อย เพื่อเป็นไปในความเชื่อของการเกิด ใหม่ จะมีรูปร่างสวยงามมีชีวิตที่มีความสุขดีกว่าในภพหรือชาตินี้นั่นเอง ในการเผาศพ นี้ชาวบ้านมีการสวดคฤหัสถ์ซึ่งประเพณีนี้เป็นมรดกวัฒนธรรมเก่าแก่ของชาวบ้านที่นี้ อย่างหนึ่ง เพลงสวดคฤหัสถ์นี้เป็นเพลงสวดที่เนื่องด้วยการตายของพุทธศาสนิกชน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระภิกษุ ๔ รูปได้รับนิมนต์ให้ไปสวด พระอภิธรรมในงานศพแห่งหนึ่ง บังเอิญให้ไปตั้งวงสวดศพหน้าโรงลิเก พระที่สวดจึง เพิ่มลูกเล่นถึงขั้นนำเพลงพื้นบ้านมารวมเล่นด้วยและออกทำร้ายรำให้เจ้าจิ้งหะ การสวดพระเช่นนี้ได้เพิ่มความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้นเป็นลำดับ ถึงขั้นที่กระทรวงธรรมการ ห้ามปรามภิกษุสามเณรนำการขับร้องมาแทรกการสวดพระ คฤหัสถ์หรือชาวบ้านจึงรับ มาสวดต่อจึงเรียกว่าสวดคฤหัสถ์และคงจะไค้แพร่หลายออกไปยังต่างจังหวัด นักสวด ในท้องถิ่นคงจะคิดแปลงการสวดให้สอดคล้องกับชีวิตคนเป็นต้นว่า นักสวดบ้านหัวลำโพง มีทั้งชายหญิงปนกันประมาณวงละ ๘-๑๒ คน เป็นกลุ่มนักสวดที่สืบทอดการสวดคฤหัสถ์มา จากปู่ย่าตายายของตน มีทั้งชายหญิงและสวดร่วมกันมาแต่ครั้งปู่ย่าตายาย เหตุที่นักสวด มีทั้ง ๒ เพศปนกันจึงไม่ต้องแต่งกายเป็นหญิงดังเช่นนักสวดในกรุงเทพฯ การสวดคฤหัสถ์ นี้เป็นการสวดที่เนื่องด้วยการตาย ชาวบ้านที่หัวลำโพงจะสวดคฤหัสถ์ทุกๆวันระหว่างการ ทำบุญ ๗ วัน ผู้มีฐานะดีมักสวดในวันสวดศพที่ตรงกับวาระวันตายและสวดในคราว

ภาคผนวกเพิ่มเติม

ความเชื่อเรื่องต้นไม้

ไม้มงคล ไม้มงคลหมายถึงต้นไม้ที่ปลูกไว้ในบริเวณบ้านเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน และเอาเคล็ดจากชื่อในการเรียกขานหรือมีผู้ทักให้เสียงที่เปล่งออกมาเป็นสิริมงคลแก่คนผู้เป็นเจ้าของและครอบครัว ถึงจะกล่าวต่อไป

๑. ทิสุมรพา (ตะวันออก) โบราณท่านให้ปลูกไผ่สีสุก กุ่ม มะพร้าว ไผ่สีสุก ช่วยพรางแสงแดดยามเช้าค้ำยันตะวันขึ้นและใช้ประโยชน์ทำจักสาน กระบุง กระจาด ตะกร้า เครื่องใช้ต่างๆได้ เหตุผลประการสำคัญชื่อเป็นมงคลนามกล่าวคือ เพื่อให้ "ความมั่งมี-สีสุก" มื้อนั้นจะกิน อยู่เย็นเป็นสุข หรือมีอนาคตที่สุกใสอะไรทำนองนั้น ต้นกุ่ม แบ่งเป็น ๒ ชนิดคือ กุ่มน้ำและกุ่มบก ความเชื่อนี้ว่าคนโบราณคงปลูกไว้เอาชื่อเป็นเคล็ดเช่นเดียวกับไผ่สีสุก เมื่อมั่งมีสีสุกแล้ว ก็คงจะหวังให้เก็บเงินไว้เป็นกลุ่มเป็นก้อน มีฐานะเป็นปึกแผ่นกระมัง ส่วนมะพร้าวมีประโยชน์มากมาย คนจึงมาปลูกไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน

ข้อมูลจาก...สุนทร ปุณโณทก, รองศาสตราจารย์; ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้, วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา, บทความส่วนหนึ่งของเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา, ณ ห้องประชุมสารนิเทศและหอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, จัดโดยโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๘-๙-๑๐ กันยายน ๒๕๒๖, พระนคร, ๒๕๒๖.
(ภาคผนวกเพิ่มเติมบทนี้ใช้เพิ่มเติมในหน้า ๓๓, ๓๔, และ ๓๕ ของงานวิจัยนี้)

๒. ทิสอาคเนย์ (ตะวันออกเฉียงใต้) ควรปลูกไม้มงคลเช่น สารภี ต้นยอ และกระดิน สารภี เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางขึ้นประปรายในป่าเบญจพรรณและป่าดิบทั่วประเทศเป็นไม้ไทยที่มีอายุยืน คงเป็นเคล็ดให้คนปลูกมีอายุยืน ยอ เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อมใบหนาแข็งสีเขียวเข้ม ใบโตขนาดฝ่ามือ ก้านใบเป็นสี่เหลี่ยม ใบมีรสขมจืด ทำอาหารปรุงเป็นผักรองห่อหมก โบราณนิยมปลูกยกไถ่บ้านเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการประกอบอาหารและเป็นยารักษาโรคบางชนิด เหตุผลที่เกี่ยวกับเคล็ดดับความเชื่อคงหวังให้ผู้คน "สรรเสริญ เยียวยอ" หรือ "ยกยอปอบัน" ในสิ่งที่ค้ำจาม กระดิน ไม้พุ่ม ใบเล็กย่อยละเอียด ลักษณะใบคล้ายใบมะขาม คติความเชื่อบางแห่งเชื่อกันว่ากระดินป้องกันเสนียดจัญไรได้

๓. ทิสทักษิณ (ใต้) ปลูกไม้ผลมี มะม่วง มะพลับ ตะโก มะม่วง เป็นต้นไม้เก่าแก่ชนิดหนึ่งก่อนพุทธกาล คติความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกมะม่วงคือคนไทยช่างจดจำเป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณบิดามารดา บรรพบุรุษ ผู้มีอุปการะคุณแม่แต่รุกษชาติ สำหรับมะม่วง คงจะนึกถึงสวนอัมพวันเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับครั้งพุทธกาลก็เป็นได้ มะพลับ ไม้ยืนต้น ใบโตใหญ่ ผลกลมคล้ายผลมังคุดสีน้ำตาลใช้ย้อมผ้า แห่หนัง อวนคนโบราณมุ่งประโยชน์ใช้เป็นยารักษาโรคมมากกว่าจะปลูกไว้เพื่อเป็นอาหาร ตะโก ใบโตยาวสีเขียวสด ผลกลมคล้ายผลพลับ ตะโกเป็นไม้อายุยืน ทนทานต่อความแห้งแล้งของลมฟ้าอากาศ มีประโยชน์ทางยา บรรพบุรุษของเราคงเห็นเป็นคุณมากกว่าเป็นโทษ จึงปลูกเอาไว้ใช้ประโยชน์

๔. ทิสหริที (ตะวันตกเฉียงใต้) ให้ปลูกพิกุล ชนุน ราชพฤกษ์ สะเดา พิกุล คล้ายต้นหว้า ดอกออกเป็นช่อเล็กๆ ผลกลมโตคล้ายตะมุคสีดา ผลสุกแดงสด คติความเชื่อ พุ่มใบแน่นเหมาะที่จะปลูกไว้บังแดดคอนม้ายมีประโยชน์เอนกประการ แต่บางท้องถิ่นเห็นว่าไม่ควรปลูกไว้ในบริเวณบ้าน ควรจะปลูกตามวัดวาอารามก็มี ราชพฤกษ์ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ชอบขึ้นตามป่าผลัดใบหรือพื้นที่ที่มีการถ่ายเทน้ำได้ดี คติความเชื่อเกี่ยวกับราชพฤกษ์คือ เป็นไม้ที่มีคุณค่าสูง เป็นมงคลนาม ซึ่งชาวไทยแต่เดิมใช้ในพิธีสำคัญต่างๆ อาทิ ใช้ในพิธีลงเสาหลักเมือง ซึ่งจะใช้เสากั้นชัยพฤกษ์ ยอดธงชัย เณลินพลของทหารและศรจอมพลก็ใช้แก่นชัยพฤกษ์ อินทนูของข้าราชการพลเรือนก็ปักคันทองเป็นรูปช่อชัยพฤกษ์และราชพฤกษ์หรือชัยพฤกษ์ เป็นสัญลักษณ์

ของพระพุทธศาสนา และด้วยความสำคัญของพันธุ์ไม้นี้จึงกลายเป็นต้นไม้ประจำชาติไทย และชนิดนี้ได้เป็นที่ยอมรับนับถือของประชาชนชาวไทยทั่วไป ขุนุน ใบกลมหนา ต้นมีสีเทา หนาม คติความเชื่อตามชนบทเชื่อกันว่า ปลูกขุนุนในบริเวณบ้านแล้วจะมีคนสนับสุนนหรือ อุกหนูนจุนเจือ สะเภา ขึ้นตามป่าเบญจพรรณที่ค่อนข้างแห้งแล้งและป่าแดงทั่วไป มีคติความเชื่อว่างิ่งและใบสะเภาสามารถป้องกันภูติผีปีศาจได้

๕. ทิตประจิม (ตะวันตก) ตามตำราให้ปลูกต้นมะขาม มะยม พุทรา มะขาม ใบเล็กเป็นฝอยคล้ายใบโสน ดอกเล็กๆเป็นช่อสีเหลืองๆแดงๆ ฝักกลมยาว มีคติความเชื่อว่างปลูกมะขามไว้ให้คนเกรงขามคร้ามเกรง มะยม ไม้ยืนต้นขนาดย่อม ใบกลมปลายแหลม คติความเชื่อคือปลูกต้นมะยมไว้ ผู้คนจะได้นิยมหรือมีนะเมตตามหา นิยม พุทรา ใบกลมโตรูปไข่ขนาด ๑ นิ้วฟุต ออกดอกเป็นช่อสีเหลือง ผลกลมโตเท่า ผลมะไฟ คติความเชื่อนิยมปลูกคู่กับมะยม คงหวังให้ผู้คนนิยมไม่สร้างชากระมิ่ง

๖. ทิตพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ) ให้ปลูกต้นมะพูด มะนาว มะกรูด มะพูด ใบหนาแข็ง ผลกลมโตคล้ายผลส้มเขียวหวาน มีคติความเชื่อคนสมัยก่อนคงเอา เกล็ด หาคันมะพูดมาปลูกไว้ใกล้บ้าน เป็นร่มเงาและคงหวังให้ลูกหลานเป็นคนช่างพูด ช่างเจรจาก็เป็นได้ มะนาว ใบแข็งหนาสีเขียวสด ดอกขาวเหลือง มีกลิ่นหอมอ่อนๆ คติความเชื่อคนบ้านป่า เดินทางค้าขายเหน็ดเหนื่อยโคหรือกระบือ ซึ่งเมื่อได้กลิ่นสาป เสือจะหยุดเดิน จะเขียนตัวอย่างไรก็ไม่ยอมเดิน เจ้าของเหน็ดเหนื่อยจะชูคิ้วมะนาวหรือ คิ้วมะกรูดป้ายจมูกโคหรือควายให้ดับกลิ่นสาปเสื่อ โโค ควายจึงจะเดินต่อไป ดังนั้น การเดินทางสมัยก่อนผ่านป่าละเมาะ ผ่านคงผู้เดินทางจึงมักจะพกผลมะนาวและมะกรูด ติดตัวไปด้วยเสมอ มะกรูด เป็นไม้พุ่มยืนต้นขนาดกลาง ใบสีเขียวเข้ม หนาเป็นมัน มีคติความเชื่อเช่นเดียวกับผลมะนาว

๗. ทิตอุดร (ทิศเหนือ) ให้ปลูกส้มป่อย ส้มซ่า และมะเคื่อ ส้มป่อย เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง ลักษณะคล้ายกระถิน ขึ้นตามป่าเบญจพรรณและที่กร้างว่างเปล่า ทั่วไป คติความเชื่อใบส้มป่อย ใบเงิน ใบทอง ใบมะกรูด หน้าแพรก ใบราชพฤกษ์ ใบมะตูป และใบหมากผู้หมากเสี่ย ใช้เข้าพิธีทำน้ำนาคส์สะเคาะเคราะห์สะเคาะ โสรก ใช้มาแต่โบราณจนปัจจุบัน บางแห่งเชื่อกันว่าปลูกต้นส้มป่อยไว้ขับภูติผีปีศาจ ส้มซ่า เป็นไม้พุ่มขนาดกลาง คติความเชื่อคงแก่เคล็ดให้บุตรหลานมีชื่อเสียงขจรขจาย

ชูชกาไปทั่วเมืองกระมัง มะเคื้อ ลำคั่นเกลี้ยงสีนวลๆ โบโตชนาคโบโพธิ์ ผลสุกมีสีแดง
ผลดิบกินเป็นผัก จัมน้ำพริกปลาแจ่ว ปลาร้า กะปิกั่ว เป็นต้น คติความเชื่อหาหลักฐาน
ยังไม่ได้

๘. ทิสอีสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ) โบราณให้ปลูกทุเรียน ไม้รวก
มะตูม ทุเรียน โบเชียวเป็นมัน ผลมีหนามหยาบแหลมคม เนื้อในกินได้ คติความ
เชื่อโบราณท่านคงหมายถึง "ความเป็นผู้คงแก่เรียน" ก็ได้ ไม้รวก เป็นพืชในวงศ์
หญ้าชนิดหนึ่ง ขึ้นในป่าแทบทุกชนิด คติความเชื่อยังหาหลักฐานไม่พบ มะตูม เป็นไม้
ผลดิบในฤดูร้อน ลำคั่นมีหนาม คติความเชื่อโบมะตูมใช้ทำน้ำมันตะสะเคาะเคราะห์
เข้าพิธีพุทธาภิเษกต่างๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้โบมะตูมทักทายให้แก่
เอกอัครราชทูต ราชทูต ที่ได้เข้าเฝ้าเพื่อกราบถวายบังคมลาไปรับตำแหน่งในต่าง
ประเทศ ต้นไม้ตามตำราพรหมชาติที่แนะนำให้ปลูกตามทิศต่างๆนั้น นอกจากจะมีประ
โยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันและเป็นสมุนไพรใกล้มือแล้ว โบราณท่านยังถือคตินิยม
มีเคล็ดลี้ลับความเชื่อในชื่อที่เป็นมงคลนามอีกด้วย อันถือว่าเป็นอุบายในการเรียกหากำลัง
ใจให้เกิดมานะพยายามที่จะต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆในชีวิต

ต้นไม้อัปมงคล ต้นไม้อีกพวกหนึ่งที่โบราณถือว่าถ้าปลูกในบริเวณบ้านจะ
เกิดอัปมงคลได้แก่ โพธิ์ ไทร หวาย ระกำ สลัดได โศก หว่า ยาง ตาล ตะเคียน
สน ลั่นทม มะกอก สำโรง รัก ซ่อนกลิ่น-ซ่อนชู้ เฟื่องฟ้า ตะไคร้ ราตรี เป็นต้น
โพธิ์ เป็นต้นไม้ที่ชาวพุทธถือว่าเป็นไม้มงคลสิทธิ์ ด้วยเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ใต้ต้น
พระศรีมหาโพธิ์ จึงเห็นสมควรปลูกแต่เพียงในวันวิสาขบูชาเท่านั้น ฤดูแล้งใบและผล
สุกร่วงหล่นสกปรกเลอะเทอะ ติดเท้าเประอะเปื้อนขณะเดินผ่าน ประโยชน์ทางอื่น
มีน้อย ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีใครคิดนำต้นโพธิ์เข้ามาปลูกในบริเวณบ้าน ไทร โดยเฉพาะ
ไทยร้อยมีรากหย้อยย่อยจากกิ่งลงดิน ส่วนเหนือดินกลีบกลายเป็นต้นตุงระเกะระกะแผ่
ขยายปริณทลออกไปเรื่อยไม่มีขอบเขต พุ่มใบคกหนาบคบังแสงแดดแก่ต้นไม้อื่นๆ
กิ่งใหญ่อาจหักพาดทับหลังคานบ้าน ทับต้นไม้ และเข้าของต่างๆเสียหาย ประโยชน์
อื่นไม่ปรากฏชัด หวาย ระกำ สลัดได ต้นไม้ทั้ง ๓ ชนิดนี้มีหนามแหลมคม หาก
ทิ่มตำมือหรือเท้าเข้าให้แล้ว จะมีอาการเจ็บปวด จะบ่งหรือแคะเชี่ยออกได้ยาก
หวาย หมายถึงหวายที่ร่างกายให้เจ็บปวด สัตยัญลักษณ์แห่งความโหดเหี้ยมทารุณทรมาณ

ระกำ นึกถึงความชอบชำระกำทรง ลำบากตรากตรำ เชื่อว่าทุกคนอยากหนีไปให้ไกลแสนไกล สลัดใจ คือสลัดรัก สลัดชีวิตคู่ที่เคยมีความสุขร่วมกันก็คงไม่มีใครปรารถนา โศก ปัจจุบันถึงจะเปลี่ยนชื่อเป็นอโศกแล้วก็ตาม คนส่วนใหญ่ก็ยังรำลึกถึงชื่อเก่าอยู่โดยหวังเกรงไปว่าจะได้รับแต่ ความทุกข์โศรกเศร้าอาดูรใจนั่นเอง หว่า กิ่งเปราะฉีกหักง่าย เด็กๆที่แขนเคาะ ขาหัก เพราะตกต้นไม้มักตกต้นไม้มากกว่าต้นไม้อื่นๆ เหตุนี้กระมังจึงไม่นิยมปลูกไว้ตามบ้าน ยาง หมายถึงไม้ยางแดง ลำต้นสูงใหญ่ที่โคนมาทำไม้ปลูกบ้านเรือน ลำต้นสูงใหญ่นานไปเกรงจะโคนล้มทับบ้านเรือนห้องหอค่วยเหตุนี้จึงไม่มีใครคิดเอามาปลูกใกล้บ้าน ตาล เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยววงศ์ปาล์ม ลำต้นสูงใหญ่ใช้เวลาเลี้ยงดูนานกว่าจะได้ผล อาจล้มเมื่อใดก็ได้ไม่พบเห็นปลูกตามบ้าน คงเห็นขึ้นอยู่ตามหัวไร่ปลายนาเท่านั้น ตะเคียน เชื่อกันว่ามีผีสิงนางตะเคียนสิงอยู่ เป็นคติความเชื่อมาแต่เดิม สน คงหมายถึงสนทะเล สนปฏิบัติชื่อกันต่อๆมาว่าต้องปลูกตามวัด ไม่นิยมปลูกตามบ้าน โดยเชื่อว่าหากปลูกไว้ตามบ้านจะถึงกับซัดสนจนปัญญา จะกระทำการใดๆมักไม่ราบรื่นติดขัดไปเสียหมด มาวิเคราะห์ดูใบสนที่ร่วงหล่นลงดินใบมีน้ำมัน เป็นเหตุให้หม้ายยังไม่อาจจะงอกงามได้ ดังนั้นต้นไม้อื่นที่อยู่ในบริเวณนั้นจะพลอยหงอยเหงานาและตายไปด้วย อีกประการหนึ่งใบสนทั้งสดแห้ง เป็นเชื้อไฟอย่างดี อาจเป็นชนวนทำให้เกิดการลุกไหม้ลามไปติดบ้านเรือน ลิ้นทม เหตุผลเดิมชื่อฟังดูเป็นอัปมงคล ประหนึ่งทำให้เกิดความทุกข์ระทมใจ เหตุผลใหม่จากการวิเคราะห์วิจัยพบว่า ยางลิ้นทมมีสารไซยาไนด์ ซึ่งมีพิษต่อสัตว์เลือดอุ่น เช่น คน มะกอก ชอบขึ้นใกล้น้ำ โบราณท่านคงเพ่งเล็งตรงชื่อมากกว่า เช่น คูประหนึ่งเป็นคนกลับกดอกไม่มีความจริงใจหรือมะกอกสามตะกร้าป่าไม่ถูก เป็นต้น ลำโรง เป็นไม้เนื้ออ่อน ใบคล้ายใบมันสำปะหลัง ผลคล้ายเมล็ดบัวหลวง ต้นลำโรงมีชื่อฟังคล้ายกับโลง เชื่อกันว่ามีผีสิงอยู่ รัก หากคำนึงถึงความหมายแล้วคงจะไม่มีใครนำไปปลูกบริเวณบ้านเป็นแน่ไม่ว่าจะเป็นรักเร่ ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น รักแรกแล้วก็ตาม รักฉา หรือ รักซ้อน ก็ตาม โดยเฉพาะบ้านที่มีบุตรสาวยังไม่แต่งงานถึงมีครอบครัวแล้วก็เถอะคงไม่ยากให้เป็นไปตามชื่อ เท่าที่ทราบยางรักมีพิษ ถูกผิวหนังจะเมื่อยเน่า ยิ่งกว่านั้นตัวบุง(ตัวอ่อนของแมลงผีเสื้อ) ชอบอาศัยอยู่ตามใบและยอดอ่อนเกาะเข้าตรงที่ใดเป็นไต่กันยิบที่เดียว ซอนกลิน-ซอนชู ซอนกลินมีกลีบดอกชั้นเดียว ส่วนซอนชูมีกลีบดอกหลายชั้น ซอนกลินนิยมใช้ในงานศพมากกว่า

ความเชื่อของชาวหัวสำโรง จังหวัดฉะเชิงเทรา

เพลงแหนางแมว

เพลงแหนางแมว เป็นเพลงประกอบพิธีกรรมที่เนื่องด้วยสังคมเกษตรกรรมของชาวนาไทยภาคกลาง ซึ่งอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ปีใดฝนล่า หมู่บ้านที่อยู่ทางแม่น้ำลำคลอง ได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากทำนาไม่ได้ เกิดข้าวยากมากแห่งเดือดร้อนทั่วหน้ากัน ชาวบ้านจึงทำพิธีขอให้ฝนฟ้าตก พิธีอ้อนวอนขอฝนจากเทวดาเป็นพิธีเพื่อความอุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะคนโบราณเห็นว่าพืชพันธุ์ธัญญาหารงอกงามด้วยฝนซึ่งเทวดาเป็นผู้ประทาน ปีใดฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลก็คาดว่าเทวดาหลงลืมจึงอ้อนวอนขอฝนด้วยการแหนางแมวและร้องรำทำเพลงให้มีเสียงดังขึ้นไปถึงบนสวรรค์

ผู้ทำพิธีแหนางแมวจะนำแมวตัวเมียใส่ของเบ็ดภักษาซึ่งปลาซึ่งसानด้วยข้าวไม้ไผ่ ไข่ไม้คานสอดตามภักษาชิ้น แล้วเดินเป็นขบวนไปตามหมู่บ้าน ผู้เขาขบวนผู้ใดมีกรับ ฉิ่ง ของ หรือเครื่องที่อะไรก็ตามก็ใช้ตีให้เกิดเสียงดัง บางคนนำกระดิ่งผูกคอวัวมาแขวนคอหรือผูกคอเพื่อเป็นการบอกกล่าวให้เทวดาทราบถึงความแห้งแล้ง เทวดาจะได้บันดาลให้ฝนฟ้าตก วัวจะได้มีหญ้ามีน้ำกิน คนในขบวนแหนางแมวใช้ใบทองหรือร่างแหกางเกว้งขึ้นในซากอว การแหนางแมวของชุมชนหัวสำโรงแปลกกว่าที่อื่นกล่าวคือผู้แหนางแมวจะทอมีหัวหน้าเป็นผู้ร่อนนำ คนที่เห่สื่อในขบวนเป็นลูกคู่ ถ้าหัวหน้าเป็นหญิงจะบอกผู้หญิงด้วยกันมาแห ถ้าหัวหน้าเป็นชายก็จะบอกผู้ชายด้วยกัน ชาวบ้านกลุ่มนี้แหนางแมวตอนกลางคืนโดยถือไฟถือไฟกันคนละดวงสองดวง ผู้แหนางแมวเป็นชายล้วนอาศัยความมืดเป็นเครื่องพราง เมื่อขบวนแหไปถึงบ้านผู้ใดเจ้าของบ้านก็เปิดประตูถือตะเกียงออกมา ผู้แต่งกายนำหว่าคเสียวก็วิ่งไปชนนไฟตุ๋นเรือนเอาตนเสียบ้าง และหันหลังให้เจ้าของบ้าน เนื่องจากบ้านในชนบทส่วนใหญ่เป็นเรือนชั้นเดียวไฟตุ๋นสูง ขณะที่ขบวนแห่ออกเดินไปตามหมู่บ้านคนในขบวนก็ช่วยกันร้องบทแหนางแมว เมื่อแะเขาไปที่บ้านผู้ใดหัวหน้านางแมวก็นำร้องคนไปเรื่อยจนกว่าเจ้าของบ้านจะนำข้าวปลาอาหารหรือสุรามาสักกระบุงให้และตักน้ำสาคนผู้เขาขบวน พร้อมทั้งร้องให้ฝนตกลงมา ถ้าบ้านใดไม่ให้ข้าวปลาอาหารก็จะให้เป็นเงินโดยถือว่เป็นการทำบุญร่วมกัน ขบวนแหนางแมวก็นำร้องคนไปตามบ้าน

สมควรแก่เวลาที่จะแยกย้ายกันกลับบ้าน ส่วนชาวปลาอาหารก็นำมาทำบุญบ้าง
รับประทานกันเองบ้าง

เพลงแหนางแมวของชุมชนหัวสำโรงมีเนื้อร้องเป็นทั้งภาษาเขมรและภาษา
ไทย แตกต่างกันที่เนื้อร้องเพลงแหนางแมวภาษาเขมรเป็นการค้นกลอนเหมือนบทแห
นางแมวดาว ส่วนบทแหนางแมวไทยเนื้อร้องเหมือนหมู่บ้านอื่นๆทั่วไปในภาคกลาง
ประเพณีการแหนางแมวยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ในหมู่บ้านหัวสำโรงนี้ ซึ่งเป็นหมู่บ้านซึ่ง
ห่างไกลความเจริญ การคมนาคมไม่สะดวก ชาวบ้านจึงยังคงดำเนินชีวิตเยี่ยงบรรพ
บุรุษตั้งแต่โบราณนั่นเอง...

(ข้อมูลจาก วัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยเชื้อสายเขมรบ้านหัวสำโรง
สองตอนและดงยาง โดย รองศาสตราจารย์ สารีกะฤทธิ, วิทยาลัยครู
ฉะเชิงเทรา, หน้า ๑๒.)

~~~~~

เชิงอรรถ-อ้างอิง

^๑ วิชา ปุณฺณโณทก; ความเชื่อที่นับว่าอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน, บทความประกอบการสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา, โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ห้องประชุมสารนิเทศและหอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๘-๑๐ กันยายน ๒๕๒๖, หน้า ๑.

^๒ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๘๕๑, โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๓.

"วิญญู จิตต์ธรรม, รัต; ความเชื่อ, โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, สงขลา, ๒๕๒๒, หน้า ๒.

^๔ ธรรมปัทมฐาคาธา ภาค ๖ "เรื่องอัคติที่ตกปโรหิต" โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, พระนคร, หน้า ๑๑๔.

^๕ ณี พยอมยงค์; ความเชื่อของคนไทย เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา, โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๘-๑๐ กันยายน ๒๕๒๖, ณ ห้องประชุมสารนิเทศ และหอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖, หน้า ๒.

^๖ คัดมาบางตอนจากการสัมภาษณ์ คุณเอชีก สวัสดิ์มงคล, นายกยูงพุทธิกสมาคม ชลบุรี จังหวัดชลบุรี, ในการออกงานภาคสนามประกอบงานวิจัยเรื่อง "วิวัฒนาการความเชื่อเรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในภาคตะวันออกเฉียงของไทย" สถานที่สัมภาษณ์ ที่ทำการกยูงพุทธิกสมาคม ชลบุรี ภายในวัดกำแพง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เสาร์ที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๓๐ ระยะเวลา ๑๒.๓๐-๑๓.๓๐ น., หน้า ๑.

๗... คัดมาบางตอนจากการสัมภาษณ์ คุณเจริญ เจริมสวัสดิ์ ทำบดอ่างศิลา อำเภอมือง จังหวัดชลบุรี สัมภาษณ์ในการออกงานภาคสนามประกอบงานวิจัย เรื่อง "วิวัฒนาการความเชื่อเรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในภาคตะวันออกเฉียงของไทย" สถานที่สัมภาษณ์ ศาลาการเปรียญวัดอ่างศิลา อำเภอมือง จังหวัดชลบุรี, หน้า ๑.

๘... สัมภาษณ์ คุณอชิกร สวัสดิ์มงคล; OP.SIT.

๙... สัมภาษณ์ คุณเจริญ เจริมสวัสดิ์; OP.SIT. หน้า ๒.

๑๐... คัดมาบางตอนจากการสัมภาษณ์ คุณสมจิตร หรือ หมอตุ๋ ที่ร้าน กุ้งโภชนา อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา, ในการออกงานภาคสนาม ประกอบงานวิจัยเรื่อง "วิวัฒนาการความเชื่อเรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติในภาคตะวันออกเฉียงของไทย สัมภาษณ์เมื่อเวลา ๘.๓๐-๑๒.๓๐ น. วันอาทิตย์ ที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๐ ที่อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา, หน้า ๑๐.

๑๑... คัดมาบางตอนจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่อำเภอบ้านเพ จังหวัด ระยอง, ในการออกงานภาคสนามประกอบงานวิจัยเรื่อง "ความเชื่อเรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในภาคตะวันออกเฉียงของไทย" สถานที่บ้านเพ จังหวัดระยอง, เดือนสิงหาคม ๒๕๓๐, หน้า ๒.

๑๒... บทสัมภาษณ์ คุณสมจิต อำเภอนมสารคาม OP.SIT. หน้า ๑๕.

๑๓... บทสัมภาษณ์ชาวบ้านเพ จังหวัดระยอง; OP.SIT. หน้า ๖.

๑๔... สัมภาษณ์ คุณเจริญ เจริมสวัสดิ์; OP.SIT. หน้า ๓.

๑๕ IBID; หน้า ๔.

๑๖...โป๊ะ มีรูปร่างคล้ายถัง ไม่มีก้นหรือเบ้ากลาง รูปร่างกลม มีประตูทางเข้าด้านหน้ายาวหลายสิบวา ไซ้ไม้ไผ่เรียกว่าเผือกปักห่างๆ ให้น้ำลอดไปลอดมาได้ และต้องมีหลักไม้จริงเป็นหลักค้ำประมาณ ๒๐๐ ต้น ทำค้ำยไม้ไผ่และต้องมีปีกโป๊ะ ๔ ปีก เผือกหรือไม้ไผ่นั้นฝังอยู่กับดินหรือโคลนใต้น้ำลึกประมาณ ๑๐-๒๐ เมตร เหตุที่ปีกโป๊ะต้องมี ๔ ปีกก็เพื่อให้ปลาเข้าทางค้ำหน้าของปีก ระยะเวลาจับปลาจะเข้าประตูโป๊ะเพื่อไปอยู่ในช่องเผือก เผือกอยู่สูงพ่นน้ำราว ๕ เมตร เวล่าน้ำขึ้นจะอยู่สูงเท่ากับน้ำ ถ้าน้ำทะเลลงมากโป๊ะก็ลอยขึ้นมาสูง ถ้าน้ำทะเลเต็มจะท่วมโป๊ะเลย ไม้เผือกทำจากไม้รวก ไม้จริง และไม้ไผ่ โป๊ะมีหลายชนิดคือ โป๊ะน้ำแห้งยาว ๒๔ เมตร และโป๊ะน้ำลึก โป๊ะน้ำแห้งไซ้ไม้ ๔ ศอกถึง ๑๖ วา (๒๔ เมตร) ไม้รวกนี้จะมีประโยชน์ไว้ให้หอยแมลงภู่เกาะไค้ค้ำย สมัยก่อนคนไม่นิยมกินหอยแมลงภู่กัน แต่ปัจจุบันเป็นอาหารมีค่าประเภทอาหารทะเลชนิดหนึ่ง ผู้คนนิยมบริโภคไม่แพ้สัตว์น้ำประเภทอื่นๆ การจับโป๊ะเขาจับทุกวันหรือจับตอนน้ำทะเลลงหรือลจก็ออกจับปลาได้

...(จากปากคำของชาวบ้านหรือชาวทะเลตำบลอ่างศิลา อำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี).

๑๗...บางตอนจากการสัมภาษณ์ คุณอชึก สวัสดิ์มงคล, OP.SIT, หน้า ๒.

๑๘... คัดมาบางตอนจากบทสัมภาษณ์ข้อมูลชีวิตความเป็นอยู่ คติความเชื่อของชาวน้ำ ซึ่งเป็นชุมชนที่สำคัญชุมชนหนึ่งในเขตภาคตะวันออกของจังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้ให้สัมภาษณ์คือพระภิกษุ ที่วัดจุฑาเฉอ ตำบลจุฑาเฉอ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา สัมภาษณ์เมื่อการออกงานภาคสนามประกอบงานวิจัย เรื่องเดียวกันที่อ้างมาตั้งแต่ต้น สัมภาษณ์เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ เริ่มตั้งแต่เวลา ๘.๓๐ น. เป็นต้นไป ถึง ๑๑.๓๐ น., หน้า ๒๔.

๑๙... "นางสาว แมว ตำบลหนองแวน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา... ผู้ให้ข้อมูล นางทองหล่อ ทิพย์โอรา, วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๐, "การละเล่นของเด็กไทยในภาคตะวันออก"; เอกสารวัฒนธรรมไทย ฉบับที่ ๑๐, หน่วยประเคราะห์ ศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย, วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา, สิงหาคม, ๒๕๒๑, หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

๒๐...บางตอนจากสัมภาษณ์พระภิกษุวัดจุกเฉาะ; OP.SIT, หน้า ๒๗.

๒๑ ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี; คนก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย, กรมศิลปากร, พระนคร, พ.ศ. ๒๕๑๒, หน้า ๔๕-๕๐.

๒๒...บทสัมภาษณ์ชาวบ้านบ้านเพ จังหวัดระยอง; OP.SIT., หน้า ๓.

๒๓...บางตอนจากการสัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์สุนทร ปุณโณทก, เรื่องข้อมูลความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ คติความเชื่อของชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะเขตอำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา, สัมภาษณ์ที่บ้านรองศาสตราจารย์สุนทร ปุณโณทก เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๓๐ ระหว่างเวลา ๑๒.๓๐-๑๔.๐๐ น. การสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานภาคสนามประกอบงานวิจัยเรื่องเดียวกันกับที่อ้างอิงไปเบื้องต้นแล้ว, หน้า ๓๐.

๒๔ พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, ผศ.ดร.; คนกับพระเจ้า, สำนักพิมพ์โคมทอง, พระนคร, ๒๕๒๓, หน้า ๓.

๒๕...บางตอนจากการสัมภาษณ์ นายเชิด สุกฤทธิ, อายุ ๖๗ ปี และนางเมย สุกฤทธิ, อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๗๕ หมู่ ๒ ตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ชาวบ้านเชื้อชาติเขมร ตำบลหัวสำโรง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ, สัมภาษณ์เกี่ยวกับคติความเชื่อการเลี้ยงผี การทรงผีรักษาความเจ็บป่วยและชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไปของชาวเขมร ให้นำไปสัมภาษณ์คือ รองศาสตราจารย์ นารี สาริกะภูติ วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา, การออกงานภาคสนามประกอบงานวิจัยเรื่องเดียวกัน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๓๐ ระหว่างเวลา ๑๔.๐๐-๑๖.๐๐ น., หน้า ๑๓.

๒๖...สัมภาษณ์ชาวบ้านบ้านเพ จังหวัดระยอง; OP.SIT, หน้า ๔.

๒๗...สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์สุนทร ปุณโณทก; OP.SIT, หน้า ๓๖.

๒๘...ศาลเพียงตาเขาสว่างขึ้นชั่วคราว หากไม้ปลูกขึ้นมา ๔ เส้าไขว้กันไปไขว้กันมาให้พอ อย่างสมมุติว่าโจรที่จะออกไปปล้นนี้เขาจะต้องตั้งศาลเพียงตาเช่นสว่างอะไรคือมีอะไร ซึ่งเป็นเทพเจ้าของพวกเขาหรือว่าจะทำพิธีบวงสรวงอะไรชั่วคราวเสร็จแล้วจะรื้อนี่คือศาลเพียงตา

...รายละเอียดเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์สุนทร ปุณโณทก วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา เรื่องความเชื่อและชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไปของชาวบ้านเขตอำเภอมือทอง จังหวัดฉะเชิงเทรา, หน้า ๓๒.

๒๙...เรื่องของพระภูมิเจ้าที่, ศาลเจ้าที่ หรือศาลพระภูมิ อานางานวิจัยฉบับนี้ในบทต่อไป หลังจากบทนี้...

๓๐...สัมภาษณ์ชาวบ้านเชื้อชาติเขมร ที่ตำบลหัวสำโรง จังหวัดฉะเชิงเทรา, OP.SIT, หน้า ๘.

๓๑...สัมภาษณ์คุณสมจิตร์ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา, OP.SIT, หน้า ๖.

๓๒...สัมภาษณ์คุณเจริญ เจิมสวัสดิ์ และ คุณสมจิตร์ อำเภอพนมสารคาม; OP.SIT, หน้า ๒๖ และ หน้า ๓.

...คนที่พนมสารคามเชื่อพวกมันเป็นมงคลเช่น ว่านชัยมงคล ว่านช้างเผือก ว่านเศรษฐี เชื่อว่าปลูกไว้เป็นมงคลหรืออย่างต้นวาสนา เป็นต้น ส่วนต้นไม้ที่เชื่อว่าเป็นอัปมงคลไม่นิยมปลูกไว้ใกล้บ้านหรือในเขตบ้าน เพราะเชื่อว่ามันเป็นธรณีสาร ต้นไม้พวกนี้ที่พวกตนแค มะขาม ข่อย (แค ผอย ข่อย มะขาม มะเคี้ยม ค่า) ห้ามปลูกไว้ใกล้เคหา เป็นอัปมงคล ไม้เคี้ยม ไม้มะค่า ไม้มะขาม ไม่นิยมปลูกไว้ใกล้บ้าน.

๓๓...สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์สุนทร ปุณโณทก; OP.SIT, หน้า ๓๓.

๓๔...สัมภาษณ์ คุณสมจิตร์ อำเภอพนมสารคาม; OP.SIT, หน้า ๑๑.

๓๕ ...นักศึกษาเอก ภาษาไทย ปีกการศึกษา ๒๕๒๐; ความเชื่อภาคตะวันออกเฉียง, เอกสารวัฒนธรรมไทย ฉบับที่ ๖, ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา, นายประเคราะห์ศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย, วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา, พ.ศ. ๒๕๒๑, หน้า ๑-๒.

๓๖ ...ความเชื่อภาคตะวันออกเฉียง, IBID, หน้า ๑๐.

๓๗ ...ศาลเพียงตา มีความหมายอีกนัยหนึ่งแตกต่างจากที่กล่าวถึงไปแล้ว ในบทความของงานวิจัยฉบับนี้ เพราะเหตุที่มีผู้สนใจว่าทำไมจึงต้องตั้งชื่อว่า ศาลเพียงตา ได้คำตอบจากท่านผู้รู้ว่าเป็นการตั้งศาลให้อยู่ในระดับสายตา หากตั้งสูงหรือต่ำกว่าระดับสายตา จะไม่ดี เช่น หากทำการค้าจะไม่เจริญ เป็นต้น...

...สัมภาษณ์ชาวบ้านบ้านเพ จังหวัดระยอง, OP.SIT, หน้า ๒.

๓๘ ...ในคติศาสนาพราหมณ์ซึ่งชาวฮินดูในประเทศอินเดียนับถือหรือชาวเนปาล รัฐพิหาร ทางตอนเหนือของอินเดียถือว่า นกแสก เป็นพาหนะของความตาย และเป็นพาหนะของพระยายมหรือยมราช ยมพบาล เทพแห่งความตาย ผู้ปกครองนรก หรือโลกแห่งความตาย พระยายมมีพาหนะ ๓ ชนิดคือ กระจับปี่หรือควาย (มเหิงสา) นกแสกและสุนัขหรือหมา นั้นเอง ในเนปาลที่เมืองกัศมีร์ นครหลวง และเมืองใหญ่อื่นๆเช่นเมืองบาไกล ปาทาน มิงานเทศกาลบูชาพระเจ้าที่เรียกว่า เทศกาลประเพณีตีฮาร์ (Tihar Festival) เขาจะบูชากราบไหว้อีกาซึ่งถือว่าเป็นนกที่ใกล้ชิดเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ บางแห่งทำพิธีเช่นไหว้นกแสกและสุนัขด้วย.

...รายละเอียดเพิ่มเติม ดู..."เที่ยวเนปาล" ตอน ๑-๔ โดย ดร.พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, สารคดีในวารสารเที่ยวรอบโลก ของเดกิงทัวร์, พ.ศ. ๒๕๒๔... พระนคร.

๓๙ ความเชื่อภาคตะวันออกเฉียง; เอกสารวัฒนธรรมไทย ฉบับที่ ๖ วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา, OP.SIT, หน้า ๒๔.

๔๐... เรื่องนี้เคยปรากฏในตำนานเกี่ยวกับเจ้ากรุงจีน เจ้าชายสายน้ำผึ้ง กับ เจ้าหญิงสร้อยดอกหมาก ผังหลวงเคยมาจับหรือทำรังในเรือสำเภาก็เป็นกลางดี ศิริวงศ์ ต่อมาเจ้าหญิงสร้อยดอกหมากรอดคอบพระสวามีซึ่งเดินทางโดยสำเภาดัง ๗ คืนก็ยังไม่มา จึงน้อยใจ เสียใจ ชักเคือง ขำตัวตายโดยวิธีนั่งแพงเชิงหรือพแนงเชิง (พับเพียบ) กลั้นใจตาย ตำนานเรื่องนี้มีความเกี่ยวข้องกับประวัติการสร้างวัดพนัญเชิงซึ่งเป็นวัดใหญ่ที่ประดิษฐานหลวงพ่อดุสิต หรือพระพุทธรูปรัตนนายกที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปัจจุบันนี้

(...ตำนานการสร้างวัดพนัญเชิงและพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, พระนคร).

๔๑... สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์สุนทร ปุณโณทก, วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา; OP.SIT, หน้า ๓๕.

๔๒... เป็นความเชื่อของชาวบ้านที่ตำบลบ้านสวน อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ซึ่งเชื่อกันมาจนทุกวันนี้

(...ความเชื่อภาคตะวันออก; OP.SIT, หน้า ๑๓).

๔๓... แมวเป็นสัตว์เลี้ยงที่ใกล้ชิดคนมากและคนมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับแมวหลายอย่างเช่น แมวคำข้ามศพ ศพจะถูกขึ้นอาละวาด หรือ เอาแมวมาแห่ขอฝนซึ่งพูดไปแล้วในช่วงต้นของงานวิจัยนี้ แมงนางแมวเป็นการเสี่ยงทายว่าฝนจะมาแมวที่ใช้สำหรับแห่เป็นแมวสามสี เอาใส่ตะกร้าแล้วตั้งนั่งไปที่วัดไปหาข้าวสารกินกลางทาง และนิมนต์พระไปทำบุญกันที่ทุ่ง เอาข้าวสุกข้าวสารที่ขยวนแห่มาขอชาวบ้านได้บาทำบุญ นิมนต์พระบาฉันอาหาร พอพระฉันเสร็จแล้วก็นิมนต์พระให้สวดมนต์คาถาเรียกว่า "คาถาปลาช่อน" เสกคาถาปลาช่อนเพื่อขอให้ฝนตกนั่นเอง...

(...สัมภาษณ์ ป้าเผย สุกฤทธิ, อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๗๕ หมู่ที่ ๒ ตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา; ความเชื่อชุมชนเชื้อชาติเขมรที่หัวสำโรง, หน้า ๑๔).

๔๔...บางตอนจากการสัมภาษณ์ นายเชือกและนางเมฆ สุกฤทธิ บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ที่ ๒ ตำบลหัวสำโรง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดฉะเชิงเทรา เกี่ยวกับ คติความเชื่อของชุมชนเชื้อชาติเขมรที่ตำบลหัวสำโรง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดฉะเชิงเทรา, หน้า ๑๓.

๔๕...ความเชื่อของชุมชนตำบลบางแก้ว อำเภอมะนัง จังหวัดฉะเชิงเทรา (...ความเชื่อภาคตะวันออก, วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา, OP.SIT, หน้า ๒.

๔๖...สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์สุนทร ปุณโณทก; OP.SIT, หน้า ๓๘.

๔๗...รายละเอียดเพิ่มเติม ดูจาก; พรหมศักดิ์ เจ็บสวัสดิ์, ผศ.ดร.; คนกับพระเจ้า, สำนักพิมพ์โคกทอง, พระนคร, ๒๕๒๓.

๔๘...ปัจจุบันนี้ประเพณีกองข้าว จัดว่าเป็น ๑ ใน ๓ ของประเพณีที่หายากยิ่งของประชาชนในจังหวัดชลบุรี ที่ควรแก่การอนุรักษ์ฟื้นฟูให้คงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของพื้นบ้านชลบุรีให้นานเท่านาน เพื่อความภาคภูมิใจของชาวชลบุรีทุกคน ประเพณี ๓ อย่างที่หาชมได้ยากซึ่งมีกำเนิดและทำกันอยู่เฉพาะในชลบุรีก็คือประเพณีกองข้าว ประเพณีคนตายค้ำช่อง และประเพณีวิ่งควาย เฉพาะประเพณีกองข้าวยังคงมีทำกันอยู่ในชุมชนชาวบ้านของตำบลอ่างศิลา และบริเวณใกล้เคียง อำเภอมะนัง จังหวัดชลบุรี และบางท้องที่ของชลบุรีเท่านั้น หากได้ยากแล้วในปัจจุบัน

(...คัดจากการบอกเล่าของชาวบ้านที่ตำบลอ่างศิลา อำเภอมะนัง จังหวัดชลบุรี).

๔๕... เทศกาลงานรื่นเริงที่เป็นหัวใจของชาวชลบุรี เอกลักษณ์ของจังหวัด ที่ขึ้นหน้าขึ้นตากี่มีงานประจำปีของจังหวัดที่เป็นงานใหญ่ งานนมัสการพระพุทธสิหิงค์ ซึ่งเป็นงานหลัก งานรองคือประเพณีวิ่งควาย ซึ่งยังคงพอจะรักษาประเพณีที่แท้จริง อยู่ได้บ้าง แต่ทั้งหมดเท่าที่ปฏิบัติกันอยู่เดี๋ยวนี้ไม่ได้ทำด้วยหัวใจรักขามรดกทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่โบราณอย่างแท้จริง เราทำพอให้มันผ่านไปหรือทำเพื่อความหรูหราใน คำนวณสังคม อย่างการวิ่งควายทุกวันนี้ ไม่ได้ทำด้วยวิถุญาณของชาวเกษตรกรรมแต่ อย่างใด เราเกษตรกันมา เราชอกันมา ก็เอาควายมาวิ่งชนกันไป แล้วจะตองเอา สิ่งหนึ่งสิ่งใดมาแทรก เช่น ประกวดเทพีต่างๆ ประกวดน้องนางบ้านนา ลอยกระทง ก็มีประกวดนางนพมาศ สงกรานต์ก็มีการประกวดนางสงกรานต์ชลบุรี เราพยายามเอา สิ่งเหล่านี้เข้ามาแทรกจึงเป็นการทำลายของเดิมหมกอย่างน่าเสียดายและสลดใจ เป็นอย่างยิ่ง

(...บางตอนจากการสัมภาษณ์ คุณอชึก สวัสดิ์มงคล ที่ยุวพุทธิกสมาคม ภายใต้วัดท่าแพง อำเภอมือเมือง จังหวัดชลบุรี เกี่ยวกับความเชื่อของชาวจังหวัด ชลบุรี, หน้า ๑๒).

๕๐...บางตอนจากการสัมภาษณ์ คุณเจริญ เจ็บสวัสดิ์ OP.SIT, หน้า ๑๗.

๕๑...บางตอนจากการสัมภาษณ์ คุณสมจิตร ที่อำเภอนนทบุรี; OP.SIT, หน้า ๘.

๕๒...จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่บ้านเพ จังหวัดระยอง และที่จังหวัดตราด ประกอบงานวิจัยเรื่องเดียวกันกับที่อ้างแล้วเบื้องต้น.

๕๓...รายละเอียดเพิ่มเติม ดูจาก; พรหมศักดิ์ เจ็บสวัสดิ์, ผศ.ดร.; คนกับพระเจ้า, สำนักพิมพ์ไคมทอง, พระนคร, พ.ศ. ๒๕๑๓.

๕๔ นารี สารีกะภูติ, รองศาสตราจารย์; วัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทย
เชื้อสายเขมรบ้านหัวสำโรง สระสองตอน และกงยาง, ภาควิชาประวัติศาสตร์
วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา, บทความเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง "วัฒนธรรม
พื้นบ้าน : คติความเชื่อศิลปกรรมและภาษา" ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
และห้องประชุมสารนิเทศ, จัดโดยโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๘-๑๐ กันยายน ๒๕๒๖, พระนคร, พ.ศ. ๒๕๒๖, หน้า ๑.

๕๕ นารี สารีกะภูติ, รัช.; IBID, หน้า ๒.

๕๖ ...บางตอนจากการสัมภาษณ์ อาจารย์ฉันทนาและนายท้วม ที่ตำบลหัว
สำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา วันพุธที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๐,
หน้า ๒๑.

๕๗ ...การบนบานด้วยกระบุงนี้ออกจะแปลกอยู่เพราะกระบุงแขวนไว้ข้าง
บ้านหรือที่ใดที่หนึ่งกลางแจ้ง มันก็ต้องถูกลมพัดโดยธรรมชาติ พอลมพัดถูกกระบุงเข้า
มันก็ต้องแกว่งหรือเคลื่อนไหวได้เองตามปกติวิสัย จะมาเหมาหรือเชื่อว่า กระบุง
แกว่งแล้ว คุบ่าวสาวโชคดีไม่ผิดผีอันใด ถ้าเกิดกระบุงไม่แกว่งจะโชคร้าย
จะเป็นเมื่อใดเล่าที่ไม่แกว่งเพราะถ้ายังมีลมพัดอยู่ นอกเสียจากว่ากระบุงนั้นมันหนัก
เพราะใส่ของบนบานศาลกล่าวเต็มมากไปหน่อยนั้นแหละ โคนลมแรงๆอย่างไรก็แกว่ง
หรือกระตุกกระดิกไม่ได้ คุบ่าวสาวโชคร้ายคุณนี่ตกที่นั่งอกแต่งงานไป เพราะมา
คิดขั้ตรง "กระบุง" นึกเดียวเท่านั้นเอง.

(...ประสบการณ์ชาวบ้านหัวสำโรงและความเห็นของผู้เขียนเป็น
ส่วนตัว...)

๕๘ ...บางตอนจากการสัมภาษณ์ นายเชี่ยกและนางเมย สุกฤทธิ
บ้านเลขที่ ๗๕ หมู่ ๒ ตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา
เกี่ยวกับการเลี้ยงผีเขมร และชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไปของชาวไทยเชื้อสายเขมร
ที่ตำบลหัวสำโรง จ. ฉะเชิงเทรา, หน้า ๓.

๕๙ ...บางตอนจากการสัมภาษณ์อาจารย์ฉันทนาที่ตำบลหัวสำโรง,...

๖๐ นารี สาริกะภูติ, รัช.; วัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยเชื้อสายเขมร
บ้านหัวสำโรง สระสองคอนและคงยาง, OP.SIT, หน้า ๓.

๖๑ ...สัมภาษณ์ นายเชือกและนางแพย สุดฤทธิ์ ตำบลหัวสำโรง,
OP.SIT, หน้า ๑๑.

๖๒ ...สำหรับการสวดออกไทยไม้ปี่เน้ร้องตายตัว ผู้สวดจะต้องค้นเนื้อ
ร้องเอง และอาจจะใส่เนื้อร้องเพื่อเข้าหาญผู้ฟังก็ได้ เช่น

พวงมาลัย

(ลูกคู่) พวงมาลัยควรรหรือลอยไปจากห้อง
+
เอยเจ้าพวงมาลัยควรรหรือลอยไปจากห้อง
เจ้าลอยละล่องเข้าในห้องไหนเอย เจ้าพวงมาลัยเอย
ทีละคอกคอกเอยสองคอกห้าคอก ฉันทรักเจ้าคอกมะขวิด
มาเล่นที่ศูนย์สังคีต ฉันทแสนจะรำเรงใจเอย

(ลูกคู่)

ตะละคอกเอย (เอ้าฮ้าฮ้อ) สองคอกสามคอก
ฉันทรักเจ้าคอกสาเก มันสบคะเนเสียดจริงนะเอย

(ลูกคู่)

ตะละคอกเอย (เอ้าฮ้าฮ้อ) สองคอกสามคอก
ฉันทรักเจ้าคอกฟักทอง วันเ้ามาเจอยู่ที่ห้องฉันทชื่นใจเอย

(ลูกคู่)

ตะละคอกเอยห้าคอกสิบคอก ฉันทรักเจ้าคอกมะตาต
ถ้าตบรางวัลให้ฉันทสักบาท จะร้องให้ซาคใจเอย

(ลูกคู่)

ตะละคอกคอกเอยสามคอก ฉันทรักเจ้าคอกคำลึง
ถ้าได้มาสักสั้ง จะร้องให้ซาคใจเอย

ฯลฯ

การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อ
เรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์
ทางธรรมชาติของไทยและ
ประเทศใกล้เคียง

ในความคิดเห็นโดยทั่วไปแล้วความเชื่อในเรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของภาคตะวันออกของประเทศไทย มีลักษณะที่เหมือนกันกับความเชื่อในหมู่ประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามภาคหรือส่วนอื่น ๆ ของประเทศ เช่น ในภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ รวมทั้งภาคใต้ จะมีผิดแผกแตกต่างกันไปบ้างก็มีเพียงส่วนน้อย ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคติความเชื่อ และสภาพสิ่งแวดล้อม อิทธิพลทางศาสนาอิทธิตต่าง ๆ แต่โดยภาพพจน์รวมแล้ว ประเทศไทยจัดได้ว่าเป็นดินแดนที่มีประชาชนที่ประกอบด้วยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่อยู่ในระดับที่เจริญทางวัฒนธรรมแล้ว มีระบบความเชื่อและการแสดงออกทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นเอกภาพ มีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ที่มิได้ไปค้ำยเหตุผลแม้ว่าความเชื่อเรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติซึ่งมีอิทธิพลต่อจิตใจและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยจะมีเค้าหรืออิทธิพลของความเชื่อในเรื่องดังกล่าว ซึ่งประพศกียึดถือกันในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงของไทยบ้าง เนื่องจากการสมาคมติดต่อทางการเมืองและทางวัฒนธรรม รวมทั้งการติดต่อทางศาสนาของไทยกับชาติใกล้เคียงมาตั้งแต่สมัยโบราณตามที่ปรากฏหลักฐานในประวัติศาสตร์ แต่บรรพบุรุษของไทยเป็นผู้ที่ฉลาด รู้จักคิด รู้จักคิดเปลี่ยนแปลงแก้ไข หรือประยุกต์คนแบบหรือคนเค้าที่ส่งมาในรูปของอิทธิพลนำมาปรับเข้ากับลักษณะแบบไทย ๆ ตามสภาพสิ่งแวดล้อมและความเจริญทางวิวัฒนาการของประชาชน รวมทั้งความเอื้ออำนวยของวัตถุหลักฐาน ดังนั้นจึงจะกล่าวได้ว่าความเชื่อในธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของไทยเป็นลักษณะเฉพาะคน หรือเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นตัวของตัวเองอย่างชัดเจน แม้เอาร่องรอยอิทธิพลของความเชื่อจากชาติต่าง ๆ มาผสมปะปนบ้างก็นำมาประยุกต์เปลี่ยนแปลงเสียจนแทบจะไม่เหลือเค้าเดิมของตนแบบให้เห็น

สำหรับชาติใกล้เคียงของไทยที่มีระบบความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติซึ่งจะนำมาศึกษาเปรียบเทียบในที่นี้ก็คือ ประเทศต่าง ๆ ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านใกล้เคียงของไทยใน

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บนแหลมอินโดจีน เช่น ประเทศพม่า กัมพูชา มาเลเซีย เป็นต้น รวมทั้งบรรดาประเทศหมู่เกาะของมหาสมุทรอินเดีย เช่น ชวา หรืออินโดนีเซีย และ สุมาตรา และที่สำคัญที่สุด คืออนุทวีปในภูมิภาคเอเชียใต้ที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมและอารยธรรมมาตั้งแต่สมัยโบราณจนทุกวันนี้ ประเทศนั้นคือ อินเดีย ซึ่งเป็นเจ้าของอารยธรรมโบราณของเอเชีย หรือโลกภาคตะวันออกเฉียงใต้นับทวีแควจะเห็นจะเปรียบเทียบกับอิทธิพลบางประการของคติความเชื่อเรื่องธรรมชาติในประเทศอินเดียกับประเทศไทย โดยยึดถือสมมติฐานหรือความคิดเดิมที่ว่าทั้งสองประเทศนี้มีการติดต่อกันทางวัฒนธรรม ในรูปของการรับและให้อิทธิพลซึ่งกันและกันมาตั้งแต่สมัยโบราณก่อนการเริ่มต้นของคริสต์ศักราช วัฒนธรรมอินเดียที่เผยแพร่เข้ามามีบทบาทในสภาพวัฒนธรรมและสังคมไทยนั้น เป็นวัฒนธรรมทางศาสนาเป็นหลัก ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนาหลายรูปแบบทั้งทางด้านปรัชญาแนวความคิดทางศาสนา ปรัชญาทางสังคมและการเมือง รวมทั้งรูปแบบของศิลปะทางศาสนา ซึ่งทั้งหมดก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญทางวัฒนธรรมของคนในชาติทั้งสิ้น

ตามที่กล่าวมาในเบื้องต้นแล้วว่า คติความเชื่อในเรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติแท้ที่จริงแล้ว คือสาระเนื้อหาโดยตรงที่เป็นของดั้งเดิมของลัทธิขงจื้อลัทธิขงจื้อลัทธิขงจื้อหรือการนับถือผีสังเวทคา หรือ Animism นั้นเอง ซึ่งลัทธิดังกล่าวนี้มีใช้ของใหม่แต่เป็นความเชื่อของมนุษยชาติดั้งเดิมที่สุด ที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้ก่อนที่จะมีศาสนาต่าง ๆ มนุษย์ในทุกส่วนของโลก ไม่ว่าทางตะวันออกและตะวันตก ทั้งยุโรป อาฟริกา ออสเตรเลีย และเอเชียทางตะวันออกของโลกต่างก็นับถือลัทธิขงจื้อลัทธิขงจื้อลัทธิขงจื้อมาก่อนทั้งสิ้น เนื่องจากมนุษย์มีความกลัวในธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อขจัดความกลัวเหล่านั้นให้หมดสิ้นไป มนุษย์จึงสร้างสิ่งสมมุติซึ่งนำมาจากธรรมชาติให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระเป็นเจ้า ซึ่งมีอำนาจอิทธิทธิมันกาลสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปได้ การกระทำหรือแนวความคิดเช่นนี้มีใช้เป็นการปลอบใจให้หายกลัวแต่เป็นการสร้างที่พึ่งทางใจที่ถาวร สร้างสิ่งยึดเหนี่ยวในจิตใจให้มีความเชื่อมั่นในตัวเอง โดยถือว่าอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์บางอย่างพิสุจน์หาเหตุผลที่แท้จริงไม่ได้ ซึ่งปรากฏอยู่ในธรรมชาติมีอิทธิพลต่อจิตใจและความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ มนุษย์จำเป็นต้องยึดถือเป็นที่พึ่งทางใจ เพื่อควบคุมตัวเองในการปฏิบัติตนและการแสดงออกในสังคมเป็นส่วนรวมให้ถูกต้องตามกำหนดคลองธรรม สิ่งนี้จึงได้ว่าเป็นการสร้างเสริมกำลังใจมากกว่าการปลอบใจให้หายหวาดกลัวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์สมมุติในธรรมชาติ

ซึ่งจะหักล้างลัทธิมิตทิดิทธิจริง ๆ บันดาลทุกอย่างให้เป็นไปทั้งทางดีและทางร้าย อันเป็นผลที่เกิดมาจากการสังเวchyบูชา เคารพกราบไหว้ของมนุษย์นั้น อันที่จริงแล้วเป็นผลพลอยไ้ทางนามธรรมเสียมากกว่า ไม่มีสาระหรือผลประโยชน์ตอบแทนอะไรมากไปกว่านั้น แสดงว่ามนุษย์เมื่อเริ่มมีวัฒนธรรม หรือความเจริญงอกงามในจิตใจขึ้น มนุษย์ก็รู้จักเหตุและผล เข้าใจถึงแก่นแท้ของสิ่งที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งอยู่รอบตัว นำเอาธรรมชาติมาใช้เป็นประโยชน์ได้อย่างน้อยก็เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวในจิตใจให้ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของประเพณีกฎข้อบังคับของสังคมอันเป็นส่วนรวมของคนในชาติได้

ลัทธิบูชาธรรมชาติหรือนับถือผีสังเวชเวคา ซึ่งเป็นรากฐานหรือบ่อเกิดของความเชื่อในเรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของภาคตะวันออกเฉียงของไทย และประชาชนในภาคอื่น ๆ ของประเทศจะได้รับแบบอย่าง หรืออิทธิพลใดมาบ้างจากคติความเชื่อในเรื่องเดียวกันในหมู่ประชาชนของอินเดีย ประเทศที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียใต้ การศึกษาเปรียบเทียบในเรื่องนี้ต้องใช้การพิจารณาอย่างถี่ถ้วน โดยอาศัยหลักฐานข้อมูลประกอบอย่างรอบคอบพอสมควร

อันที่จริงแล้ว ดินแดนอาณาจักรต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นและเจริญรุ่งเรืองในโลกตะวันออก ภูมิภาคเอเชียใต้ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียกลาง รวมตลอดทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกก็รู้จักและประชาชนในดินแดนเหล่านั้นนับถือยอมรับในลัทธิบูชาธรรมชาติ (Animism) มาด้วยกันทั้งนั้น ชนชาติต่าง ๆ ต่างมีความเข้าใจและนำเอาสาระแก่นแกนจิตใจของลัทธิบูชาธรรมชาติมาเป็นที่ยึดเหนี่ยวในจิตใจ ให้อิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนมาตลอดยุคสมัยตั้งแต่สมัยโบราณมาจนยุคปัจจุบัน ไม่เฉพาะแต่ในอินเดีย หรือในประเทศไทย ในดินแดนชาติใกล้เคียง คนในชาติก็เลอบใ้สันถิ้อลัทธิบูชาธรรมชาติมาตั้งแต่แรกเริ่มตั้งแต่ชุมชน ดินฐานที่อยู่อาศัย ดังนั้นต่างสังคม ต่างรู้ และยอมรับ ในความคิดอันเป็นปกติวิสัย จึงไม่ควรพิศุคในทำนองที่ว่าการรับให้อิทธิพลซึ่งกันและกันได้แค่เท่าที่ยอมรับในประเด็นที่ว่า ความเชื่อในลัทธิบูชาธรรมชาติ หรือนับถือผีสังเวชเวคาในหมู่ชนชาติต่าง ๆ ของประเทศอินเดียจะเป็นต้นแบบที่ให้อิทธิพลบางประการแก่ความเชื่อของชนชาติไทย การยอมรับนี้เป็นผลมาจากความคิดเห็นทั้งเดิมในวงวิชาการว่าชนชาติไทยมีการติดต่อกับสมาคมทางศาสนาและวัฒนธรรมกับชนชาติอื่นๆของอินเดีย ซึ่งเดินทางมาตั้งรกรากเผยแพรศาสนาและวัฒนธรรม

ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งในคาบสมุทรใหญ่ แหวมอินโดจีน และในหมู่เกาะต่าง ๆ ของมหาสมุทรอินเดียนั้นเอง การเข้ามาของรูปแบบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมฮินดูจากอินเดีย ในภูมิภาคส่วนนี้ของโลกมีมานานแล้วสมัยก่อน ๆ ของคริสต์ศักราช อย่างน้อยเมื่อ ๓๕๐ - ๓๐๐ ปีก่อนคริสต์ศักราชโดยประมาณ^๒ รูปแบบที่สำคัญอย่างหนึ่งของการเผยแพร่อารยธรรมและวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ ทางศาสนา ซึ่งกล่าวได้ว่า ศาสนาพราหมณ์ หรือ ฮินดู กับพุทธศาสนาทุกนิกาย ไม่ว่าจะเป็นนิกายไถว หรือทวินิกาย กับไวษณพนิกาย หรือ วิษณุ นิกาย ซึ่งเป็นนิกายสำคัญของศาสนาฮินดู หรือนิกายเถรวาท (หินยาน) กับนิกายมหายาน ของพุทธศาสนา ทั้งหมดนี้ได้เข้ามาประดิษฐานอย่างมั่นคง และเจริญรุ่งเรือง ให้อิทธิพลต่อ จิตใจศรัทธาความเชื่อถือของชนชาติพื้นเมืองบนแหลมอินโดจีนทุกชาติ ไม่ว่าจะเป็นชาวลัวะ ชาวมอญ ขอม หรือชนชาติมาเลย์รุ่นเการวมทั้งชนชาติไทยด้วย แต่เห็นขึ้นไปหรือมองให้ลึกซึ้ง ลงไปแล้ว ลัทธิบูชาธรรมชาติหรือนับถือผีสังเวทาคักเป็นส่วนหนึ่งในความเป็นมาสาระของ ศาสนาทั้งพุทธและพราหมณ์อย่างแยกกันไม่ออก ลัทธิบูชาธรรมชาติมีความเกี่ยวข้องกับโดยตรง กับศาสนาที่เกิดขึ้นมาในช่วงหลังในประเทศอินเดียนั่นก็คือ ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาในศาสนาพุทธก็ศรัทธา หรือศาสนาฮินดูก็ศรัทธา นำเอาความเชื่อในลัทธิดั้งเดิมการบูชาธรรมชาติเข้าไปปะปนผสมผสาน กับหลักธรรม คติความนึกคิดของศาสนา ซึ่งจัดได้ว่าเป็นวิวัฒนาการ การพัฒนาความคิดที่มีการ สืบทอดเจตนารมย์ติดต่อกันมาอย่างไม่ขาดสาย การปฏิบัติตนหรือการยึดเหนี่ยวจิตใจนับถือ ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาในหมู่ชนชนต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตลอดคึกคักยุค สมัยนั้นมีเค้าหรือรูปแบบดั้งเดิมของความเชื่อในลัทธิบูชาธรรมชาติรวมอยู่อย่างเห็นได้อย่าง ชัดเจน เช่นผู้ที่นับถือเลื่อมใสในพุทธศาสนา บูชาเคารพในองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและ พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ส่วนหนึ่ง แต่ส่วนอื่นซึ่งอาจเป็นส่วนประกอบเบื้องต้นของศาสนา ดังกล่าว ยังเน้นหรือให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับลัทธิบูชาธรรมชาติ นั่นคือพุทธนามกะ ยังคงนับถือเลื่อมใสในธรรมชาติ เช่น ทองฟ้า แม่น้ำ ภูเขา ฯลฯ ว่ามีวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ นีการตั้งนามสมมุติ เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าทุ่ง เจ้าสมุทร แม้พืชพันธุ์ธัญญาหารก็เป็นสัญลักษณ์ ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิบูชาธรรมชาติซึ่งปะปนอยู่ในคติความเชื่อของพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น เช่นเรารู้จักแม่พระโพธิสัตว์ แม่พระธรณี นางไม้ รุกขเทวดา เทพยาคอารักษ์ เทพนารี ฯลฯ เป็นต้น แม้ในบ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็ยังมีเจ้าที่เจ้าทาง ผู้คุ้มครองรักษา ซึ่งสิ่งนี้รวมอยู่ใน ความเชื่อและความศรัทธาของชาวพุทธโดยปกติวิสัย เนื่องจากเกิดมาพร้อมกับการเข้ามา

เผยแพร่วงศาสดาทั้งหลาย ในโลกตะวันออกนอกเหนือจากอินเดียมีมานานแล้ว ซึ่งเกิดมาจากผลของความนิยม การยอมรับของผู้เลื่อมใสเชื่อถือ เราจึงมองไม่เห็นว่าเป็นแก่นหรือสำคัญอะไร เนื่องจากความเคยชิน ปฏิบัติ และเชื่อกันมาปกติจนมองเห็นเป็นเรื่องธรรมดา ไม่มีความสำคัญใด ๆ ที่ควรหยิบยกมาวิเคราะห์พิจารณาใด ๆ นั้นเอง ส่วนในคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูในอินเดียนั้น ศาสนานี้ นำเอาสาระเนื้อหาหรือแนวความคิดทั้งทางนามธรรมและรูปธรรมของลัทธิบูชาธรรมชาติเข้ามาใส่หรือเป็นรากฐานสำคัญโดยตรงของศาสนาพราหมณ์ทีเดียว โดยแทบจะกล่าวได้ว่าลัทธิบูชาธรรมชาติคือหัวใจหรือส่วนสำคัญหลักของกำเนิดและวิวัฒนาการของศาสนาพราหมณ์โดยตรง ถ้าปราศจากลัทธิบูชาธรรมชาติแล้วศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูคงเกิดขึ้นไม่ได้ ในคติความเชื่อของชาวฮินดูเอง หรือรวมตลอดทั้งชนชาติพื้นเมืองในโลกตะวันออกเอเชียโบราณถือว่า ลัทธิบูชาธรรมชาติแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ คือ การบูชาท้องฟ้า ธรรมชาติเบื้องบน ซึ่งเรียกว่า ผีฟ้า เป็นสิ่งกำหนดความเป็นไปในวิถีชีวิตของมนุษย์และยังมีการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว^๓ รวมทั้งการบูชาเทพหรือสิ่งที่ป็นรูปธรรมที่มีความซื่อสัตย์มีความสามารถจนได้รับการยกย่องเป็นเทพเจ้า^๔ และองค์ประกอบสุดท้ายคือนับถือบูชาผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยทั่วไปนั่นเอง

ลัทธิบูชาธรรมชาติ (Animism) เป็นที่รู้จักเลื่อมใสนับถือในชุมชนพื้นเมืองของภาคอินเดียนานแล้วตั้งแต่อย่างน้อย ๓๕๐๐ - ๒๕๕๐ ปีก่อนการเริ่มต้นของคริสต์ศักราชทีเดียว โดยศูนย์กลางของการนับถือบูชาลัทธิดั้งเดิมของโลกลัทธินี้อยู่ที่บริเวณภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย บริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ แคว้นปัญจาบปัจจุบันเป็นส่วนของประเทศปากีสถานบางส่วน ประชาชนในสมัยนั้นเป็นชนพื้นเมืองชื่อว่า คราวีเดียน หรือมีลักษณะสร้างอารยธรรมแรกเริ่มที่สุดของอินเดียนั้นมา เรียกว่า อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ (The Indus Valley Civilization) เราจัดว่าอารยธรรมโบราณนี้เป็นสมัยกึ่งก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญของอินเดีย จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่เมืองโบราณ ๒ เมือง คือ โมเฮนโจ ดาโร และเมืองฮารัปปา ผู้ขุดค้นได้พบหลักฐานทางโบราณคดีมากมายที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนยืนยันการประจักษ์ฐานและเจริญรุ่งเรืองของลัทธิบูชาธรรมชาติ ในหมู่ชาวคราวีเดียน^๕ ประชาชนพื้นเมืองเหล่านี้มีลัทธิธรรมชาติรอบตัว เน้นในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตมนุษย์และสัตว์ พืชพันธุ์ธัญญาหาร และยังมีนับถือกันไว้ และสัตว์ว่าเป็นพระเป็นเจ้า ที่มีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ นานา ในประเด็นมีลัทธิธรรมชาติรอบตัวว่าศักดิ์สิทธิ์นั้นชนพื้นเมืองของ

อารยธรรมลุ่มน้ำสินธุมีลัทธิบูชาพระแม่เจ้า (cult of Mother Goddess) ซึ่งสะท้อนออกมาทางรูปประติมากรรมทางศิลปะในรูปของตุ๊กตา ดินเผา หรือดินเหนียวเผาไฟ (Terra - cotta figurines) รูปผู้หญิงกำลังมีครรภ์ ท้องแก่ ส่วนอวัยวะอื่น เช่น ศีรษะ แขน ขา ผิดส่วนความเป็นจริง ตุ๊กตาดินเผาที่พบมีจำนวนมากมายจากหลุมขุดค้นของเมืองโมเฮนโจดาโร และฮารัปปา เป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์ของชีวิต การสืบต่อวงศ์ตระกูล ความเจริญเติบโตของมนุษยชาติและวงศ์ตระกูลให้ยาวนาน ลัทธิการบูชาพระแม่เจ้านั้นค่อนข้างให้อิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเชื่อของชนชาติต่าง ๆ บนแหลมอินโดจีนของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ว่าชนชาติขอม พม่า หรือแม้กระทั่งชนชาติไทยโบราณเอง ซึ่งวัฒนธรรมของชนชาติที่กล่าวมานี้ได้รับอิทธิพล ลักษณะบางอย่างของวัฒนธรรมอินเดียสมัยโบราณมาประพุกติปฏิบัติในสังคม และได้ดัดแปลงแก้ไขให้เข้ากับความต้องการของชุมชน สภาพสิ่งแวดล้อม และความรู้สึกนึกคิดของตน กลายเป็นความเชื่อที่นับถือในรูปผีหรือแดนดิน ไปบ้างก็มี ซึ่งเรียกว่าแม่พระธรณี เป็นต้น อย่างไรก็ตามในประเทศไทยแล้วเรามักตีความเชื่อเรื่องนั้นเช่นกัน คือเรื่องของตุ๊กตาดินเผา หรือตุ๊กตาเสียกระปาดสร้างเพื่อการเสาะเคราะห์ บัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บ ตามคติความเชื่อพื้นบ้าน ซึ่งนับมาได้จากอดีต นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมา หรืออาจจะนับมาก่อนหน้านั้น คือตั้งแต่สมัยทวารวดีในภาคกลางของประเทศไทยก็ได้ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๖ เป็นต้นมาจากการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณดินแดนในภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้มีการพบตุ๊กตาดินเผาจำนวนมากจากนครปฐม และจังหวัดใกล้เคียง เป็นตุ๊กตาผู้หญิงอ้วนลูกบาง รูปผู้หญิงและเด็ก และคนงูจงอาง เป็นต้น คติการทำตุ๊กตาดินเผา (Terra - cotta figurine) ของสมัยทวารวดีคงนำต้นเค้ามาจากวัฒนธรรมของอินเดียก็ได้ เพราะในสมัยทวารวดี อิทธิพลทางศาสนาและศิลปะของอินเดีย โดยเฉพาะสมัยคุปตะแพร่หลาย เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมากในชุมชนพื้นเมืองชาตินมอญ ซึ่งเป็นชุมชนกลุ่มใหญ่ของอาณาจักรทวารวดี ตุ๊กตาดินเผาในสมัยนี้คงทำหน้าที่สัญลักษณ์แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของชีวิต^๗

แต่อย่างไรก็ตามก็จากการขุดค้นบูรณะและขุดแต่งทางโบราณคดี โดยโครงการบูรณะโบราณสถานลพบุรี หน่วยศิลปากรที่ ๑ ที่วัดนครโกษา อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี^๘ ในช่วง เดือน กุมภาพันธ์ - กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕ ผู้ขุดค้นได้พบหลักฐานโบราณวัตถุ

ที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้มาก นอกจากภาพยนตร์นั้น และพระพิมพ์ดินเผา รวมทั้งภาชนะขนาดเล็ก และเศษภาชนะเครื่องปั้นดินเผาแล้วยังมีตุ๊กตาดินเผาหลายชิ้นปรากฏเป็นหลักฐานด้วย ตุ๊กตาดินเผาที่พบมีทั้งที่เป็นรูปสัตว์และรูปคน บางครั้งก็มีการเคลือบและมีการเขียนลวดลายด้วย บางชิ้นก็เป็นดินเผาบรรจุภาชนะ ตุ๊กตาดินเผาเหล่านี้เป็นรูปสัตว์ส่วนหัวของงูและช้าง และตุ๊กตาดินเผารูปคน หรือตุ๊กตาเสียกระบาล ตุ๊กตาแบบนี้เป็นตุ๊กตาที่เกี่ยวกับโชคลาง โดยจะวางไว้ที่ทางสามแพร่งเพื่อชี้แนวทางเดิน โดยสรุปทั่วไปแล้ว ประโยชน์ของตุ๊กตาดินเผาเหล่านี้ อาจใช้ในพิธีกรรม เป็นเครื่องราง เป็นของเด็กเล่นหรือเป็นเครื่องนำโชคก็ได้ จากการสันนิษฐานตุ๊กตาดินเผาเหล่านี้จะเป็นโบราณวัตถุที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา บางรูปอาจทำขึ้นในสมัยสุโขทัยก็ได้ แสดงว่าคติความเชื่อเรื่องตุ๊กตาดินเผาเข้ามาแล้วในแผ่นดินที่เป็นประเทศไทย ปัจจุบันนี้มาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๑ และมีการทำศิลปวัตถุชนิดนี้ตลอดมาทุกยุคสมัย จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา และรัตนโกสินทร์ตุ๊กตาเสียกระบาล ซึ่งเป็นลักษณะความเชื่อพื้นบ้านอย่างหนึ่งของสังคมชนบทไทย คงเป็นงานศิลปเอกเทศ เกิดขึ้นจากความคิดและแรงบันดาลใจของชุมชนพื้นเมืองของไทยเอง เป็นเรื่องการเสี่ยงทาย เกี่ยวกับนำโชค เรื่องโชคลาง การทำบุญต่ออายุ สะเดาะเคราะห์ คงไม่ใช่ทำเพื่อคติความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตเหมือนตุ๊กตาดินเผาสำหรับบูชาพระแม่เจ้าของชาวกราวีเทียนแห่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ สมัยเมื่อ ๓๕๐๐ ปีก่อน ค.ศ. หรือประมาณเกือบ ๖๐๐๐ ปีมาแล้ว เป็นแน่ ตามคติตุ๊กตาเสียกระบาลที่วางไว้ที่ทางสามแพร่งของคนไทยนั้นเอาเคล็ดโชคลาง ตัวตุ๊กตาแทนตัวผู้ป่วย เมื่อทำการสะเดาะเคราะห์ตัดหัวตุ๊กตาออกไปเสียแล้ว ตุ๊กตาหรือตัวแทนของโชคร้ายจะนำเอาโรคภัยไข้เจ็บ โชคไม่吉利ต่าง ๆ นา ๆ ไปจากผู้ป่วยนั้นด้วย คตินี้ไม่เคยปรากฏในอินเดียมาก่อน ดังนั้นการศึกษาเปรียบเทียบในเรื่องอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียที่จะมีปรากฏอยู่บ้างในคติความเชื่อของคนไทยคงจะไม่ชัดเจนหรือนำเชื่อถือได้เสียแล้ว การค้นคว้าทางโบราณคดีปรากฏผลออกมาในปัจจุบันเกี่ยวกับความเชื่อทฤษฎีใหม่ว่า หลักฐานของศิลปวัฒนธรรมอินเดียที่ปรากฏพบจากบริเวณต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย เป็นหลักฐานโบราณวัตถุสถานสมัยหลังทั้งสิ้น ไม่มีก่อนหน้าคริสต์ศตวรรษที่ ๕ - ๖ หรือพุทธศตวรรษที่ ๑๐ - ๑๑ เลย หมายถึงว่าเป็นหลักฐานสมัยศิลปะคุปตะตอนปลายและหลังคุปตะของอินเดีย หลักฐานทางโบราณคดีสมัยอินเดียโบราณ หรือสมัยราชวงศ์โมริยะ ซึ่งปีอายุประมาณ ๓๐๐ - ๒๐๐ ปีก่อน ค.ศ. (๓๐๐ B.C.) แทบจะไม่มีตัวอย่างใหญ่และศึกษา และข้อสันนิษฐานเดิมที่เชื่อยอมรับกันมานานว่า ภาคกลางของไทยคือสุวรรณภูมิแผ่นดินทอง ดินแดนแรกของโลกที่

ก่อนรับการเข้ามาเผยแพร่พุทธศาสนาของสมณทูตโสมเถระ และอุทตระเถระ ซึ่งส่งมาโดย
 พระเจ้าอโศกมหาราช แห่งราชวงศ์โมริยะ อินเดียนั้นปัจจุบันนี้ถูกลบลงไปเสียหมดด้วย
 หลักฐานใหม่ที่ว่า สมณทูตโมเคยมาที่กินแดนส่วนนั้นของประเทศไทย และไปใช้สุวรรณภูมิตามที่
 เคยเข้าใจกันมาเป็นสิบ ๆ ปี^{๑๑} หลักฐานแสดงร่องรอยของวัฒนธรรมอินเดียที่พบในกินแดน
 ทุกส่วนของไยมีอายุสมัยหลังจากสมัยทศกัณฐ์ที่ราชมาก คือสมัยหลังยุประราพพุทธศตวรรษ
 ที่ ๑๒ - ๑๓ เป็นอันมา ดังนั้นโบราณวัตถุของสมัยสุวรรณภูมิ ประมาณ ๓๐๐ - ๒๐๐ ปี
 ก่อน ค.ศ. ยังไม่มีหลักฐานในประเทศไทยเลย โบราณวัตถุสมัยเก่ากว่านั้น เช่นทิวอย่าง
 ที่กุกทาคินเผาดีหิพระแม่เจ้าของอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุ ซึ่งมีอายุถึง ๓๕๐๐ ปีก่อน ค.ศ.
 หรือประมาณเกือบ ๖ พันปีมาแล้วจะมาถึงหลักฐานพบทิวอย่างหรือให้อิทธิพลอย่างไรต่อคติ
 ความเชื่อของคนไทยในเรื่องบุชชาธรรมชาติ คุณิถหลักความจริงหรือปกทิวสัยไปมากที่เกี่ยว
 คึงนัการศึกษาเปรียบเทียบโดยสรุปแลงานการทำกุกทาคินเผาของไย ในคติบุชชาธรรมชาติ
 นี้คึงเป็นงานเอกเทศ สร้างกิดแบบขึ้นมาโดยทิวของตัวเองไม่ต้องอาศัยหรือรับอิทธิพลใด ๆ
 ทางศิลปะหรือแรงบันดาลใจมาจากชาติอื่น ข้อนี้นักโบราณคดียอมรับกันว่างานศิลปะฝีมือของชาติ
 ใด ๆ ที่คึกขึ้นมา เกิดมาพอง หรือเหมือนกันจักว่าโดยอักษิโนมิต หรือมังเอ็ญไค โดยที่ชาติ
 เหล่านั้นไม่จำเป็นต้องรู้จักคึกคอกเกี่ยวข้องของสัมพันธ์ไปมาหาสู่กันแต่อย่างใดต่างฝ่ายต่างคึก
 และทำขึ้นมาเองตามความเชื่อความนิยมของตนตามลำพัง เกิดไปเหมือนกับงานฝีมือของอีกชาติ
 หนึ่งสิ่งนั้นคือ ความมังเอ็ญไคโดยไปไคคึงใจมากกว่า^{๑๒} คึงนัลหิธิบุชชาธรรมชาติของไยโบราณ
 คงเป็นของพื้นเมือง เกิดจากแรงบันดาลใจจากความเชื่อและความนิยม และความเจริญทาง
 ภูมิปัญญาของชนชาติไทยโบราณโดยตรง

ในการศึกษาวิเคราะห์ลหิธิบุชชาธรรมชาติอีกรูปแบบหนึ่งในเรื่องของรับอิทธิพล
 มาจากวัฒนธรรมอินเดียหรือไม่นั้นคือ เรื่องของการนับลหิธิบุชชาธรรมชาติรอบทิว เช่น แม่
 ภูเขา ป่า ท้องทุ่ง ฯลฯ ว่าเป็นเทพเจ้า วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ควรแก่การเคารพกราบไหว้
 โดยเรียกว่า เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าทุ่ง พระสมุทรร ทำนองนี้เป็นกัน ในอินเดียก็ปรากฏมี
 หลักฐานอยู่บางเหมือนกัน เช่นอิทธิพลของการเรียกษัตริย์แห่งภูเขา ในภาษาสันสกฤตว่า
 บรรพทภูบาล และเรียกพระอรุณ เทพแห่งสายน้ำ แต่จะให้อิทธิพลต่อการเรียกลหิธิบุชชาธรรม
 ชาติของไทยนั้นไม่แน่ใจ ของไทยเราเรียกลหิธิบุชชาธรรมชาติเป็นลหิธิบุชชาธรรมโดยมาจาก
 รากฐานความนิยม ความเคยชิน หรือปกทิวสัยมากกว่าจะรับอิทธิพลใด ๆ มาจากวัฒนธรรม

ของชาติอื่นโดยเฉพาะจากอินเดีย ตัวอย่างคนไทยเรียกแม่น้ำว่าพระแม่คงคา เราก็มักได้
 บุษากรมาไหว้เหมือนเทพธิดาพระเป็นเจ้า มหาลีลาองค์หนึ่งของพระทิวะ หรืออิศวร เทพผู้
 ทำลายโลกของชาวฮินดูในอินเดีย เราบัญญัติศัพท์ แม่พระคงคา หรือพระแม่คงคา แม่น้ำ
 ทุกสายก็เรียกชื่อเดียวกันนั้นหมด การเรียกเช่นนี้เกิดขึ้นมาจากความเคยชิน การจดจำสืบทอด
 ตกทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ คนรุ่นก่อนเรียกไว้อย่างไร รุ่นหลังต่อมาก็นิยมเรียกเช่นนั้น
 ตามปกติวิสัย ไม้มีความหมายอะไรลึกซึ้งทางศาสนา เหมือนศาสนาฮินดูในอินเดีย แม้ใน
 ประเพณีสำคัญเทศกาลนักขัตฤกษ์ของชาติ คือ ประเพณีลอยกระทง วัตถุประสงค์อย่างหนึ่ง
 ของพิธีนี้เป็นการขอขมาลาโทษต่อพระแม่คงคา ชื่อแม่น้ำก็เป็นชื่อนี้โดยปริยายตามความนิยม
 เคยชินร่วมสมัยนั่นเอง ลัทธิบูชาธรรมชาติโดยมีสมมุตินามเจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าทุ่ง หรือ
 เจ้าสมุทร ก็คงจะตกอยู่ในลักษณะแบบเดียวกันกับคำว่า พระแม่คงคา ตามที่วิเคราะห์มา
 เบื้องต้นก็ได้ คงไม่ใช่อยู่ในรูปการให้และรับอิทธิพลซึ่งกันและกันเป็นแน่

สำหรับการบูชาต้นไม้ เทพธิดาอารักษ์ที่สถิตอยู่ในต้นไม้ในคติความเชื่อทาง
 บูชาธรรมชาติของคนไทยมาจนทุกวันนี้ เรื่องนี้ควรนำมาพิจารณา เทพธิดาอารักษ์ของต้นไม้
 มีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น นางไม้ เทพนารี รุกขเทวดา พฤษปะเทศ ต้นแบบหรือเค้าดั้งเดิมจริง ๆ
 อาจจะมาจากรูปแบบของลัทธิบูชาธรรมชาติในอินเดียก็ได้ เพราะในอินเดียเองลัทธิ
 บูชาต้นไม้ (Tree - worship) เกิดขึ้นมาในศรัทธาความเชื่อของชาวคราวีเดียน
 ในสมัยอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ สมัยเมื่อ ๓๕๐๐ ปีก่อน ค.ศ. หลักฐานทางโบราณคดี
 สำคัญที่พบจาก เมืองฮารัปปา (Harappa) เมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๖ โดย R.D.
 Baneryee และเซอร์จอห์น เอฟ มาร์แชล แสดงในรูปของที่ประทับตรา หรือแผ่นดิน
 เหนียวเผาไฟ ซึ่งเรียกว่า ซีล (Seal) ที่ประทับตราดินเหนียวนี้พบเป็นจำนวนมากจาก
 หลุมขุดค้น บนผิวของแผ่นดินเหนียวนั้นสลักภาพลายเส้นหยาบ ๆ เป็นภาพของต้นไม้ แมกิ้งก้าน
 สาคู ชาวคราวีเดียนถือว่าต้นไม้เป็นเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลความเป็นไปต่าง ๆ ให้
 ชีวิตมนุษย์ และบนผิวของเครื่องปั้นดินเผา (Pottery) สมัยฮารัปปาที่พบจากเมือง
 ฮารัปปา จันตุคาโร และเมืองโมเฮนโจดาโร ก็เช่นกัน มีภาพสลัก หรือภาพลายเส้นของ
 ต้นไม้ยืนต้น มีกิ่งก้านสาขา และมีรูปสัตว์ปีกเช่นนก และสัตว์สี่เท้า เช่น วัว ช้าง แพะ
 เป็นคน ยืนอยู่โคนต้นไม้ หรือใกล้ ๆ ต้นไม้ สิ่งนี้คือสัญลักษณ์ของการบูชาสัตว์ (Animal
 Worship) ของเจ้าของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุด้วยเช่นกัน การบูชาต้นไม้ในไทยเอง

หรือแม่แก่ชาวพม่าสมัยโบราณก็มี เป็นศรัทธาความเชื่ออย่างจริงจังในสังคมสมัยโบราณ
 คนเค้าดั้งเดิมของการบูชาพืชพันธุ์ธัญญาหารอาจจะเกี่ยวข้องกับทางอินเดียนั้นได้ เป็น
 มรดกตกทอดที่สืบทอดมาในระยะเวลาอันยาวนานนับพัน ๆ ปีทีเดียว ในกรณีนี้ถ้าเชื่อในความ
 วิชาการสันนิษฐานใหม่ของคนรุ่นใหม่ปัจจุบันในทฤษฎีเรื่องเนืองทองสุวรรณภูมิตามที่กล่าวไป
 เบื้องต้นแล้ว วัฒนธรรมอินเดียนโบราณสมัยบูชาต้นไม้ก็คงไม่มีผลหรือนำหนักใด ๆ ที่จะสะท้อน
 ในรูปของการให้อิทธิพลแก่ชาติไทยสมัยโบราณ ศักติการบูชารุกขเทวดา นางไม้ ต้นไม้ใหญ่
 ที่มีวิญญานศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ของความเชื่อและศรัทธาของคนไทยตั้งแต่โบราณมาจนทุกวันนี้
 นั้นคงจะได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อบูชาธรรมชาติของประเทศพม่าก็ได้ ซึ่งพม่าเป็นเพื่อน
 บ้านใกล้เคียงของไทยเอง คงมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับทางศาสนาและวัฒนธรรมกัน อิทธิพลใน
 ลัทธิบูชาต้นไม้ของพม่าคงมาผสมผสานอยู่ในคติความเชื่อของคนไทยได้ ซึ่งทุกคนไปแล้ว
 ต้นเค้าเดิม หรืออันแบบที่แท้จริงซึ่งถ่ายทอดอิทธิพลมาสู่พม่าก็คืออินเดียนั้นเอง ในรัฐเบงกอล
 ทางทิศตะวันออกของอินเดีย ยังคงเป็นดินแดนที่สนับสนุนเรื่องนี้อยู่ บริเวณรัฐเบงกอลของ
 อินเดียมีพรมแดนใกล้กับพรมแดนประเทศพม่า โดยมีประเทศบังคลาเทศ หรือเบงกอลตะวัน
 ออกเดิมคั่นอยู่ อิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียนตะวันออกจากรัฐเบงกอลคงแพร่ขยายมาสู่พม่า
 ได้โดยไมยาก เพราะการเดินทางคมนาคมติดต่อกันค่อนข้างสะดวก ดังจะเห็นได้ว่ารัฐเบงกอล
 ในสมัยการเรืองอำนาจของกษัตริย์ราชวงศ์ปาละ (Pala Dynasty) เป็นสมัยที่
 วัฒนธรรมอินเดียนแพร่หลายไปนอกประเทศมากที่สุดสมัยหนึ่ง เป็นวัฒนธรรมของพุทธศาสนา
 ลัทธิมหายานตันตระ ซึ่งสิ่งที่ผสมปะปนอยู่ในคติความเชื่อทางมหายานของสมัยปาละนั้นก็คือ
 ความเชื่อในลัทธิบูชาต้นไม้และธรรมชาตินั่นเอง พม่าจึงได้รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องธรรม
 ชาติมาจากอินเดียดังกล่าวมาเบื้องต้น

การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเรื่องของทะเล
 พายุในทะเล รวมทั้งสิ่งลึกลับในทะเล อีกด้านหนึ่งเรื่องของฟ้าฝน ฟ้าร้อง ฟ้าแลบ ฟ้าผ่า
 อะไรทำนองนี้เป็นต้น ความเชื่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเหล่านี้เป็นความคิดเอกเทศ
 น่าจะคิดได้ว่าเป็นคติความเชื่อที่คนไทยคิดขึ้นมาเอง โดยอาศัยประสบการณ์ ความเข้าใจ
 หรือรู้สภาวะความเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศ โดยอาศัยความเคยชิน ความชำนาญชำนาญ
 เฉพาะคนเป็นส่วนสำคัญในการสร้างศรัทธาความเชื่อขึ้นมาเอง โดยไม่จำเป็นต้องรับ
 อิทธิพลใด ๆ มาจากต่างชาติ โดยเฉพาะในอินเดียเองนั้นไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่าใดนัก

กับเรื่องของทะเล เพราะมีแม่น้ำคงคาเป็นหัวใจและเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงชีวิต ทะเล และมหาสมุทรเป็นสิ่งรองลงมา แมว่าอินเดียที่จะล้อมรอบด้วยทะเลตามลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศ แก่ชาวฮินดูก็มีความเชื่อเรื่องทะเลที่โอบแน่นแผ่นดินออกมามากนัก เขารวมคติความเชื่อว่าทะเลเป็นเทพเจ้าของศาสนาฮินดูแก่นั่นเอง เป็นเทพชั้นรองที่เรียกว่า พระสมุทร และพระวรุณ ไม่มีพิธีการเทศกาลใหญ่โตอะไรที่ถวายหรือฉลองเทพแห่งทะเล จะมีก็ตามชายฝั่งทะเลมาลาบาร์ และรัฐเคอราลา รวมทั้งเมืองบอมเบย์ และชาวทมิฬในรัฐทมิฬนาฑู ที่บูชากราบไหว้พระสมุทร^{๑๔} และการมีความเชื่อนี้ไม่ว่าจะมีอิทธิพลอะไรที่ถ่ายทอดจากคนอื่นได้ เช่นเดียวกับเรื่องการบูชาท้องฟ้า ปรากฏการณ์ในท้องฟ้า วัฒนธรรมไทยคงเป็นตัวของตัวเอง มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรเอง ไม่ได้รับอิทธิพลมากหรือน้อยใด ๆ มาจากทางอินเดีย แม้ว่าในเรื่องของลมพายุซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดในทะเลในคติความเชื่อของไทย ซึ่งกล่าววาลมพายุมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าลมวงขวาง เวลาเกิดทำให้ท้องฟ้ามีสีแสดเรื่อ ทำให้เรืออัปปาง ชาวประมงกลัวกันมากเลยมีเคล็ดป้องกันลมวงขวางโดยใช้เสวียนรอกก่อนหยอชาวคินเอาสองคูลมวงขวาง และให้อยู่ในระกำสายตา ซึ่งชาวทะเลเรียกว่า "แว่นตาพระอิศวร" นั้นมิได้เกี่ยวข้องกับใด ๆ กับทางอินเดีย ในศาสนาฮินดูแต่อย่างใดเป็นการบัญญัติศัพท์ตามความนิยมชมชอบเองของคนไทย ซึ่งอาจทำให้แลดูขลัง กึกกัสนิหรี ขึ้นมาได้ เป็นเคล็ดโชคกลางหรือสร้างกำลังใจส่วนหนึ่งเพื่อต่อสู้ป้องกันลมพายุหรือลมวงขวางนั่นเอง ในอินเดียไม่เคยปรากฏเหตุการณ์ดังกล่าวนี้มาก่อน เช่นเดียวกัน คติความเชื่อเรื่องฟ้าร้อง ฟ้าแลบ ฟ้าผ่า ในความเชื่อของคนไทยเรา จกจำเรื่องราวของเทวกำเน็คพระเป็นเจ้าในศาสนาฮินดู ซึ่งถ่ายทอดเป็นเมรอกตกหอคักกันมาสมัยต่อสมัย และนำมาประยุกต์คิดแปลงเป็นคติความเชื่อเอกเทศของตัวเองได้อย่างราบรื่น เรื่องของเทพฮินดูที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติคือ พระอินทร์ หรือท้าวสหิสันย์ (Indra) ซึ่งมีสายฟ้าหรือวชิรปาณี (Thunder Bolt) เป็นอาวุธหรือสัญลักษณ์ เวลาโกรธพระอินทร์จะขว้างสายฟ้าหรือวชิรปาณีนี้นี้ทำให้เกิดเป็นฟ้าแลบ หรือฟ้าผ่าทันที คนไทยคงนำคติเรื่องเช่นว่านี้มาผสมประปนในการบูชาธรรมชาติแต่เพียงในนามหรือเปลือกนอก ไม่ใช้การรับอิทธิพลมาอย่างจริงจังอะไรนัก เพราะว่าเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ ทำนาน นิยายปร่ำปร่าที่พิสูจน์ความจริงไม่ค่อยได้ คนไทยนิยมชมชอบกันอยู่เป็นปกติวิสัยอยู่แล้ว อิทธิพลของทำนาน นิยายเหล็ดวิสัย และวรรณคดีคงให้ต่อกติความเชื่อเรื่องปรากฏการณ์ทางธรรมชาติมากกว่าที่จะรับมาโดยตรงจากวัฒนธรรมอินเดีย

ถึงนั้นอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียเกี่ยวกับลัทธิบูชาธรรมชาติ (Animism) จึงปรากฏร่องรอยเก่าแก่มากในความเชื่อของคนไทยตั้งแต่สมัยโบราณมาจนทุกวันนี้ คนไทยคิดรูปแบบในความเชื่อลัทธิดังกล่าวขึ้นมาเป็นส่วนใหญ่โดยคิดขึ้นมาจากความนิยม ความเคยชิน สภาพสิ่งแวดล้อม และบรรยากาศแบบไทย ๆ แท้จริง ทั้งทางนามธรรมและ รูปธรรมจะมีเค้าเดิมของวัฒนธรรมอินเดียปรากฏร่องรอยอยู่บ้างก็เป็นลักษณะจำกั้ชัดเจน เพราะชนชาติไทยรู้จักคิด แก้ไข กัดแปลง ให้เข้ากับสภาวะความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมของตน จนแทบไม่เหลือเค้าเดิมไว้ให้เห็นก็มี.....

การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของภาคตะวันออกเฉียงของไทยกับอิทธิพลของชาติใกล้เคียงอื่น ๆ ขอพิจารณาอิทธิพลของประเทศสหภาพพม่าก่อน ประเทศพม่าเพื่อนบ้านใกล้เคียงของไทยบนแหลมอินโดจีนนั้น ใ้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียมาตั้งแต่ยุคแรกเริ่มตั้งแต่อาณาจักรโบราณที่ชื่อว่า อาณาจักรศรีเกษม (Sridasetra) ดินแดนศรีเกษมนี้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของพวก พยูห์ (Peyu or Pyu) หรือเปียว ตามชื่อที่จีนเรียก วัฒนธรรมอินเดียมีบทบาทเป็นอย่างมากต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนชาติพยูห์ ซึ่งเป็นชนชาติพื้นเมืองดั้งเดิมของพม่าโบราณ^{๑๕} คติศาสนาทั้งฮินดูและพุทธศาสนาจากอินเดียโดยตรงมาประดิษฐานอย่างมั่นคง และมีอิทธิพลในจิตใจของชาวพยูห์ โดยเฉพาะศาสนาฮินดูแพร่หลายมากในอาณาจักรศรีเกษม เนื้อหาสาระของศาสนาดังกล่าวเจือปนด้วยลัทธิบูชาธรรมชาติอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้ว่าสังคัมและลัทธิศาสนาของชาวพยูห์บูชาธรรมชาติหลายรูปแบบทั้งท้องฟ้า ต้นไม้ และวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ในสมัยหลังต่อมาจากการศึกษาประวัติศาสตร์พม่าในสมัยอาณาจักรพุกามหรืออมเรทปุระมีอำนาจทางการเมืองในบริเวณพม่าเหนือ ลัทธิบูชาธรรมชาติและพุทธศาสนาตีพิมพ์หายานเจริญรุ่งเรืองควบคู่กันไป กษัตริย์เมืองพุกามก็อุปถัมภ์ลัทธิบูชาธรรมชาติพร้อมกันไปกับพุทธศาสนา ดังเช่น ในสมัยของพระเจ้าอนิรุทธมหาราช หรือ อโนรามาหงษอ กษัตริย์ที่มีชื่อเสียงที่สุดของอาณาจักรพุกาม สร้างวัดและเจดีย์มากมายในอาณาจักร ของพระองค์ เจดีย์ชเวดิกอง เป็นโบราณสถานแห่งหนึ่งที่สนับสนุนเรื่องคติความเชื่อลัทธิบูชาธรรมชาติในพม่า โดยเฉพาะการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งทางพม่าเรียกว่าลัทธิ นัต หรือแนท (Cult of Nat Spirits) ที่เจดีย์ชเวดิกองในเมืองพุกามนั้น ทรงบริเวณฐานล่างของเจดีย์เป็นที่ตั้งประดิษฐานแท่นบูชาวิญญาณนัต บรรพบุรุษของพม่าถึง

๓๕ แห่ง ๖๖ แทนชุมชนที่มีทั้งเครื่องพลีบัตรสังเวช และรูปประทีปมากรมหาด้วยสี่ศศิ
ของบรรพบุรุษทั้งชายและหญิง คติความเชื่อเรื่องบุชาธรรมชาตีสาวาวิญญานบรรพบุรุษของ
พม่า อาจจะเห็นเด่นชัดที่ให้อธิพคคอกการบุชาวิญญานบรรพบุรุษผู้ตายายของคนไทยได้
ดังจะเห็นได้จากการสร้างสถูปเจดีย์รายรอบ ๆ พระอุโบสถของวัดในพุทธศาสนาทั่วไปใน
ประเทศเพื่อบรรจุกระดูกที่เฒ่าของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว มีรูปกายของผู้ตายติดไว้ที่ฐาน
เจดีย์ เพื่อไว้เคารพกราบไหว้และเป็นที่สังเกตุด้วยนั่นเอง

ส่วนความเชื่อเรื่องกนโหมันในประเทศพม่ามีปรากฏชัดเจนมากซึ่งให้อธิพคค
โดยตรงมาสู่ประเทศไทย โดยเฉพาะมีต่อการสร้างวัดวาอารามตามแบบศิลปะสถาปัตยกรรม
พม่าในจังหวัดภาคเหนือของไทยเช่นที่ เชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน เชียงราย เป็นต้น
ชาวพม่านั้นเป็นพ่อค้าไม้สักที่มีประสบการณ์ความสามารถ อาชีพค้าไม้ในเจริญรุ่งเรืองมากใน
พม่าเองภายหลังสิ้นสุดสมัยอาณาจักรมณฑลเลย ในรัชสมัยของพระเจ้ามิงดง และพระนาง
ศุภรัตมหสิ ยุคนั้นสิ่งก่อสร้างอาคารบ้านเรือน ศาลาเสนา พระราชวังต่าง ๆ ของกษัตริย์
พม่าสร้างด้วยไม้สักเป็นหลัก โดยเฉพาะมณฑลอาคารเรือนไม้ ของศิลปะพม่าสมัยมณฑลเลย
ที่มีหลังคาซ้อนเป็นชั้น ๆ ๘ ชั้น ที่เรียกว่า หลังคาทรงพระยาธาตุเป็นที่นิยมก่อสร้างมากที่สุด
ต่อมาภัยทางการเมืองเกิดขึ้นโดยพม่าตกอยู่ในสมัยล่าอาณานิคมของฝรั่งเศสอังกฤษ ทั้งสอง
ชาติทำสงครามกันเรียกว่า The Anglo - Burmese War รบกัน ๓ ครั้ง ผลของ
สงครามพม่าแพ้ตองตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ อังกฤษครองพม่าระยะหนึ่ง สร้างความเจริญ
ให้พม่ามากโดยเฉพาะอังกฤษสนับสนุนอาชีพค้าไม้ของชาวพม่า ส่งสอนให้ค้าไม้ถูกตามวิธี
มาตรฐานจนชาวพม่าร่ำรวยตาม ๆ กัน และชาวพม่าพวกพ่อค้าไม้ได้ขยายไปยังถิ่นฐาน
ในดินแดนใกล้เคียง เพื่อประกอบอาชีพค้าไม้ให้มั่นคงและเป็นสัน ชาวพม่าได้เดินทางมาอยู่
ทางภาคเหนือของไทย ซึ่งมีพรมแดนติดต่อกัน ซึ่งคือบริเวณอาณาจักรล้านนาไทยโบราณนั่นเอง
เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นภายหลังกรุงศรีอยุธยาแตก จนกระทั่งดำเนินมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น และตลอดมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี พ่อค้าพม่าเห็นว่า
คนไทยยังประกอบอาชีพค้าไม้สักไม่ถูกต้องตามระบบมาตรฐาน ดังนั้นจึงแย่งอาชีพทำการค้าไม้
ตามแบบที่อังกฤษสอนไว้ในสมัยเป็นเมืองขึ้นพ่อค้าพม่าประสบความสำเร็จอย่างสูง ค้าไม้จน
ร่ำรวยไปตาม ๆ กัน แต่พม่าเองมีคติความเชื่อบุชาธรรมชาตีสาวาวิญญานโดยเฉพาะบุชาสักการะ
รุกชเวทคา นางไม้ เทพยดาอารักษ์ที่สิ่งสักติดอยู่ในต้นไม้อยู่แล้ว เมื่อพวกตนสั่งคนให้โค่น

คนไม้ใหญ่ เช่นคนเล็ก คนรั้ง ฯลฯ เพื่อบำทำไม้แปรรูปขายมากเข้าก็เกิดวิตกกังวลกลัวว่า
 คนเองทำปึกกลัวรุกขเทวดาจะโกรธลงโทษคน เพราะเดี๋ยวโคนต้นไม้ลงเสียหมด รุกข-
 เทวดา นางไม้ เทพารักษ์ เค็ดคร่อนไม้ที่มีที่อยู่ ไม้มีศาลสิ่งศักดิ์ จะพากันโกรธเอาไม้
 คั่นนั้นพวกพม่าจึงทำการล้างบาป อโหสิกรรมต่อลัทธิบูชากันไม้ รุกขเทวดา เหล่านั้น
 โดยการสร้างวัดวาอารามถวายเป็นอันสงฆ์ วัดที่มีศิลปะพม่าจึงปรากฏเกิดขึ้นมากมายใน
 ภาคเหนือของไทย ค่ายเทศน์ พม่าพม่าจึงว่าสร้างวัดของตนเองกับและชาวไทย
 เห็นสร้างวัดโดยได้รับอิทธิพล และเลียนแบบศิลปะสถาปัตยกรรมพม่าก็มี ดังตัวอย่าง
 วัดพระแก้วคอนเท่า และวัดสุทธาคาราม ในอำเภอเมือง จ.ลำปาง วัดที่รัฐม
 วัดศรีรองเมือง ในจังหวัดลำปาง และวัดป่าเป้า ในเมืองเชียงใหม่ รวมทั้งวัดเจดีย์เหลี่ยม
 ที่เชียงใหม่ด้วย วัดนี้มีพระเจดีย์เลียนแบบเจดีย์ทรงเหลี่ยมสมัยทวารวดีที่วัดจามเทวี หรือ
 วัดกุกุก (สุวรรณจังโกฏ) ในจังหวัดลำพูน พม่าพม่าชื่อว่า พระญาพะกา (พระยาพะกา)
 ได้บริจาคเงินปฏิสังขรณ์วัดนี้ทั้งวัด จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้แสดงและสนับสนุนว่าอิทธิพลของ
 ลัทธิบูชาธรรมชาติประเภทบูชากันไม้และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิ่งศักดิ์ในกันไม้ เช่น รุกขเทวดา
 เทพารักษ์ นางไม้ ฯลฯ ของพม่าได้แพร่หลายนับหมื่นปีเป็นอย่างมากในวัฒนธรรมของไทย
 ภาคเหนือมาตั้งแต่สมัยโบราณจนทุกวันนี้ คติความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกันไม้มีที่มาจาก
 ภาคเหนือได้แพร่ขยายไปตามส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ทั้งภาคกลาง และภาคตะวันออก
 เฉียงเหนือ รวมทั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยด้วย เราจึงยอมรับในข้อที่ว่า ภาคตะวันออก
 และดินแดนส่วนต่าง ๆ ของไทยได้รับอิทธิพลคติความเชื่อลัทธิบูชาธรรมชาติ โดยเฉพาะ
 เรื่องกันไม้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในกันไม้มาจากวัฒนธรรมความเชื่อของพม่า จากผลของการติดต่อ
 เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดระหว่างสองชาติใกล้เคียงมากตลอดยุคสมัย นับตั้งแต่ปลายกรุงศรี
 อโยธยา จนสมัยรัตนโกสินทร์นั่นเอง

สำหรับการศึกษาเปรียบเทียบอิทธิพลของชาติใกล้เคียงที่มีต่อความเชื่อเรื่อง
 ธรรมชาติและปรากฏการณ์ในธรรมชาตินอกเหนือจากนี้จะมาพิจารณาและ
 วิเคราะห์ความเชื่อของขอม ชนชาติโบราณบนแหลมอินโดจีน หรือวัฒนธรรมของชุมชนในอาณา
 จักรกัมพูชา สมัยโบราณ

ตำนานนิยายปรำปรากกล่าวถึงการกำเนิดของอาณาจักรกัมพูชาบนแหลมอินโดจีน ที่เกี่ยวข้องกับสาขาหนึ่งของลัทธิขงจื้อ นั่นคือ การบูชาสัตว์เดือยคลาน พญานาค หรือ งู นิยายกล่าวว่า กัมภุสวามัญวะ เป็นปฐมกษัตริย์ของกัมพูชา ได้สมรสกับธิดาพระยานาค ซึ่งนาคราชได้เนรมิตรเมืองให้กัมภุสครอง เมืองนั้นจึงได้ชื่อว่า กัมพูชา เจ้าหญิงธิดาพระยานาคนั้นเป็นกษัตริย์วงศ์โสมะ หรือราชวงศ์ชาน คังนั้นชนชาติขอมซึ่งเป็นชนพื้นเมืองของแหลมอินโดจีนจึงนับถือบูชางู หรือ นาค เป็นสัตว์ประเสริฐ ดังทักศิลาที่ ทนวงศ์ของกัมพูชาโดยตรง คบคิดความเชื่อนี้ไม่ได้อธิปไตย ๆ ตลอดลัทธิขงจื้อของคนไทย เพราะเรื่องงูสัตว์เดือยคลานนี้ คนไทยมีความคิดเป็นของตนเองเอกรเทศ ถือว่าเป็นลางร้าย โชคลางที่ไม่ดี ดังนอนพาดขวางทาง เลือยผ่านหน้า เป็นคน หรือคนไทยถือเคล็ดว่างูกัดหัวจึงมีกรรม เพราะถ้ามันพบเห็นหญิงท้องแก่เข้ามันจะมากเจ็บตาบอด ซึ่งคดีเคล็ดโชคลางแบบนี้ในวัฒนธรรมขอมไปปรากฏ คังนั้นอิทธิพลของขอมที่มีต่อลัทธิความเชื่อขงจื้อลัทธิขงจื้อในไทยจึงไปคอยปรากฏหลักฐานชัดเจนนัก จะปรากฏชัดเจนเกี่ยวข้องอย่างมากก็ในเรื่องของศิลปสถาปัตยกรรม การสร้างโบราณวัตถุสถานของศิลปกรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลศิลปะขอมแห่งกัมพูชานามผสมประปนในงานศิลปะของตน เช่น การนิยมนสร้างพระพุทธรูปนาคปรกปางสมาธิ อิทธิพลศิลปะขอมในสมัยศิลปะทวารวดีของไทย และในเรื่องโบราณสถานปราสาทหินสมัยลพบุรี มีเรื่องของนาคหรือพญางูมาประกอบเป็นอย่างมาก ปราสาทหินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางของไทย ซึ่งสร้างโดยได้รับอิทธิพลศิลปะขอมสมัยต่าง ๆ เช่น สมัยบาปวน สมัยนครวัด และสมัยชายน ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เป็นต้น ภาพสลักนูนต่ำบนหน้าบัน ทับหลัง ขององค์ปราสาทหินขอม จะทำเป็นรูปพระยานาค มีหัวงูขึ้นหลายหัวเสมอ การที่มีรูปนาค หรือ งู ไปประกอบเกี่ยวข้องกับศาสนสถานี่เคารพบูชาของประชาชน เพราะขอมเองนับถือบูชางูเป็นสัตว์ทักศิลาที่ ทนราชวงศ์แรกของอาณาจักรกัมพูชา ตามหลักฐานจากตำนานที่กล่าวมาของต้นนั่นเอง

อย่างไรก็ดี ลัทธิขงจื้อลัทธิขงจื้อสาขาอื่นที่พอจะนำมาเปรียบเทียบระหว่างวัฒนธรรมขอมและไทยได้ก็คือลัทธิขงจื้อเขา อาณาจักรกัมพูชาเองเดิมชื่อว่า เจนละ ซึ่งมี ๒ ส่วนคือ เจนละบก และเจนละน้ำ ตอนาเจริญรุ่งเรืองกลายเป็นกัมพูชา กษัตริย์ผู้สร้างอาณาจักรช่วงหลังคือ ภาวรมัน และจิตรเสน ซึ่งเป็นน้องชาย อาณาจักรเจนละ หรือ กัมพูชานี้เคยเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรพุนัน หรือบาพนม ซึ่งเป็นภาษาเขมรแปลว่า กูเขา

พูนันนั้นเป็นชื่อที่จีนเรียกในจดหมายเหคุของคน ที่ตั้งของพูนันอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้
 ของประเทศไทยในปัจจุบัน ที่ตั้งเดิมของพูนันนี้ต่อมาในสมัยราชวงศ์ศักราชที่ ๕ แห่งมอง
 ฎั๋ว เมืองขึ้นคือเจินละแซ เมืองโจนที่พูนัน ในสมัยพระเจ้ารุทรวรมัน ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์
 สุดท้ายของพูนัน เจินละไคครองพูนันเก็บ และสร้างอาณาจักรทับลงไปบนที่เดิมของพูนัน
 นั้นเอง กษัตริย์ของอาณาจักรพูนันมีความเชื่อต่อบูชาลัทธิขงจื้อมาก ถึงกับยกย่อง
 ตัวเองเป็นยศหรือตำแหน่ง กษัตริย์แห่งภูเขา หรือบรรพตภูบาล (King of the
 Mountain) ชื่อพูนันหรือปาพนม ก็แปลว่า เจ้าแห่งภูเขา หรือเจ้าเขา นั้นเอง
 คติการบูชาภูเขาของพูนันเองต่อมาให้อิทธิพลต่อวัฒนธรรมของชุมชนคือ เจินละ โดย
 กษัตริย์เจินละ หรือกัมพูชา นำไปปรับเข้ากับคติความเชื่อต่อของศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย
 หรือลัทธิขงจื้อ หรือลัทธิขงจื้อ หรือลัทธิขงจื้อ ซึ่งเป็นเทพสูงสุด ซึ่งกัมพูชาและชนชาติขอมนับถือเป็นศาสนา
 ประจำรัฐ ภูเขาจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของบ้านเมืองและราชสำนักไป เพราะขอมมีความ
 เชื่อกันว่ากองสร้างภูเขากลางเมือง เป็นศูนย์กลางของจักรวาล และอำนาจของกษัตริย์ใน
 ลัทธิ ขวราชชา หรือสมมุติเทพ ภูเขาอันเปรียบเสมือนเป็นสวรรค์ อำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพระ
 เป็นเจ้า และเป็นเขาไกรลาส หรือเขาพระสุเมรุ ที่อยู่ของพระทิวะและพระนางอุมาเทวี
 มเหสี กษัตริย์ขอมสร้างปราสาทหินบนยอดเขากลางเมืองนั้น โดยในองค์ปราสาทของปราสาท
 หินเป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพลัญจกณ์ของพระทิวะโดยตรงที่รู้จักกันในชื่อของ ทิวลึงค์
 (Lord Siva in Phellic form) หรือพระทิวะในรูปของอวัยวะเพศชายนั่นเอง ๑๙
 จากที่กล่าวมานี้สนับสนุนในข้อที่ว่าขอมแห่งอาณาจักรกัมพูชานั้นมีศรัทธาเลื่อมใสบูชาภูเขา
 โดยเฉพาะถือว่าเป็นตัวแทนหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพระเป็นเจ้าในศาสนาฮินดูโดยตรง คติความ
 เชื่อบูชาภูเขานี้จะให้อิทธิพลมาสู่ลัทธิขงจื้อขงจื้อในภาคตะวันออกเฉียงใต้บ้างแต่ไม่ชัดเจน
 หรือหนักแน่น เป็นการรับอิทธิพลทางอ้อมเสียมากกว่า การรับอิทธิพลนั้นเนื่องจากพรมแดน
 ใกล้เคียงกันระหว่างภาคตะวันออกเฉียงใต้ของไทยกับกัมพูชาอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งวิถีชีวิตสภาพ
 สิ่งแวดล้อมของทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ก็คล้ายกับชาติใกล้เคียงดินแดนนี้ แต่อย่างไรก็ดี แม้ทาง
 ภาคตะวันออกเฉียงใต้ของไทยได้รับเค้าเดิมมาจากขอม ในลัทธิขงจื้อขงจื้อ แต่ไทยได้แปร
 หรือกลายเป็นลักษณะเค้าเดิมเสียจนแทบไม่เห็นร่องรอย เพราะถากก็ถากสักรากก็จริง ๆ แล้ว
 ชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงใต้นับถือเชื่อบูชาในเรื่องของภูเขาตามความนิยมเคยชิน ซึ่งเคยประพฤติ
 ปฏิบัติกันมาครั้งปู่ย่าตายาย คนรุ่นก่อนแล้วทั้งสิ้น สิ่งไหนเคยทำมาก็ทำต่อไปไม่มีอะไรเสียหาย
 และไม่คงต้องลงทุกลงแรงมากอะไร ทำความประเพณีความเชื่อของบรรพบุรุษที่สั่งสมไว้ให้เท่า

นั่นเอง มิได้ให้ความสำคัญยึดถือประจำใจหรือเคร่งครัดเลือนไปสักการะบูชามากมายแต่
อย่างไร

ตั้งตัวอย่างชุมชนสังคมชาวเขมรชาติเขมรที่ตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว
จังหวัดฉะเชิงเทรา ศักดิ์ของชาวบ้านเขมรชาติเขมรที่ตำบลนี้ ได้รับอิทธิพลโดยตรง
มาจากของบรรพบุรุษ มีประเพณีการเลี้ยงผี ทรงผี เพื่อรักษาโรคน้ำไข่มุกของคนป่วย
ชาวบ้านมีการนับถือภูเข้างามประเพณีโบราณ ซึ่งทำกันมาจากรากอดีต ถือว่าภูเข้างามเป็นเจ้าเขา
สิ่งสถิตปกปักรักษาคุ้มครองอยู่ มีการตั้งศาลเพียงตา หรือศาลเทพารักษ์ไว้เป็นที่สถิตของ
เจ้าเขา ถึงปีหนึ่งก็มีพิธีบวงสรวงบูชาเจ้าเขานั้น โดยชาวบ้านพากันเอาเครื่องสังเวทยอาหาร
คาวหวาน ดอกไม้สีแดง และของสังเวทยอื่น ๆ ไปสักการะบูชาศาลเพียงตาซึ่งตั้งอยู่ที่ไหล่เขา
ขอพรท่านเพื่อสวัสดิ์มงคลโชคดี เป็นอันเสร็จพิธีเท่านั้นของลัทธิบูชาภูเข้างามในสังคมของคนไทย

แต่สิ่งที่ประชาชนในภาคตะวันออกของไทยได้รับแบบอย่างหรืออิทธิพลโดยตรง
มาจากวัฒนธรรมขอมและเขมรโบราณสิ่งหนึ่งก็คือ ความเชื่อเรื่องคุณไสย ไสยศาสตร์เวท-
มนต์คาถา เรื่องทรงเจ้าเข้าผี ซึ่งเขมรเองมีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้อย่างมาก
ตัวอย่างที่เด่นชัดของการปฏิบัติกันในความเชื่อเรื่องผีเรื่องสิ่งลึกลับ หมอผีทรงผี ซึ่งตัวอย่าง
นี้เป็นการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมโดยตรงนั่นคือ ประเพณีทรงผี และเลี้ยงผีเจี๊ยะ
บรรพบุรุษผู้ตายมา เขาร่างคนทรงเข้าให้การรักษาคคนเจ็บไขได้ป่วย ซึ่งมีการปฏิบัติกัน
ในหมู่คนเขมรชาติเขมร ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่ตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัด
ฉะเชิงเทรา พิธีนี้จัดว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของเขมรที่ควรแก่การอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง
ชาวบ้านที่หัวสำโรงมีความเชื่อเรื่องผีประจำตัวอย่างแรงกล้า บางคนมีประจำตัวถึง ๑๐
คนขึ้นไปก็มี เวลาป่วยขึ้นมากจะมีคนทรงผีเจี๊ยะประจำตัวคนนั้นมาให้การรักษายู่วายตาม
ลำดับตั้งแต่ตัวแรกเรื่อยไป ในระหว่างเจี๊ยะมาเขาร่างคนทรงมีดนตรีประกอบ และ
การรักษาไต่ลมมาก ยู่วายหายจากโรคก็เป็นอยู่อย่างแทบไม่น่าเชื่อ ตัวอย่างนี้คือการถ่าย
ทอดความเชื่อ ของเขมรมาสู่สังคมชุมชนเขมรสายเขมร ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในฉะเชิงเทรา
จังหวัดสำคัญจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกของไทยมีจจุบันนี้

สำหรับการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ทาง
ธรรมชาติของภาคตะวันออกของไทยกับชาติใกล้เคียงอื่น ขอพิจารณาสรุปประเภทอินโคนี้เสีย

มาเลเซีย สุมาตรา ฯลฯ กินแดนเหล่านี้เป็นประเทศหมู่เกาะในมหาสมุทรอินเดียของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในอดีตจากประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่าเคยตกอยู่ใต้อิทธิพลวัฒนธรรมฮินดูจากอินเดียมาก่อน แยกต่อมาในราวประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑ เป็นคนมา อธิวิพลของพุทธศาสนาซึ่งแพร่หลายมาจากอินเดียเหนือได้เข้ามามีบทบาทในความเชื่อและวิถีชีวิตของประชาชนของเกาะชวา แหวมมลายู และสุมาตรา ซึ่งเป็นเชื้อชาติมาเลย์รุ่นเก่า (Proto - Malay Race) กินแดนหมู่เกาะเหล่านี้ได้ตั้งตัวเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางทะเลควบคุมนานามหาสมุทรอินเดียและช่องแคบมะละกา และซุนดาร์ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๔ เป็นคนมา เรียกชื่ออาณาจักรว่า ศรีวิชัย หรือศรีวิชัยเนทร (Sri-V aya empire) เมืองหลวงของอาณาจักรนี้สันนิษฐานว่าอยู่ที่ใกล้ปาเล็มบัง ทางตะวันออกเฉียงของเกาะสุมาตรา^{๒๐} อาณาจักรศรีวิชัยเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในสมัยของกษัตริย์ราชวงศ์ ไทเลนทร (Sailendra Dynasty) เป็นใหญ่ราชวงศ์นี้มีความหมายหรือคำแปลว่ากษัตริย์แห่งภูเขาหรือบรรพตภูเขาล้วนคล้ายกับพระนามหรือยศของกษัตริย์แห่งอาณาจักรพูนัน ซึ่งนับถือบูชาธรรมชาตินิยมเขาเป็นหลักกษัตริย์ราชวงศ์ไทเลนทรนับถือพุทธศาสนาเถรวาทยานซึ่งเจือปนด้วยคติเดิมลัทธิบูชาธรรมชาตินิยมเขาหรืออิทธิพลของลัทธิบูชาธรรมชาตินิยมเขาเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ของอาณาจักร ศรีวิชัยก็ถึงให้อิทธิพลถ่ายทอดมาถึงดินแดนบางส่วนของประเทศไทยปัจจุบันนี้ด้วย เนื่องจากเหตุผลทางการเมืองกล่าวคือ กษัตริย์วงศ์ไทเลนทรมีราชสำนักอยู่ที่ภาคกลางของเกาะชวา หรืออินโดนีเซียในปัจจุบัน และทำสงครามขยายอาณาเขต จนเกาะสุมาตรา แหวมมลายู ซึ่งปัจจุบันคือมาเลเซีย ทำสงครามขยายอาณาเขตมาถึงบริเวณภาคใต้ของไทยด้วย โดยมีศูนย์กลางการปกครองอีกแห่งที่เมือง กูรติ ปัจจุบันคืออำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และครอบครองดินแดนใกล้เคียง คือ เมืองตามพรลิงค์ (ตาบพรลิงค์) ปัจจุบันคือ จังหวัด นครศรีธรรมราช ตะกั่วป่า สงขลา พังงา สตูล ตรัง ปัตตานี ยะลา ฯลฯ กินแดนเหล่านี้รวมอยู่ในอำนาจของกษัตริย์ไทเลนทรแห่งอาณาจักรศรีวิชัยมาก่อน กษัตริย์ศรีวิชัยได้เผยแพร่วัฒนธรรมความเชื่อในศาสนาพุทธมหายานมาในหมู่รัฐเมืองขึ้น แหวมมลายู และจังหวัดต่าง ๆ ในบริเวณภาคใต้ของไทย จึงตกอยู่ใต้อิทธิพลของพุทธศาสนามหายานมาก่อน ก่อนที่จะรับอิทธิพลของศาสนาอิสลาม หรือมุสลิม ซึ่งเข้ามาในช่วงสมัยหลัง พุทธศาสนาคิมหายานนั้นนับถือบูชาพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เป็นเทพเคารพสูงสุด กติการนับถือเทพองค์นี้มีเค้าหรือร่องรอยของลัทธิบูชาธรรมชาตินิยมเขารวมอยู่ด้วยคือ จากตำนานกล่าวว่า พระโพธิสัตว์อวโลกิ

ประธานโอรสให้แบ่งภาคมาจุกับในโลกมนุษย์ เพื่อนำช่วยมนุษย์ชาติ โอรสนั้นจุกับโลกในรูปของเด็กทารก มีสถานที่สิงสถิตคือ บนยอดเขา โปทาลา (Potala) ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ พระโอรสของโพธิสัตว์อัมิตาภะก็คือ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร นั่นเอง ภูเขาดังกล่าวจึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อศรัทธาของชาวพุทธคัมภีร์มหายาน โดยเฉพาะในหมู่ชนชาติทิเบต-พม่า ของประเทศทิเบต จีนแดนหลังคาโลก นับถือศาสนาพุทธลัทธิมหายานแบบลามะมาก^{๒๑} ถือว่าประมุขของพวกตนคือองค์ดาไลลามะ หรือ ทะไลลามะ (Dalai Lama) เป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ที่จุมาช่วยมนุษย์ให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ (Ocean of Passion) บนโลกมนุษย์ พระราชวังของทะไลลามะที่เมืองหลวงลาซาของทิเบตเปรียบได้กับที่อยู่ของพระโพธิสัตว์บนยอดเขาโปทาลา ตัวอย่างนี้แสดงถึงร่องรอยการรับอิทธิพลลัทธิบูชาธรรมชาติสาขานี้กับภูเขามาเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา ลัทธิมหายานนั่นเอง ซึ่งชาวไทยทั้งภาคใต้เอง และภาคอื่น ๆ ของประเทศโดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงใต้ได้รับอิทธิพลความเชื่อเช่นนี้มาบ้างจากทางศรีวิชัย มาเลเซีย หรือแหลมมลายู เกาะชวา สุมาตรา อิทธิพลนั้นมาในรูปของการประดิษฐ์ฐานพุทธศาสนา แฝงอยู่ในสาระความเชื่อของพุทธศาสนาเท่านั้นเอง มิใช่เอกเทศหรือมีลักษณะโดดเด่นชัดเจน เพราะพุทธศาสนาในช่วงหลังที่เจริญรุ่งเรืองภายนอกประเทศอินเดีย หลังจากเสื่อมลงในอินเดียแล้ว เป็นพุทธศาสนาที่ไปบริสุทธิ แต่เจือปนด้วยคติความเชื่อของลัทธิบูชาธรรมชาติ และคติศาสนาพราหมณ์ หรือฮินดู ไม่นานนักน้อย ชาวไทยจึงรับคติบูชาธรรมชาติในรูปลักษณะของพุทธศาสนาประเพณีปฏิบัติกันด้วยความเกลยชิน และตามประเพณีซึ่งทำกันมาเมื่อครั้งอดีตแล้วนั่นเอง

ชนชาติมอญ (Mon Race) ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองชนชาติหนึ่งของแหลมอินโดจีนสมัยโบราณที่มีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมที่น่าสนใจ จากการศึกษาทางโบราณคดีสันนิษฐานว่าพวกมอญนี้ตั้งอาณาจักรสำคัญชื่อว่า อาณาจักรทวาราวดี (Dvaravati empire) และเป็นชนกลุ่มใหญ่ของดินแดนนี้ นับถือพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทหรือหินยาน ศูนย์กลางสำคัญของทวาราวดีคือบริเวณภาคกลางของไทย เมืองนครปฐม น่าจะเป็นเมืองใหญ่ของทวาราวดีในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๖^{๒๒} และเมืองทวาราวดีของพวกมอญยังมีอีกหลายเมือง ทั้งในภาคกลางและภาคอีสาน บริเวณฟ้าแดดสูงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนทางเหนือของไทย ก็เป็นอาณาจักรของทวาราวดีด้วย เช่น เมืองหริภุญชัย หรือจังหวัดลำพูน

ที่พระนางจามเทวีบิดาของเจ้าเมืองละโว้ หรือลพบุรี ชาวมอญเดินทางไปปกครองกินแดน
 ลำพูน พวกมอญนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ขนบธรรมเนียมประเพณีของมอญเป็นลักษณะ
 เฉพาะตน ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงความเป็นเอกภาพทางการเมืองการปกครองและการดำรงชีวิต
 ของชุมชนนี้ด้วย แก่พุทธศาสนาของชนชาติมอญ เจือปนด้วยความเชื่อในลัทธิบูชาบรรพบุรุษ
 โดยเฉพาะในสาขาวิชาวิญญูณบรรพบุรุษ ผีเห่าผีเรือน เจ้ากรรมนายเวร เจ้าที่เจ้าทาง
 เขาจึงมีการสักการะผีเรือนบรรพบุรุษ ที่แปลกเอามะพร้าวหาวมาใส่เครื่องสังเวย และ
 อัญเชิญวิญญูณบรรพบุรุษมาสังคีต แชวนหรืออุยกะพร้าวนั้นไว้เอกชานเรือน และมีงาน
 นักขุดถุณฉลองบูชากันทุกปี ที่ ตำบลปากลัด อำเภอลพบุรี ประจวบ จังหวัดสุพรรณบุรี
 ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนมอญที่ยังเคร่งครัดประเพณีโบราณยังคงปรากฏชนบประเพณีเกี่ยวกับการ
 บูชาบรรพบุรุษนี้อยู่ ซึ่งลัทธิบูชาวิญญูณบรรพบุรุษของมอญน่าจะให้อิทธิพลบ้างไม่มากนัก
 ต่อสังคมวัฒนธรรมชนชาติไทย เพราะการติดต่อเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดระหว่างคนสองสังคม
 แคนไทยคงแก้ไขเปลี่ยนแปลง ทัศนังไปจำเป็นตั้งไป และเพิ่มเติมส่วนอื่นตามความนิยมต้องการ
 และเข้ากันได้กับสภาพสิ่งแวดล้อมจนกลายเป็นลักษณะไทยแท้มาจนทุกวันนี้

โดยสรุปแล้วคติความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
 ของคนในภาคตะวันออกเฉียงของไทย และภาคอื่น ๆ เป็นผลงานที่เกิดมาจากความคิดริเริ่ม
 สร้างสรรค์ เป็นงานเฉพาะตน มีแบบฉบับของตนเอง เป็นเอกเทศ เป็นผลิตภัณฑ์ที่แสดงให้เห็น
 ถึงถึงความเจริญก้าวหน้าทางภูมิปัญญาและระดับความเจริญสูง ทางวัฒนธรรมของคนไทย
 โดยตรง แม้ว่าชาติไทยจะมีการติดต่อเกี่ยวข้องของทางการเมืองวัฒนธรรมกับชาติใกล้เคียง
 ไม่ว่า อินเเดีย พม่า ขอม เขมร ชาว และอื่น ๆ ลักษณะทางวัฒนธรรมและความเชื่อใน
 ศาสนาต่าง ๆ ของชนชาติเหล่านั้นควรให้อิทธิพลบ้างไม่มากนักต่อความเชื่อของ
 คนไทย แต่เมื่อได้วิเคราะห์ลงไปแล้ว จะเห็นได้ว่า อิทธิพลต่างชาติหรืออิทธิพลจากภายนอก
 ปรากฏร่องรอยหลักฐานน้อยมากในความเชื่อเรื่องธรรมชาติของคนไทย ถึงแม้ว่าเราจะ
 รับมาบางรูปแบบก็ตามแต่ก็แก้ไขเปลี่ยนแปลง แก้ไข จนเข้ากับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ และสภาวะ
 สิ่งแวดล้อมแบบไทยได้อย่างแนบเนียน จนกลายเป็นเอกลักษณ์ ลักษณะ เฉพาะตนของตัวเอง
 ได้อย่างน่าภูมิใจ สิ่งนี้จึงเป็นของมีค่ามรดกล้ำค่าทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษที่ควรอย่างยิ่ง
 ในการช่วยกันอนุรักษ์บำรุงรักษาให้คงอยู่ยืนนานตลอดไป เพื่อแสดงความเป็นไทยที่แท้จริง
 ให้ชาวโลกได้ประจักษ์และชื่นชมตราบกาลนาน.....

เชิงอรรถ-อ้างอิง

^๑ อนุমানราชธน, พระยา, วัฒนธรรมเบื้องต้น, สำนักงานสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ, พระนคร, หน้า ๔.

^๒ พรหมศักดิ์ เจ็บสวัสดิ์, ผศ.ดร., พุทธศิลป์ในประเทศไทย, อักษรเจริญทัศน์, พระนคร, พ.ศ. ๒๕๒๓, หน้า ๑๑.

^๓ PROMSAK JERMSAWATDI, DR; SOME ASPECTS OF CULTURE AND FINE ART OF THAILAND, ITS RELATION WITH INDIA, Abhinav Publications, New Delli, 1982, page 13.

C.F. :-

PANDEY, V.C.; EVOLUTION OF INDIAN CULTURE, Calcutta, 1975.

^๔ ..... ในคติความเชื่อดั้งเดิมของอารยธรรมจีนในอารยธรรมจีนสมัยโบราณ นับถือบูชาเทพเจ้ากวนอู เป็นเทพแห่งความซื่อสัตย์ ซึ่งเป็นวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ สร้างความศรัทธาปรากฏ ตรงกับประเภทที่ ๓ ของความเชื่อในลัทธิบูชาธรรมชาตินั้นเอง.....

(คิดมาจาก :-

ประยูร พิศนาคะ, ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยโบราณ, พระนคร, ๒๕๔๘)

^๕ MONTIMER WHEELER, SIR; THE INDUS CIVILIZATION, Oxford, 1965, page 21.

^๖ ..... เซอร์ อเล็กซานเดอร์ คันทิงแฮม นักโบราณคดีอังกฤษ ได้ทำการสำรวจ และขุดค้นบริเวณภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย และต่อมาผู้ที่มีชื่อเสียงจากการขุดค้นอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุ โดยผลจากเมืองโบราณ ๒ เมือง คือ โมเฮโนโจดาร์ และฮารัปปา เปิดเผยต่อสายตาสชาวโลก เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางผู้ขุดค้นเหล่านั้นคือ เซอร์ จอห์น มาร์แชล (Ser John F. Marshall) นาย Dayaram Sahni และ นาย R.D. Baneyee ตามลำดับ ขุดค้นในช่วงระหว่าง ค.ศ. ๑๙๓๔ - ๑๙๓๖ .....

(รายละเอียดเพิ่มเติม กรุณา :-

- MAHAJAN, V.D; ANCIENT INDIA, Calcutta, 1979.

๑) PROMSAK JERMSAWATDI, DR ; THAI ART WITH INDIAN INFLUENCES, Abhinav Publications, Delli, page 42.

๕..... วัดนครโกษา ตั้งอยู่ที่ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี อยู่เหนือสถานีรถไฟลพบุรี และใกล้กับศาลพระกาฬ เจ้าพระยาโกษาธิบดี (โกษาเหล็ก) เป็นผู้ก่อสร้างและบูรณะเพิ่มเติมในวัดนี้ แต่ประวัติการสร้างเดิมของโบราณสถานแห่งนี้มาตั้งแต่สมัยทวารวดีตอนต้น หรือยุคก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ขึ้นไป.....

(รายละเอียดเพิ่มเติม กูใน:-

- โครงการบูรณะโบราณสถานลพบุรี, รายงานเบื้องต้นการขุดตรวจขุดแต่ง วัดนครโกษา จังหวัดลพบุรี, กองโบราณคดี, กรมศิลปากร, พระนคร, ๒๕๒๕.

๔โครงการบูรณะโบราณสถานลพบุรี, เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๕ - ๒๖.

๑๐พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, ผศ. คร., คนกับพระเจ้า, สำนักพิมพ์ไคมทอง, พระนคร, ๒๕๒๓, หน้า ๑๖๒.

๑๑พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, ผศ.คร., ปูชนียวัตถุโกษา, โครงการบูรณะโบราณสถานลพบุรี, กองโบราณคดี, กรมศิลปากร, พระนคร, ๒๕๓๐ หน้า ๓๓.

๑๒ ..... เคยมีคนพบภาพสลักปูนที่ฐานชั้นล่างของปรางค์ที่สร้างอุทิศให้พระเจ้ารามเสสที่ กษัตริย์ไอยคุปต์ของอียิปต์ สลักเป็นรูปแนวไทย ที่เรียกว่าแนวสี่สวาด จะเหมาะเอาว่าช่างฝีมืออียิปต์โบราณได้รับอิทธิพลทางศิลปความคิดจากช่างไทย หรือเห็นตัวอย่างแนวไทยจึงนำไปเป็นแบบอย่างสลักภาพประกอบปรางค์ ความคิดเช่นนั้นจะไม่ถูกต้อง เพราะการศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลป์ไทยเรามีได้เกี่ยวข้องกับใด ๆ กับศิลป์ในอียิปต์ สมัยไอยคุปต์เลย คงเป็นการบังเอิญโดยมิได้ตั้งใจจะมาทำเหมือนกันเสียมากกว่า การติดต่อรับอิทธิพลซึ่งกันและกัน.....

(ถัดมาจาก:-

- คณะโบราณคดี, วิวัฒนาการของศิลปกรรมไทย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, พระนคร, ๒๕๑๐)

๑๓ MAJUMDAR, R.C. and DUTTA, K.K; AN ADVANCED HISTORY OF INDIA, Oxford University Press, 1975, page 21 - 22.

๑๔ THOMAS, P ; HINDU RELIGION CUSTOMS AND MANNERS, Tarsporevala Limited Ltd, Bombay, 1965.

..... เทศกาลบูชาพระสมุทรมที่บอมเบย์และบริเวณเมืองชายฝั่งทะเลมาลาบาร์ อินเดียใต้นามว่า เทศกาล นาราลี ปุร์นิมา (Narali Purnima Festival) เขาเอาลูกมะพร้าวหาวมาเจาะรูตรงกลางเอาไฟหรือตะเกียงใส่ในลูกมะพร้าว แล้วปล่อยให้ลอยไปตามผิวน้ำเพื่อบูชาพระสมุทรม.....

(THOMAS, P ; IBID.)

๑๕ MAJUMDAR, R.C. ; HINDU COLONIES IN THE FAR EAST, Calcutta, 1975, page 76,

๑๖ PANDEY, V.C.; HISTORY OF BURMESE CULTURE, Motilal Banarssidass, U.P., 1978, page 124.

๑๗ .....วัฒนธรรมพม่าในประเทศไทย, วารสารเมืองโบราณ, พระนคร, พ.ศ. ๒๕๒๐. C.F. :-

- ลินธิ์, ศิลปะพม่าในภาคเหนือของไทย, นิตยสารเที่ยวสนุก ของรุ่งทรัพย์ การท่องเที่ยว, ปีที่ 3, กุมภาพันธ์ - มีนาคม ๒๕๒๕.

๑๘ BANERJEE, R.D.; INDIAN INFLUENCES IN CAMBODIA, Calcutta, 1972, page 43.

๑๙ พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, ผศ.ดร., อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๖.

๒๐ ปัจจุบันนี้มีการวิเคราะห์สันนิษฐานด้วยข้อมูลหลักฐานใหม่ลงความเห็นว่า อาณาจักรศรีวิชัยครอบคลุมบริเวณภาคใต้ของประเทศไทย และเมืองหลวงของอาณาจักรนี้อยู่ที่ ครุฑิ หรือปัจจุบันคืออำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่ใช่ป่าเลมั่งในเกาะสุมาตรา ดังที่เคยเข้าใจและยอมรับกันมาในวงวิชาการนานมาแล้ว.....

(.....รายละเอียดเพิ่มเติม กูโน :-

- ศิลปากร, กรม, รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดีศรีวิชัย, กองโบราณคดี, ณ โรงแรมวังใต้ จ.สุราษฎร์ธานี, กันยายน ๒๕๒๕.

BHATTACHARJA, R.K ; HISTORY OF MAHAYANA SECT OF BUDDHISM, Delhi, 1970, page 312.

๒๒ .....การศึกษาวิเคราะห์ในปัจจุบันนี้แนวโน้มที่เฝ้ายอมรับสมมุติฐานเดิมเสียแล้วกล่าวคือ เมืองละโว้ หรือลพบุรี น่าจะเป็นเมืองใหญ่ศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี แทนเมืองนครปฐม ซึ่งเชื่อกันมาหลายชั่วอายุคน การขุดค้นทางโบราณคดีที่วัดนครโกษา ในจังหวัดลพบุรี ให้คำตอบในเรื่องนี้มากพอสมควร.....

(รายละเอียดเพิ่มเติม อยู่ใน :-

- พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, ผศ.ดร. ปูนปั้นวัดนครโกษา, โครงการบูรณะโบราณสถานลพบุรี กองโบราณคดี, กรมศิลปากร, พระนคร, ๒๕๓๐.

บรรณานุกรม

คมนาคม, กระหวง, อุตุณียวิทยา, กรม. ภูมิอากาศประเทศไทย, กรุงเทพฯ :
๒๕๒๑, ๑๔ หน้า.

โครงการบูรณะโบราณสถานลพบุรี. รายงานเบื้องต้นการขุดตรวจขุดแต่งวัดนครโกษา
จังหวัดลพบุรี. กองโบราณคดี, กรมศิลปากร, พระนคร, ๒๕๒๕.

คณะโบราณคดี. วิวัฒนาการของศิลปกรรมไทย. มหาวิทยาลัยศิลปากร, พระนคร, ๒๕๑๐.
ทองหล่อ ทิพย์โอภา. การละเล่นของเด็กไทยในภาคตะวันออกเฉียง, เอกสารวัฒนธรรมไทย
ฉบับที่ ๑๐ หน่วยประกาศะที่ ศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย,
วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา : ๒๕๒๑.

สัมปัทธฤคธา ภาค ๒ เรื่องอักษิตพิศบุโรหิต. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
พระนคร.

ชวัช ปุณโณทก, รศ. ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน : บทความ
ประกอบการสัมมนาเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ ศิลปกรรมและ
ภาษา : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : ๔-๑๐ กันยายน
พ.ศ. ๒๕๒๖.

นารี สาริกะภูติ, รศ. วัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยเชื้อสายเขมรบ้านหัวสำโรง
สระสองคอน และคงยาง, ภาควิชาประวัติศาสตร์ : วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา,
บทความประกอบการสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ
ศิลปกรรมและภาษา : สถาบันไทยศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

นักศึกษาเอก ภาษาไทย ปีการศึกษา ๒๕๒๐. ความเชื่อภาคตะวันออกเฉียง : เอกสาร
วัฒนธรรมไทย ฉบับที่ ๖ ภาควิชาภาษาไทย : วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา,
๒๕๒๑.

ประเสริฐ ศิลรัตน์. จังหวัดฉะเชิงเทรา : อดีตและปัจจุบัน. ศูนย์วัฒนธรรม
ฉะเชิงเทรา : วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา, พ.ศ. ๒๕๒๗.

ประยูร พิศนาคะ. ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยโบราณ. พระนคร, ๒๕๕๔.

พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, ผศ.ดร. พุทธศิลป์ในประเทศไทย. พระนคร, ๒๕๒๓.

พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, ผศ.ดร. คนกับพระเจ้า. สำนักพิมพ์โลบทอง, พระนคร, ๒๕๒๓.

เที่ยวเนปาล ตอนที่ ๑-๔. นิตยสารเที่ยวรอบโลก, พระนคร, ๒๕๒๔.

ปู้นับวันคนกรโกษา. โครงการบูรณะโบราณสถานลพบุรี : กองโบราณคดี : กรมศิลปากร, พระนคร, ๒๕๓๐.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๓.

วิญญู จิตต์ธรรม, รศ. ความเชื่อ. โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, สงขลา, ๒๕๒๒.

นที พยอมยงค์. ความเชื่อของคนไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา, สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ เล่ม ๑-๕. กรุงเทพฯ, ๒๕๒๑ : ๕ หน้า.

วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา. "แปดริ้ว เมืองน้ำในอดีต". เอกสารเชิงวิชาการ วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา, ที่ระลึกในงานนมัสการพระพุทธโสธร, พ.ศ. ๒๕๒๕.

วัฒนธรรมพม่าในประเทศไทย. วารสารเมืองโบราณ, พระนคร, ๒๕๒๐.

ศิลปากร, กรม. รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดีสมัยศรีวิชัย, กองโบราณคดี : กรมศิลปากร, ๒๕๒๕.

สินธุ. ศิลปพม่าในภาคเหนือของไทย. หนังสือเที่ยวสนุก ของรุ่งทรัพย์การท่องเที่ยว, ปีที่ ๓, พระนคร, ๒๕๒๕.

สุรพล โพพิศ. ภูมิศาสตร์ท้องถิ่นของไทย : ภาคตะวันออก. วิชาภูมิศาสตร์ วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา.

สมพงษ์ จันทรดี. "ธรณีโครงสร้างของประเทศไทย", ธรณีวิทยาประเทศไทย. ภาควิชาธรณีวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : เชียงใหม่, ๒๕๒๖.

สุวิทย์ โมนะตระกูล. ธรณีวิทยา. เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ ๑๕๕, หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, กรุงเทพฯ : ๒๕๒๑, ๓๓๘ หน้า.

สุนทร ปุณโณทก, รศ. ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้. วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา, ๒๕๒๘.

หน่วยศึกษานิเทศก์ ชลบุรี. "จังหวัดชลบุรี". เอกสารทางวิชาการชุดที่ ๓,
หน่วยศึกษานิเทศก์ ชลบุรี, กมลศิลป์ การพิมพ์, ชลบุรี, สิงหาคม,
พ.ศ. ๒๕๑๘.

อริยานุวัตร เขมจารีเถระ, พระ. คติความเชื่อ. การสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน
คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา, สถาบันไทยศึกษา พุทธาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๒.

อนุমানราชชน, พระยา. วัฒนธรรมเบื้องต้น. สำนักงานสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ,
พระนคร.

Banerjee, R.D; Indian Influences In Cambodia, calcutta, 1972.

Ehattacharya, R.K; History of Mahayana Sect Of Buddhism,
Delhi, 1970.

Dobby, E.H.G; Southeast Asia, London : University of London
Press, 1954.

Montimer Wheeler, Sir; The Indus Civilization, Oxford, 1965.

Majumdar, R.C and Dutta, K.K; An Advanced History of India
Oxford University Press, 1975.

Majumdar, R.C; Hindu Colonies in The Far East, Motilal
Banarasidas, Varanasi, 1978.

MaHajan, V.D; Ancient India, Calcutta, 1979.

Promsak Jermsawatdi, Dr; Some Aspects of Culture and Fine
Arts of Thailand : Its Relation With India, Abhinav
Publications, Delhi, 1982.

Promsak Jermsawatdi, Dr; Thai Art with Indian Influences,
Aphinav Publications, Delhi, 1975.

Pandey, V.C; Evolution of Indian Culture, Calcutta, 1975.

Reed, Andrew; Note on The Geography of Monsoon Asia, Hong
Kong, Longman Group (Far East) Ltd, 1972.

Spencer, J.E; and Thomas, William L; Asia East by South :
A Cultural GeoGraphy, New York: John Willey & Sons,
Inc, 1971.

Thomas, P; Hindu Religion, Customs and Manners, Taraporevala
Limited Ltd., Bombay, 1965.